

ÁRKOSSY KÁROLY

**A
GONDOLATSZABADSÁG
NEVÉBEN**

AXIÓMÁK
ÉS FELJEGYZÉSEK
I.

BUDAPEST 1928

A SZERZŐ SAJÁT KIADÁSA

*A szerző
minden jogot Tentart
magának*

Bánki észrevételeit és ellenvéleményeit szívesen és válaszkötelezettség mellett köszönettel veszem:

Címem: Bpest, I. Dombóvári-út 2.

*Mindent csak a szellem erejével
és semmit az erőszak fegyverével!
Ezt kell követelni immár irányelv-
ként nemcsak minden értelmi be-
látás, de minden igazi erkölcsi ér-
zület nevében is.*

*

*Teljesen eredeti gondolat nincsen.
Minden gondolat elhangzott már
valahogyan. Ez azonban nem baj,
mert egy gondolat addig új és ak-
tuális s addig ismételhető, míg meg
nem valósul.*

Világosság rt. Budapest. — Műszaki igazgató: Deutsch D.

Előszavak

Sokesztendős elmélkedéseim összegyűjtött gondolatainak első részét bocsátom ezennel nyilvánosság elé, s noha több más művemmel is elkészültem azóta, mégis úgy határoztam, hogy e gondolatgyűjteményemmel debütálok: mert úgy vélem, percekig sem késhetem megnyilatkozni már embertársaim azon milliói számára, akik helytelen és tévelygéses világnézésük folytán még mindig mérhetetlen szenvedésnek vannak kitéve.

Hitttem ugyanis, hogy fontos missziót töltenék be azáltal, ha könyvem szellemével mintegy útjelzőjévé válhatnék egy olyan előítéleteket legyőző és elfogultságoktól mentes közgondolkodásnak, melynek segítségével, akár a legszigorúbb törvényesség alapján, talán néhány évtized alatt is, megoldhatók lennének mindama egyéni és közéleti problé-

máink, melyektől szinte megakadt immár minden boldogulási lehetőségünk.

Tudom jól, hogy világfelfogásomat és nézeteimet a rákfenés maradiság megbotránkozással fogja fogadni, ámde igazán nem tehetek róla, ha egészséges gondolkozásommal a beteg gondolkozásúakat sérteni fogom: Intencióim ugyan a legkorrektebbek, miután el vagyok tőkélve mindenkivel szemben a legnagyobbfoku türelmet, megértést és szeretetet tanusítani, amennyiben tőlem sem vitatják el azt a jogot, hogy nézeteim mellett hitvallást tehessek.

Könyvem tagadhatatlanul forradalmi szellemű, de viszont éppen azért ilyen, hogy ezáltal mintegy megelőzzem és szükségtelessé tegyem a cselekvéses forradalmat, mely állapotaink mellett bármikor bekövetkezhet és mindenkor csak tengernyi véráldozattal és értékes kulturalkotások elpusztításával járhat,

Budapest, 1928 augusztus 10.

A szerző.

I. A gondolkodásról

Fogalmak. — Szellemi harc. — Gondolat-
szabadság

Gondolkodni nem más, mint fogalmakkal számolni. Világos tehát, hogy akinek fogalmai zavarosak, annak összes konklúziói is helytelenek. Ezért alapvető fontosságú az, hogy fogalmainkat tisztázzuk. Az emberiség bajainak legnagyobb része onnan ered, hogy alig van ember, aki fölületcs hebehurgyasággal és zavaros fogalmakkal nem gondolkodna. Alaposság nélkül pedig nem hozhatunk létre mesterművet, még kevésbé helyes gondolkodást. Amíg tehát az emberek helyesen gondolkodni nem tudnak, addig

folyvást csak jelszó és frázishősük áldozatai lesznek.

*

Semminek a fogalma sem definiálható teljesen és végérvényesen. Akár Kantól kezdve is, csak tévednek ezért mindazok, akik bárminek a teljes definiálására törekszenek. Bárminek a fogalmát, bármikor is, mindig csak hiányosan és részlegesen vonatkoztathatjuk le. Hiszen példának okáért csak magának a szépnek a fogalmát is, de sokféleképpen határozhatjuk meg; aszerint, hogy milyen lényegét tulajdonítunk neki: formait, tartalmait, érzelmit, gondolatbelit, erkölcsit vagy ízlésbelit és így tovább ...

Addig egyetlen fogalmunk naivságáról és téves voltáról sem szerezhethetünk magunknak meggyőződést, amíg nem kényszeredünk az értelmi fejlődés új követelményeinek a parancsaira, azt föl-

adni és gondolkozásunk szótárából törölni. Azonban így vagyunk minden olyasmivel, ami értéket jelent bár, de amíg azt birtokoljuk, kellően értékelni nem tudjuk. Úgylátszik, minden birtoklás csak vakká és elfogulttá teszi az embert életének bárminő értékeivel szemben is.

*

Gondolkodni annyi, mint szellemi harcot folytatni az igazságokért!... Aki tehát gondolkodik, az legyen elkészülve arra, hogy szakadatlanul vitatkoznia kell majd olyanokkal, akik még nem, vagy már nem gondolkodnak, avagy néhány áligazságot képviselő gondolat is beérték! Vagyis gondolkodni annyit is jelent, mint másokat folyvást sarkalni a továbbgondolkodásra: illetőleg állandóan törekedni arra, hogy lehetőleg mindenki gondolkozzék!

A gondolkodástól senkit se riasszon vissza az, ha még olyan gyakran tévelyeg is. Csak bátran előre!... Nem nagy baj a tévelygésünk, ha nem állunk meg egyik tévelygésünkönél sem, hanem elszántan folytatjuk tovább gondolkodásunknak olykor még olyan úttalan útját is. Hiszen csak a tévelygések őserdőin át juthatunk el az igazságokhoz!

A leggondolkodóbb ember is tulajdonképpen csak attól a pillanattól fogva kezd bölcselkedni, amikor már nem kérdez, hanem felel.

*

Csak az olyan elme valóban elme, amely egyetlen igazságszikkával is lángrollobbantható.

*

Csak olyan gondolkodás állapíthat meg igazságokat, amelyik mindenkor közvetlen tények és valóságok fölött

gondolkodik. A legtöbb bölcsekedés éppen azáltal veszti el a jelentőségét, hogy igen gyakran nagyon is eltévelyeg a, való élet talajáról. Igazságokat mindig csak a jelenbeli és való élettényekről 'állapíthatni meg. Utólag és csupán történelmi följegyzések alapján igazságokat regisztrálni sem igen lehet, nemhogy megállapítani!

Annál hamarább és annál inkább fáradunk el gondolkozni, minél kevésbé tudjuk magunkat bizonyos előítéletektől és elfogultságoktól mentesíteni. Gondolkozásaikban csak azok lehetnek fáradhatatlanok és eredményesek, akik semilyen nézetükhöz sem ragaszkodnak csökönyösen, mint valami megváltozhatatlanhoz.

*

Vajjon nem kellene-e részben már annak is sarkalnia elvi harcokra a ki-

váló gondolkodókat, hogy az emberek mindig csak igen-igen nehezen bírhatók arra, hogy gondolkozásaikat, azaz, bocsánat, nézeteiket megváltoztassák?...

*

Talán akár esztendők alatt is szinte hihetetlen fejlődési változásokon eshetne keresztül az emberiség, ha minden egyes tagja hirtelen elhatározással, teljes értelmi odaadással gondolkodni kezdene minden problémánknak az oka és okozata felől: mert valamennyi baj között nem is az a legnagyobb bajunk, hogy bizonyos emberek tévesen gondolkodnak, mint inkább az, hogy az emberek óriási többsége egyáltalában nem gondolkodik.

*

Mily sötét értelmi korlátoltság is uralkodhat ott, ahol azt mondják destruktiónak, ami az esztelenségekre világít rá és egy tisztultabb látásért gondolkodik; holott éppen fordítva, az jelent destruk-

ciót, ami a maradiság csökönységével csak utjában áll a fejlődésnek és a további világ'építés munkájának... Hiszen gondolkodási módoknak és világnézeteknek a rombolása csak az esetben jelenthetne destrukciót, ha azok tökéletesek lennének. De vajjon rombolni lehetne-e akkor őket?... Harcot hirdetni csak olyasmi ellen lehet, ami megharcolható.

*

Tévednek, akik azt hiszik, hogy mi sem könnyebb, mint gondolatokat firmálni: Mert hiszen ahhoz, hogy az ember általános érvényű gondolatokat írthasson, legalább is egy-két évtizednyi állandó és tervszerű gondolkodás leszűrte-sége szükséges. A gondolkodás gyermekcipőiben tipegő elme gondolatai csak kivételes esetekben lehetnek jelentősebben hatásosak. Olyanok azok, mint a koraszülöttek, melyek nem életképesek. Ámde világosan érthető is ez, mert mond-

hatjuk, hogy azok csak órák és hangulatok és nem évek gondolatai még!

*

Kételkedés nélküli gondolkodás el sem képzelhető. Hiszen már azok is kétkedni kényszerülnek, akik a legminimálisabb mértékben gondolkodnak. Csak olyan szerencsétlenek kételymentesek, akik az állati bárgyúság áldozatai és mondhatni, csöppet sem gondolkodnak még.

Gondolatok olvasása, gondolatokat ébreszt. Félig-meddig gondolkodik is tehát már az, aki ilyeneket olvas.

*

Az igazság keresése, illetőleg a mindenkori gondolkodás nem csupán egyes kiváló elméknek, de mindenkinek is a hivatásszerű erkölcsi kötelessége kellene, hogy legyen; mert hiszen akárhányszor egy gyermeki ész egyszerű, de közvet-

len okoskodása is mindennél világosabban utal egyik-másik igazságra ... Csak gondolkodjanak tehát akár a nehezebb fölfogásúak vagy félbolondok is: mert az sem jelent majd semmi veszedelmet, ha mindenki gondolkodik; mivelhogy akkor úgyszólván milliószeres ellenőrzésen esne át minden egyes gondolat, mielőtt közérvényűségre szert tehetne.

Ha értelmileg még annyira fejlettek lennénk is, szellemi párharcba csak akkor bocsátkozzunk, ha értelmünk előzőleg teljesen pihenhetett: mert értelmünk csak akkor diadalmaskodhat, ha hitében szinte megrendíthetett en; amilyen viszont csak akkor lehet, ha erejének és érzésének a tudatában is van.

*

A biblia vitathatatlanul a legnagyobb szellemi alkotások egyike és mégis, ha valaki gondolkodásában a bib-

liánál megáll vagy megakad, úgy egészen bizonyosan valami elmebeli kórság kell, hogy az illetőnél megállapítható legyen: miután bármilyen gondolkodás is csak akkor teljes erejű, ha folyvást revidéálódik és bővül tárgykörében.

*

Minden gondolkodó olyan benyomást is tehetne az egyszerű emberekre, mintha egekbe ereszkedő légi gyökerei is lennének. Hiszen a nemgondolkodókat csupán az állati és a növényi világ táplálja! ...

*

Értelmünk arra való, hogy folyton-folyvást ellenvetéseket tegyen; de nemcsak másokkal, hanem önmagával szemben is! Értelmileg csak akkor emelkedhetünk mások fölé, ha elsősorban önmagunkkal, illetve a saját nézeteinkkel viaskodunk: mert erőteljessé úgy izmo-

hódításra a siker jogos reményével csak olyanok indulhatnak, akik maguk is tudtak tévelygéseikkel végezni: habár igaz, hogy végérvényesen sohasem végezhetnek azokkal.

*

Csak haszontalan szószátyárkodás és nagyképű okoskodás minden olyan bölcsekedés, amelyik az emberiség értelmi szintjének emelését illetően nem állítható mindjárt legalább elméletileg a közérdek szolgálatába. Csak olyan bölcséletnek van tényleges értéke, amelyikből akár az emberek átlagértelmisége is nyomban közhasznosságot meríthet magának. A bölcsekedésnek nem lehet célja, hogy csupán elvont elméleteket fejtegetsen, hanem kizárólag az, hogy az egész emberiség nagyobb boldogulási lehetőségért küzdjön. Tűzre valók is ezért mindazon bölcséletek, amelyek nem az emberi nyomorúságok és szenvedések megszüntetése céljából íródtak!

*

Szabadgondolkodás, illetőleg értelmi függetlenség alatt azt értsük, hogy nem átvett, zavaros és merev, hanem tisztult és ruganyos fogalmakkal gondolkozunk egyre újabb és újabb igazságmegállapítások érdekében.

*

Legyen eszményi célratörése minden gondolkodónak az a legigazibb értelmi megnyilatkozás: és eszmehivői ártatlanság, mellyel ellenalliatatlanul ki kell hogy engesztelni tudja majd mindazokat, akik csak azért gyűlölik és üldözik, mivel ő nem tud már olyan lehetetlenül hinni, mint ők.

*

Az ember érzéseinek és gondolatainak intenzivitása és iránya sohasem függ annyira az egyéni, örökölt természetétől, mint inkább a közvetlen körülményeitől és társadalmi helyzetétől. Az emberek érzésre és gondolkodásra való hajlamossága, mondhatni, nagyjában egyforma,

és hogy valamennyiüket az egyéni és társadalmi élményeik és körülményeik készítetik mindig arra, hogy ilyenformán vagy olyanformán érezzenek és gondolkozzanak.

*

Az emberi értelmesedés fejlődési útja mást sem jelenthet, mint szakadatlan szellemi harcot minden uralom ellen, amely megváltozhatatlan törvényekké törekszik változtatni a hatalmát.

*

Aki előítéletektől függetlenített gondolkodásra törekszik, számoljon azzal, hogy tengernyi lesz az ellensége, mert tengernyi még az emberek ama ostobasága is, amely nem hajlandó eltérni azt, hogy bizonyos társadalmi előítéletek alól függetlenítsük magunkat!

*

Miként a legtöbb betegséggel, úgy vagyunk a legtöbb téveszmélődéssel is:

csak folyamatuk kezdetén gyógyíthatók. Megmerevült tévelygéseket már csak igen nehezen kúrálhatni. Ezért mindig is azé a gondolkodásé a jövő, amelyik eszmélődéseinek az ifjúságot is megtudja nyerni. E tekintetben pedig a reformgondolatoknak mindig előnyük van a maradiság gondolataival szemben, habár esetleg azok mégannyira hatalmon lévők is.

Az értelem világító gondolatai csak olyanoknál merülhetnek föl, akik féltve őrködnek mindenkor arra, hogy mások lelkiismeretlen önzéseinek, törvényesen is még megengedett rablógazdálkodásai folytán végsőkéig ki ne használtassanak: mert ahhoz, hogy értelmileg fejlődhesünk és tisztán láthassunk, mi sem fontosabb alap, mint az erőteljes egészség és pihentség.

Ami azt illeti, gondolkoznak azért éppen elegenden; csak hogy mégis kevesen olyanformán, hogy gondolkozásukkal az igazságokat keresnék. A legtöbben ugyanis csak a hazugságok uralmának a szolgálatában állva gondolkoznak: úgy hogy hangsúlyozottan is szükséges lenne mindig arra is buzdítani az embereket, hogy csakis igazságokat keresőn gondolkozzanak!

*

Aki azáltal vétene valamilyen állami rend törvényessége ellen, hogy nagyobb és több *igazságokon* gondolkozik, az nem büntettet, hanem hőstettet követ el.

*

Bármelyikünk, akármennyit gondolkodik is, mindig csak bizonyos körutat tehet meg: amennyiben végül oda. kényyszerül visszatérni, ahonnan elindult. Mégis nagy a különbség az ilyen gondolat-vándorok visszatérése között,

amennyiben egyiknek-másiknak tényleg sikerül is új igazságtájakat fölfedezni, azonban mélységes honvágytól nyugtalanítva, mégis vissza kell mindig térnie oda, ahonnan lobogó reményekkel és daloló hittel egy új szellemi haza keresésére indult. S tenni kénytelen ezt akkor is, ha esetleg még olyan régsóvárgott igazságokat ismert meg a távol messzeségben és a hely, mely szülőföldjének neveztetik, esetleg még annyira is, csak szenvedéseknek és igazságtalanságoknak a földje: — mert az ember szíve mégis csak erősebb, mint az értelme, legyen bár az még olyan hatalmas. De az ember szíve azért is hozza azonban mindig vissza az ilyen értelmileg távolba-bolyongót, hogy otthon, hazájában is hirdesse azokat az igazságokat, amelyeket másutt diadalmaskodni látott már. Ki ne tisztelhetné hát vájjon az ilyen visszatérőben a legdicsőségesebben és legmagasztosabban visszatérőt”? ... Vagy valóban, nem méltatnák

sehol még az ilyen nagyhitű erkölcs-
hőst!...

Az igazságtalanságok uralmának inkább konvenialnak a pesszimista, mint az optimista filozófiák: mivel ez utóbbiak többször jelenthetnek komoly veszélyt a számukra, mint az előbbiek: amennyiben esetleg olyan cselekvésekre is sarkalhatják a szenvedők tömegeit, melyekkel önerejükkel is megteremthetnék jobb életlehetőségeiket. S nem hiába érzik is ezt a gabságok zsarnoki rendjei, mert valóban, a helytelen és bűnös társadalmi rendeket mindig is csak optimisták fogják megdönteni, e's soha holmi már mindenbe beletörődött elernyedtek és sötétlátók. Csak az élet hívői és akarói készíthetnek elő szebb és jobb jövőket!

*

Ha egy kiváló gondolkozót, gondolkozásmódjáért inzultálna valaki a türel-

metlenek soraiból, úgy a legfrappánsabb szellemi íolényességgel így is felelhetne az: Ütésed, balga, csak a testemet érhetted, — amit én is megvetek!

*

Aki gondolkodik, annak kizárólag csak az igazságokra szabad tekintettel lennie!

Milyen tragikus még a bölcsességtől is áthatott emberi gondolkodás: mert hiszen azért gondolkodunk, hogy ne tévedjünk: — és mégis nyomban tévedni kényszerülünk, mihelyst bármin is gondolkodni kezdünk. Úgy látszik, szomorú értelmi ügyefogyottságunk az, hogy abszolút helyességgel sohasem gondolkozhatunk!... Azért van értelme minden gondolkodásunknak, ha az csak *valamivel* is helyesebb gondolkodást eredményez.

Addig kell gondolkoznunk, míg végül is teljes erkölcsi súllyal mondhatjuk: világnézetem egy megtisztult élet nézete! A lehető legnyugodtabb lelkiismerettel állhatok bármilyen bíróság elé is. Egyéni életemnek kellemetlenkedhet ugyan egy ilyen, de nem lehet többé olyan emberi hatalom, amely nézeteim igazságaira lesújthatna. És miután bűnös nem vagyok, hanem csak gondolodom; csupán méltatlan bíróság hozhatna ítéletet fölöttem!

*

Aki azért okoskodik (még ha ésszel is, bár ilyen esetben — bármily lehetetlenül hangozzék is — legtöbbször ész nélkül szoktak gondolkozni), hogy valamilyen maradi politikai állásfoglalást vagy elvi eszmét szolgáljon, távolról sem bölcselkedik még, hanem polgári műnyelven kifejezve: csak „lódít”. Filozofálásnak ugyanis csak az olyan gondolkodást nevezhetjük, amelyik csakis

kristályosait tiszta fogalmakkal építi föl logikáját és definiál, nem pedig elfogadott társadalmi vagy dogmatikus hit-tételek fogalmaival, amelyeknek magyarázatai persze minden esetben olyanok, amilyeneknek lenniök „kell” ahhoz, hogy bizonyos „törvényesített” igazságot megmagyarázhassanak valahogyan azoknak, akik elfogadnak minden magyarázatot is, ha az érdekeiket fõdi. Nyilvánvaló, hogy valóban filozofálásra csak az olyan egyén lehet alkalmas, aki nemcsak anyagilag (nem úgy, mint az egyetemeken, a filozófia, fizetett tanárai), hanem szellemileg is abszolút függetlennek mondható. Ilyennek azonban csak az mondhatja magát, akinél jóformán semmi konvencionális előítélet sem tapasztalható már és ennél fogva elfogultsága is csak egész kis mértékben lehetséges.

*

Aki gondolkodik, az gondolkozzék a jelen és ne az utókor számára! Mert

aki nem jelenének megsegítése céljából gondolkodik, annak kései utódok részére visszamaradó bölcsessége csak esőutáni köpenyegbőlesesség lehet. Minden igazi gondolkodónak életében kell még megkeresnie az embertársai részéről való megértést. Hiszen bármilyen gondolkozásunkkal is csak addig lehetünk hasznára az emberiségnek, ami g az aktuális. Ne késlekedjünk tehát soha gondolkozásunkkal az aktuális problémák megoldását szolgálni!

*

A gondolkodás nem „úri” foglalkozás!... Kár, hogy nem lett még közmondássá e megállapítás, mert hát igaz is, minek strapálja magát holmi gondolkodással az, aki gazdagságánál fogva erre rászorulva nincsen! Hiszen minden gondolkodás csak megzavarja az ember nyugalmát és kényelmét; s akinek vagyona van, miért ne telhetne annak pénzéből arra is, hogy másokat gondolkoztasson

maga helyett; ámde magától értetődően, mindig, szigorúan csak jól fölfogható érdekei szempontjából? Avagy nem hitvány, cudar minden olyan arany-polgár, aki fukarkodik holmi „szellemi cselédségre” is költeni!... Hát mire való a sok skribler, művész és színész!...

Vajjon nem olyan-e minden érzésekkel telt ember, mint egy tavasszal virágzó fa!... S nem olyan-e minden gondolatokkal telt ember, mint ősz elején egy érett gyümölcsöktől roskadozó fa!...

*

A templomok templomában ájtatoskodik az, aki világos gondolkodással és elfogultságoktól függetlenül keresi a tiszta igazságokat.

*

Hogy világos látással bölcselkedhesünk, ahhoz a tudáson kívül is sok min-

den szükséges még: de legelsősorban az kell, hogy teljesen józanok és úgy testi-
leg, mint szellemileg frissek legyünk.
Ilyenek pedig csak akkor lehetünk, ha
semmiben túlzón nem élvezzük életün-
ket. Minden nagyobb szellemi erőmeg-
nyilatkozás titka a testi élvezetektől való
mennél nagyobb tartózkodás. Szelle-
münk ugyanis mindig annál erősebb,
minél jelentéktelenebbek testünk szenve-
délyességei.

*

Előbb tudjunk szeretni és csak aztán
gondolkozni!... Mert aki a szeretet ér-
zése helyett a gyűlölet érzésével telik
meg, mielőtt gondolkozni kezdene, in-
kább ne is gondolkozzék, mert szellemé-
vel esetleg csak a gonoszság ügyét szol-
gálhatja.

*

Valóban, szinte jogos pesszimizmus-
sal kérdezhetnők: hát érdemes gondol-
kodni?... Van-e értelme annak, hogy

még olyan nagy és súlyos igazságokat állapítsunk meg, amikor alig lehetséges igazság, amit ne sajátíthatna ki magának valamilyen hatalom?... S hozzá olyanformán, hogy azt akár az azzal legellentétebb igazságtalanság szolgálataiba is állíthatja?... Nem kellene-e hát, hogy ilyen lehetőségek mellett az legyen mindenkori gondolkozásunk legfőbb föladata, hogy legelőször is egy, a helyes gondolkodás számára alkalmas emberi életrend megteremtéséért gondolkozunk? Mert, sajnos bizony, sok másan gondolkodnak előbb még a bölcsebbek is.

*

Semmi sem lenne szabad, hogy annyira „szent és sérthetetlen” legyen, mint a gondolatszabadság: mert hiszen semmi sem lehet annyira minden emberi érdek fölött és alatt álló, mint az olyan gondolkodás, amely a mindenkori közállapotokat előidéző törvényességek men-

talításait és principiumait teszi kritikai ép logikai vizsgálat tárgyává ... S mégis, mennyi minden „szentebb és sérthetlenebb” még mindig törvényileg, mint a minden egyéni érdekektől mentes, tisztán közérdekbőli gondolkodás!...

*

Aki nem tud helyesen gondolkodni, az tanulhat és tapasztalhat akármennyit is, okosabb sohasem lesz.

Ha gondolatok és erkölcsi eszmények nélkül élünk csupán egymást igéző állatok vagyunk; telítve apollói és vénuszi oesmányságokkal.

Ha bátor becsületességgel gondolkozunk, lehetetlen elkerülnünk azt, hogy érvényben álló törvények fölött éles bírálatot ne gyakoroljunk.

*

Hát nem szégyenletes és elszomorító, állapot az, ha valahol valakit, pusztán merészebb gondolkodásáért — vagyis igazságkereséséért — érvényben lévő törvények értelmében szabadságvesztésre ítélni?... Mert micsoda törvényes állapot is az, amely mindenekelőtt is nem a gondolatszabadságot tiszteli!... Avagy nem lenne-e éppen az a bölcselkedés legerkölsibb kötelessége, hogy rávilágítson minden emberi tévelygésre? Talán csak nem fajult odáig már az értelmi fejlődést gátló maradiság perfid uralma, hogy még a gondolkodásnak is előírja, hogy csak olyan értelemben szabad bölcselkednie, amelyik az élő törvényeket igazolja?...

*

Gyöngé értelmi alapja van annak, amit többféleképpen is lehet értelmezni. A világos értelmű megállapításoknak mindig olyan egyszerűeknek és közvetleneknek kell lenniök, hogy csakis egyféleképpen legyenek érthetők.

II. Az igazságokról

Igazság. — Igazságkeresés. — Igazság- lehetőség. — Igazsághirdetés

Az igazságok olyanok, mint a többszögű kristályok: aki felületes gondolkodással nézi őket, csupán egy-két oldalukat láthatja. Minden oldalukról csak az láthatja őket, aki gondolkodásai közben az előítéletmentesség értelmi tük-

mely igazságból mit sem láthat az még, aki az igazságkristálynak csupán egyik oldalát látja. Azért mégsem mondhatni, hogy jobb inkább semmit sem látni egy igazságkristályból, mint annak csak egyik oldalát; mivel az, aki egy ilyennek akár csak egyik oldalát is pillanthatja

meg, csakhamar rájöhet arra, hogy több oldala is van még annak.

*

Az igazságok kétfélék. Vannak olyan igazságok, melyeknek érvényt csak a világegyetemes élet természettörvényei szerezhetnek: ezek az emberileg egyelőre még meghatározhatatlan igazságok. De vannak immár egyre számosabban olyan igazságaink is, melyeknek mi emberek is érvényt szerezhetünk: ezek a világosan és erkölcsösen gondolkodni tudó emberi értelem igazságai, melyeket szolgálni minden ember legszentebb kötelessége kellene hogy legyen, mert még az istenségkáromlásnál is súlyosabb bünt követ el az, aki ezeket az igazságokat nyomorúságos haszonérdekéért megtagadja.

*

Hiába olvassuk mások könyveiből akár a legragyogóbb igazságokat, azokat teljesen megérteni és magunkévá tenni

mindaddig nem tudjuk, míg tőlük független gondolkozással mi sem ismerjük föl őket, mint igazságokat.

*

Mennél nagyobb és jelentősebb valamely igazság, annál egyszerűbb. Csak a féligazságok szoktak föltűnően cifra maskarádék lenni.

*

Amíg az emberek erkölcei kilencven százalékban az ostobaság erkölcei, adlig földünk olyan kietlen sivatag, melyen az igazság meg nem teremhet.

Csak százalmas erőszakoskodás és hatalmi visszaélés minden olyan érvényben lévő „köz igazság”, amely csak törvények védelme mellett lehet ilyen, még a független gondolkodás minden éles bírálata ellenére is. De oly groteszkül is hat mindig az ilyen hivatalos „igazság”,

mint amilyen groteszkül csak hathat Cervantes gunymeséből Don Quixote szélmalmok elleni harca.

*

Ha igazságokat keresünk, ne abszolút, örökérvényű igazságokat keressünk, hanem mindig csak közvetlen jelenünkre vonatkozókat. Örökérvényű igazságok (legalább is reánk, emberekre nézve) nem lehetségesek. A természettörvényes élet formái örökös változásnak vannak alávetve, miért is annak igazságai is folyton változóak. De egy abszolút igazság lehetősége mellett fejlődés sem volna lehetséges és fejlődés nélkül növekvő értéket sem tulajdoníthatnánk életünknek!

*

Mennyi minden „tücsöknek és bogárnak” a gyűjtési szenvedélyét is fejlesztették ime ki az emberben, részben az ősállati ösztönök, részben meg a tőkés világregend mentalitásai!... Alig is talál-

kozhatni napjainkban valakivel, aki ne gyűjtene valamit: Csak kár, hogy olyanokkal nemigen találkozhatni még, akik igazságokat gyűjtenének! Pedig mennyire hasznos lenne az emberiségnek, ha egyszerre az igazságok gyűjtése is divatba jönne!

*

Csak az tud igazságokért és szépségekért lelkesülni, aki maga is részesévé lett bizonyos igazságoknak és szépségeknek. Akiben túlteng a hazugság és bűnözésre kész önzés, eszményekért tette, sohasem lelkesülhet.

*

Minő erkölcsi fogyatékkasságra vall az, hogy még mindig akadnak konzervatív körök, melyek az igazságok nyílt és közvetlen kimondásának jogosságát vitatják: úgy vélekedvén, hogy azokat úgy szabadna csak kimondani, hogy csak igen kevesen (a csupán tudományosan

képzettek) érthessék meg, mivel a mindenki részéről könnyen fölfogható igazságok több kárt, mint hasznot eredményezhetnek. Úgy mondják ezek, hogy azért vagyunk urai a nyelvünknek, hogy bármilyen igazságot is hozzáférhetőlenné tehesünk. ... Hát nem gyalázatoság az ilyen „bizonyos nyomorult kis érdekeket féltő” okoskodás!... Nem szégyenletes-e, hogy akadnak még mindig tömegével olyanok, akik nem tudnak erkölcsi tiszteletet érezni az igazságok ama hivatásával szemben: hogy igenis mindenki számára érthetőkké váljanak, mivel igenis, meg kell hogy változtassanak mindent, ami a fejlődés lehetőségeire nézve hátrányos!...

Az igazságot vagy a bölcsességet akarni kell; mert különben sohasem válhatik lényeges részünké. Az igazságokat mindig csak igazságra törekvő akarásunknak ezerszeres megpróbáltatásai

arán ismerhetjük föl. Mondhatni ezért, hogy az igazságokra rávilágítani tudó zsenik nem annyira értelmi ruganyosságukkal, mint inkább erkölcsi akarásuk törhetetlen szívósságával tűnnek ki embertársaik sorából.

*

Csak hiába keresik az igazságokat azok, akik állig fölfegyverkezve teszik ezt. Fölfegyverkezett igazságkeresők és törvények alapján ítélkező birok sohasem tudhattak még tiszta igazságot szolgáltatni. Az igazságokat kizárólag szellemi erők segítségével lehet megtalálni.

*

A legtöbb igazságkereső ember azért csalódik olyan hamar az igazság lehetőségét illetően, mivel sem kellő értelmi, sem elég lelkiereje nincsen ahhoz, hogy az igazságkeresés fárasztó és viszontagságos útját végigjárja. Nagyon elszomorító körülmény ez, mert így támadnak az

igazságoknak, mondhatni, talán legnagyobb ellenségei, éppenséggel azok sorából, akik az igazságokért indultak útnak az életbe. Vagy nem éppen azok az igazságkeresés félútján megállottak-e mindig a legzavartkeltőbb ellenségei az igazságoknak, akik derékbetört jellemmel, erkölcsi egyensúlyt veszelve, annak a cinizmusnak és szkepszisnek lesznek a kifejezői, amelyik már csak azért sem idegenkedik többet a gonoszságtól és büntevéstől, mivel tized-igazságokkal is beéri lekonzekvenciázni a maga naponkinti tapasztalásait!... Avagy nem ilyenekből verbuválódnak-e leginkább azok, aki végül is a rezignacionak ama legkényelmesebb álláspontjára helyezkednek, amely kész immár azt a legabszurdabb megállapítást is igazolni, hogy „ott az igazság, ahol a hatalom”! Pedig de hányan is vannak ezek közül, akiknek nem kellett volna ilyen értelmi hajótöröttekké válniok, ha kellő és helyes fogalmi fölkészültséggel indulhat-

tak volna el az igazságok föl kutatására ...

*

Nem azt kell mondanunk, hogy: „vesz-
szen az élet, de legyen igazság”, sem azt,
hogy: „vesszen akár az igazság is, csak
legyen élet”, hanem azt, hogy: „legyen
igazság, hogy istenemeri élet is lehet-
séges legyen”: mert ilyen csak ott lehet-
séges, ahol az igazságok diadalmaskod-
hatnak.

*

Hogy képletesen mondjuk, nem gya-
logszerrel, hanem a technika száguldo
víványáival is kell immár elindulnunk
a még ismeretlen igazságok pólusvidékei-
nek a föl kutatására. Az egyre nagyobb
sebességet elérni tudó automobilokkal és
repülőgépekkel kell most már folytat-
nunk utazásunkat az isteni teremtés
világutjan, az igazságok távoli, de végül
mégis csak elérhető boldog birodalma
felé.

*

Az igazság-megállapításokat illetően mindig a zsenik és bölcsek járnak elől, bár e tény legkevésbé sem csökkenti a tudományos bölcselek munkálkodását, akik kiegészítő munkát végeznek azáltal, hogy mások részéről is járható utat építenek oda, ahová a lángelmék az ember szellemi dicsőségét hirdető honfoglaló zászlót kitűzték.

*

Amíg olyan társadalmi rendben élünk, melyben az uralmat nem a „tisztá értelem”, hanem a „gyakorlati értelem” dominálhatja, addig nem is lehet mit csodálkozni azon, hogy az emberek fél-, negyed- és áligazságoknál egyéb igazságokat nem állapíthattak még meg, nem is szólva arról, hogy más, nagyobb igazságok szerint is élhetnének.

*

Sokan úgy hiszik, ha egyszer definiálni tudnak, hogy akkor igazságokat

is definiálhatnak már. Pedig tévednek e jámborak, mert új igazságokat bárki is csak jóval azután állapíthat meg, ha tudatára jött már mindama hazugságoknak, amelyek igazságokként uralkodnak az emberek között, s amellet elég bátor is ahhoz, hogy az általa megállapított igazságokért felelősséget vállaljon.

*

Mind föltámadnak és szellemi légiókba, sorakozva küzdenek továbbra is azok, akik bizonyos igazságokért mártírumságot szenvednek, mert minden elnémított igazsághirdetésnek utólag mégis milliószoros visszhangja támad mások lelkiismeretében.

*

Az igazságokat nem mindig csak bátor és lelkiismeretes gondolkozással, hanem akárhányszor szívünknek közvetlen és igaz szeretetével is fölismerhetni.

Igyekezzenek tehát legalább a szívükkel megközelíteni az igazságokat mindazok, akik erre gondolkozással még nem képesek.

Olyan visszás világrendben élünk, hogy lehetetlenség benne egyrészt igazságot szolgáltatnunk, anélkül hogy másrészt igazságtalanságot ne kényszerüljünk elkövetni.

*

Minden igazságtalan vagy helytelen társadalmi rendre nézve azok a legveszedelmesebb igazságok, amelyeket kimondani nem szabad, de amelyekre az értelem mesteri kifejezésmódjaival minden törvényes tilalom ellenére is utalni lehet.

*

Semmivel sem szolgálhatunk az igazságoknak, ha azokat nem a lehető legnyíltabban és a legszókimondóbban hirdetjük. Akik bizonyos bölcsességet nagy-

képűsködve politizálnak vagy taktizálnak az igazságok kimondása körül, többet ártnak percek alatt azoknak, mint amennyit későbbi életük folyamán még használhatnának nekik.

*

Napjainkban még ahhoz is művészeknek kell lennünk, hogy az igazságokat helyesen szolgálhassuk.

*

Előbb érthetik meg mindig az igazságokat azok, akiket bizonyos áligazságok „műveltségei” világos latintudásukban még nem zavartak meg. Az olyanok érthetik meg mindig' legnehezebben az igazságokat, akiket kényszeríteni lehetett arra, hogy így vagy úgy lássák helyesnek embervilágunk életrendjét. Eredményesebb is ezért a „műveletleneknek” mondottak közt hirdetni az igazságokat, mint a „műveltek” között, akik bizonyos fölfogásaikban megkövesedtek már. Leg-

inkább — olyanok közé hintsük is ezért mindig az igazságeszmék magvait, akik nem igen tudnak még az igazságoknak mondott rengeteg áligazságokról. Ezeknél is találkozunk ugyan merevségekkel, de azok távolról sem annyira puhithatatlanok, mint a hazugságok kultúráitól keresztül-kasul itatottak merevségei.

Semmi sem dicsőségesebb és istenibb ténykedés, mint szellemi igazságkincseket gyűjteni oly célból, hogy azokat aztán szerteséjjel szórjuk az emberek közé, miután azok végzik mindenkor a legmagasztosabb szántó-vető munkát, akik a tiszta igazságokért gondolkodnak és ilyenirányú gondolataikat nyilvánosságra hozzák.

*

Meg kell szoknunk, hogy igazságmegállapításainkat mások lejelentéktelenítésék és lemosolyogják, mint olyanokat,

melyeket már: „régóta ismernek” s ennél fogva „közhelyek”. Sose vegyük komolyan az ilyenfajta tudákos fölényeskedett: mert hiszen legföljebb csak olyan igazságokat állapíthatunk meg (tekintet nélkül arra, hogy mennyire vagyunk bölcsek vagy nem), amelyek aktuálisak még, miután még mindig nem győzedelmeskedtek. Elég elszomorító, hogy egyik-másik igazságot akár ezerszer is ismételni szükséges, mielőtt az csak félig megértésre is találhatna. Sose törődjünk ezért azzal, hogy valamelyik igazságot mások is elmondták-e már vagy sem, hanem mindig csak azzal, hogy annak elmondása szükséges-e még, vagy sem: mert igazságokat kimondani és ismételni nem más, mint szakadatlanul harcot folytatni az igazságtalanságok uralmai ellen.

*

Igazságok apostolai!... Úgy hirdes-
sétek mindig és mindenhol az igazságo-

kat, hogy ezért a „vakmerőségtekért” semilyen „törvényes” alapon se lehessen egyszerűen agyonütni titeket: annak ellenére, hogy azért mindig arra is törekedjeteK, hogy szavaitok mennél szélesebb körökben váljanak hallhatókká!

*

Az igazságokat kifejtő gondolatokat elfojtani vagy kiüldözni a világ életéből nem lehet; mert amint kinyilvánítottak, úgy nyomban ezer és ezer más ember értelmében is fölismerésre találnak; s ha csak néhány ember is hallhatta meg őket. Hiába is ülnek ezért hatalmon akár a legreakciósabb érdekcsoportok, és hoznak még olyan törvényes megszorításokat az igazságokat jobban megközeleltő gondolatok ellen; azok hatalma minden hatalomnál is hatalmasabb és legyőzhetetlen ebb. De hiába lázadozik akármilyen reakció az igazságok ellen végül azért is, mivel azok mindig hozzáférhetetlenek és nem csupán halandó

személyekhez kötöttek. Hiábavaló tehát akármikor csak megkísérelni is ezért azt, hogy az igazság hiveit kiirtsák, mivel azok, az embereknek már érzelmi xirvényei alapján is, csak még inkább megszaporodnak utána.

*

Sajnos, magukkal a tiszta és egyszerű igazságokkal nem győzhetni meg még mindig az egyre tévelygő emberiséget, és sajnos, nagyon is szükségünk van még az olyan igazságmegvilágítási módokra, melyek egyúttal kissé művésziessé is: miután az emberek még mindig nem annyira magukért a pusztá igazságokért, mint inkább csak bizonyos esztétikai gyönyörűséget okozó, szép szavakkal való kifejezhetőségekért lelkesíthetők föl; még ha nem is az igazságot szolgálják az ilyenek. Különösen nekünk szocialistáknak kellene tehát szintén igen nagy gondot fordítanunk mindig arra, hogy igazságainknak és eszméink-

nek kellő művészi formaöltésekkel is hódítsunk híveket, a megállapodottságaikból mindenkor csak nagynehezen kiemelhető emberek között. Hiszen tehetjük ezt úgy is mindig, hogy ezáltal legkevésbé sem szükséges egyúttal a hazugság kultuszának is szolgálnunk.

Az igazságok kedvéért akár azok szeretetét is kell nélkülözni tudnunk, akiktől szeretve szeretnénk lenni. Mások meg olyan nagy szeretete sem lehet soha erkölcsileg annyira értékes, mint egyetlen igazságért is elszenvedett fájdalom.

*

Igen sokan mondják azt, hogy semmi értelme sincsen annak, hogy valaki börtönbe juttassa magát csak azért, hogy néhány, az uralmat bitorlók részére kellemetlen igazságmegállapítást nyilvánosságra hozzon. Mennyire erkölcsileg fogyatékosak és csupán az önző élet prin-

cípiumosságát ismerők az ilyen emberek! Az ilyenek azok, akiknél nem az igazság a mindennél előbbrevaló: és ezért inkább a hazugságok és bűnök mögött lapulnak meg, mintsem hogy valami igazságért bárminő kellemetlenség is érje őket. Pedig hát hozhatni-ei valaha is elég nagy áldozatot azért, hogy egyetlenegy igazság is győzedelmeskedhessen!...

*

Aki nagy igazságokért lelkesül föl, annak nem kell mitevőségét illetőleg sem hozzátartozóitól, sem barátaitól tanácsot kérnie!!... Az csak cselekedjék, de természetesen nem bünt tevőn vagy erőszakot gyakorlón, mivel ezen eszközök egyikével sem szolgálhatni az igazságok célját. Az igazságokat csak értelmekhez szóló és minden önfeláldozásra is kész bátor hirdetésekkel segíthetni diadalra.

Az is némi haladás már, hogy egyre többen akadnak, akik nemcsak belátják, de ki is merik mondani végre, hogy még mindig a legsötétebb hazugságok idejét éljük. S jól sejtik, sőt látják is már az igazságokat ezek: habár nem rendelkeznek is még annyi erkölcsi erővel ahhoz, hogy azokat ki is nyilváníthassák. Az igazságok hirdetéséhez ugyanis mindig a legnagyobb fokú erkölcsi erőre van szükségünk; miután igen gyakran a legnagyobb lemondanitudást igényli.

*

III. Egyénélet

Az életről és a halálról általában

A gyermekség az, ami örökké közeledik; a felnőttég az, ami örökké érkezik; és az öregség az, ami örökké távolodik. Világos tehát, hogy csakúgy kellene közelednie mindannak, ami eszmei; érkeznie mindannak, ami értelmi; és távolodnia mindannak, ami csupán megszo-kott! ... Mert, ugylátszik, ez lenne emberi életvilágunknak is a legtermészet-törvényesebb vándorrendje!

*

Aki életében nem küzd sokat és becsü-lettel, az az örök síri pihenést sem érdemli meg:... Mert vajjon lehetne-e a halál

nyugalmánál szebb jutalmat csak elképzelni is egy erős harcok közben eltöltött élet számára?...

*

Életünk stafétafutás a mindenségben, az örökkévalóságon keresztül. Staféta-botjaink: a szerelem és: az, eszmény. Ezeket vesszük át és adjuk tovább a születés és a halál váltóállomásain.

*

Hogy miért élünk?... Bizonyára azért, hogy minden, ami gyorsan haladó, kiégjen belőlünk és létünkéből csak az maradjon vissza, ami az elmúlás törvényeivel szemben legtovább dacolhat.

Csak az igazságok győzelméért fáradhatatlanul gondolkodó emberek élhetnek emberi mivoltukhoz méltó életet.

*

Az emberek többségének elhalása még mindig csak olyan jelentéktelen esemény, mint a cserebogarak elmúlása. Bizonyára elszomorító és szégyenletes állapot ez arra, az isteni teremtésre nézve, melyet az emberek hivatásszerűen betölteni még mindig nem tudnak.

*

Mennél tovább élünk, annál inkább konstatálhatjuk, hogy rövid az életünk.

*

Életünk csak kicsiny patakhidacska egy kifürkészhetetlen múlt és egy kifürkészhetetlen jövő partjai között.

*

Miként a tűz és minden élet, úgy égnek el idővel összes illúzióink; egyre gyorsabban hűlő parazsat és egyre szerte-röpködőbb hamut hagyva csak maguk után...

Nem az fontos, hogy egyik-másikunk milyen korhatárt ér el, hanem az, hogy ki hogyan élt. Vannak emberek, akik 80 évnél is tovább élnek, de mégis oly alacsony értelmi fokon megállva hálnak meg, mintha csak néhány gyermekévet éltek volna.

*

Vajjon lehet-e még valami annyira törékeny, mint olykor az emberi élet, melyet néha már egyetlen reménység elvesztése is megsemmisíthet?...

Mint halandók mindig csak pillanatokkal rendelkezhetünk; habár azokban sem lehetünk soha abszolút hatalmú uralkodók.

*

Mindig ez volt és ez is lesz az élet körforgása: az új, ifjú életek fölkerekednek és itthagyják a jelenlegieket, mint régieket, hogy valahol távoli jövőkbe érve,

ugyanesak megtermékenyüljenek újabb és még ifjabb életek számára, — hogy végezetül azok is elhagyják majdan őket, mint — régieket.

*

A természeti szépség, valamint a bölcsesség és művészet lényege örökkévaló. Csak formái mulandók, miként minden életforma.

*

Minden földünk fölszínét betöltő élet csak földünk körül lebegő köd és pára, melyet az éltető ősforrás, a hő támaszt és az Ősi halálhidegség lecsapoltat, visszavet a földbe, ahonnan az életre fölpár olgott. Mondhatjuk úgy is, hogy érzéseink és gondolataink sem egyebek, mint csak ilyen örökösen képződő és lecsapódó ködök és párák.

*

De sokszor mondjuk: milyen nagy igazságtevő a halál!... Ugyanúgy bánik

el a leghatalmasabbal és leggazdagabbal, mint a leghatalomnélkülibbel és legszegényebbel ... Csak azt nem értem, hogy miért nem kérdezik ugyanakkor: miért ne lehetne hát ilyen nagy igazságtevő maga az emberi élet isi... Vagy tán csak nem hiszik el az emberek, hogy több értelme lehetne a halálnak, mint az életüknek!..

*

Legyünk bátrak olykor a végtelenbe is beletekinteni, hogy annál biztosabban járassunk véges világunkban.

Az ember csak egyéntelen testiségében és szellemében halhatatlan. Az egyéni érzések és tudatok, legyenek bár még olyan nagyszerűek és szépek, kikerülhetetlen prédái az elmúlásnak. Csak mesebeszédnek szólhatnak tehát holmi lelki halhatatlanságokról. ... Vagy nem kényszerülünk-e nap-nap után is tapasztalni, hogy milyen hamar fárad el oly-

kor a szellemünk?... S vajjon nem halandó-e minden, aminek idővel elfáradnia kell?... Hogy is ne lehetne hát ebből arra következtetni, hogy testünk csak addig küzdőképes, amíg a lelkünk, illetve a szellemünk is az, s hogy testünk is nyomban összetorpan, mihelyt a szellem is végképen elfárad bennünk. ... Miként is ne állapíthatnók meg tehát, hogy amiként összeroskadó testünkkel a szellemünk is ellankad, úgymond, sirba hulló testünkkel egyidőben örök időre szóló jóéjszakát a „lelkünk” is: mert testünk és lelkünk egy — és nem kettő.

*

Mulandóság és halál!... De jó és áldásos is e kettő létezése, mert ki tudja, gondolkodóba estek-e volna valaha is az emberek, ha e kettő nem döbbszentené meg őket egyre-másra! ... S ki tudja, lehetnének-e vajjon akkor is céljai az emberiségnek, ha e kettő nem volna!...

*

Mit sem ér az élet, ha nem fűti nagy lelkesedés; és örökös értelmi harc. Úgysem ér igen sokat, de legalább valamit. Értékteljesen csak az élheti életét, aki hősieen éli azt.

*

Aki az életnek csak a szép és jó oldalait, kívánja látni, önnönmagat csapja be a, legvégzetesebben, mert az első vele szembe kerülő rossz oldala is pozdorjává zúzhatja.

*

Még a halál is a haladás szövetségese: amennyiben jóval inkább pusztít a maradiak, mint a haladók soraiban.

Semmi sem örökbecsű, mert minden, a leggyönyörűbb képzőművészi remektől kezdve a legbölcsebb szellemi műig, szakadatlan pusztulásnak, illetve elkopásnak van kitéve. Az idők fogával szemben

semmit sem lehet megóvni még a múzeumok vitrinái alatt sem.

Életformákba fogant napsugarak vagyunk, melyek egyre csak visszavágyódnak a napsugarakba és lépten-nyomon menekülnek a lelkeinket megdideregtető hűvös árnyékok elől... Nem szégyen-e hát, hogy mégis oly napsugartalan sok embertestvérünk élete?...

Hej, de nagy ára is van ifjúságunk megannyi ragyogó álmofantáziájának, kápráztató szinpompásságának, kurjantókedvű boldogságának és határtalan erőduzzadásának:... Az öregség megannyi komor fásultsága, gyászfátylas fakultsága, túlérzékeny keserősége, vagy szürke egykedvősége!... Csoda-e hát, hogy oly sok öregség alig tud eleget tenni ennek a nagy-nagy fizetési kötelezettségnek?...

Egyre csak érkezünk valahonnan és egyre csak távozzunk valamerre, anélkül hogy pontosan tudnók, honnan és hová. Csak vándorlunk, egyre vándorlunk az idők végtelenjében és bizonyosat annyit tudunk csupán, hogy vándorlunk.

Elkopik mindennek az érdekessége és szépsége, amit mindennap látni kényszeredünk. Élünk ezért úgy, hogy lehetőleg mennél gyakrabban változtassuk környezetünket.

*

Idővel egyre olcsóbban adjuk:... Az ifjúság mindent magának követel még; a meglett férfi legtöbbje már csak egy boldog családi kört kíván; míg végül is az öregség már csak csöndet és nyugalmat kér.

*

A halál csak emberi öntudatlanság. Emberileg értelmezett halál a világter-

mészetben nincsen: az csak változásokat ismer.

*

A haláltól nincsen mit félni. Inkább tarthatunk életünk közvetlen jövőjétől mindaddig, amíg az emberiséget nem hatja át a szeretet bölcsessége és erkölcse.

Ifjúság. — Vágy. — Érzés

Csak ifjúságának árulója és megszegyenítője minden ifjúság, mely nem az értelmi fejlődés, a fölvilágosultság és a haladás zászlaja alá sorakozik, hanem a „konstruktív”-nak mondott maradiság szekértolójává szegődik! De szégyenletes is minden magát „intellektuálisnak” tartó ifjúságra nézve, ha bizonyos reakciók és ősi bigottságok részéről uniformizálható, illetve militarizálható! Szánalmas vénség csak minden olyan ifjúkor, mely a követendő példaadó/kát nem a gondolkodás hőseiben látja.

*

Kezdetben oly érzékeny lelkűek vagyunk mindannyian, hogy jóidőig csak hazugságok és tévelygések tarthatják fenn bennünk a hívőség lelkét; miután hazugságokra neveltségünk folytán teljesen elcsüggesztően hathatna reánk észellenes világrendünknek minden borzalmassága. Sőt sokunkat, még később is, csak ilyenek éltethetnek, mivel csak kevésnek jut annyi lelkierő is, hogy szembetekinthessen embercsinálta világunk mindent kővé dermedtő gorgonfejével.

*

Ifjúságunk első boldog álmai csak lábujjhegyen közelíthetők meg, mivel olyanok azok, akár az ijedező kis madarak, melyek a legcsekélyebb neszzenésre is szétröppennek.

*

Ahogy ifjúságunk tünedezik, úgy fogynak életünk ünnepnapjai is.

*

Idővel, illetőleg értelmesedési képességünk határainál — még a legnagyobb eredmények sem lehetnek többé annyira értékesek a számunkra, mint ifjúságunkban akár a legkisebbek,

*

Ki mint élte tavaszát, úgy fizet annak az ősz.

*

Sohasem lehet olyan döntően jelentős erőtenyezőnk a lemondanitudasunk, mint éppen ifjúságunkban: amikor a legtöbb és a legnagyobb lelki viharzásokon kényszerülünk átesni. A lemondanitudás is legyen tehát mindenkor egyike ama jelentős tudáskéességünknek, amire ifjúságunkat rábizhatnók: mert aki lemondani tud, az minden helyzettel szemben is dacolhat.

*

Ne bántson az ifjúság hiúsága!...
Csak olyan az, mint a májusi berkek

napsugaras virágpompázása. Az ifjúságnak nincsen egyebe, mint a szépsége és üdesége.

*

Az ifjúság legbüvösi-bájosabb boldogsága éppen az, hogy önmaga fölött tud leginkább csodálkozni.

Ifjúságunk legjavát úgy éljük le, hogy szinte semmibe sem vesszük jelenvalóságát és csak a vége felé kezdünk némileg ráeszmélni annak elherdált értékeire; mikor aztán egy jó ideig megkiséreljük vissza-visszasíratni, míg végül is először tragikus, majd megnyugtató tudatunkká lesz, hogy múltunkból semmi sem siratható vissza és hogy semmi sem érdemli meg azt, hogy visszasírássuk, mivel létünk hivatása nemj az, hogy múltunkból élőködjünk, hanem ellenkezőleg az, hogy mindig mindenekelőtt egy jobb jövőnek szolgáló jelent éljünk.

Míg fiatalok és erősek vagyunk, kel-
lene mérsékleteseknek lennünk, hogy
öregségünkre ne fösvények, de (kivált-
képen szellemiekben) szinte tékozlók le-
hessünk.

Sokszor mondják végzetesnek és kár-
hoztatják az ember ama olthatatlan és
előíjthatatlan vágyát, hogy egyre más és
jobbnak hitt életkörökbe kívánczik. Pe-
dig hát nincsen nagyobb áldás a fejlő-
dés lehetőségére nézve, mint ez az örök-
sen nyugtalanító vágy, amely még olya-
nokat is meggyötör, akik a jólét „arany-
állapotában” élhetik le kényelmes és
mindenkor csupán más emberezek bol-
dósgrovására lehetséges „igazságta-
lan” boldósgúkat. Hiszen ezen vágya-
kozásuk nemcsak természetes önzésük
megnyilatkozása, hanem lekiismeretük-
nek önkéntelen megszólaltatója is! Csak
bölcsen van hát az, ha ez a vágy foly-
vást nyugtalanítja őket, bármennyire

veszélyeztetni látszik is a mindenkori uralkodó rendszerek érdekköreit; amelyek valójában nem is életrevalók mindaddig, amig számosak és nem fogja őket egyetlen olyan érdekkör fölváltani, amely az egész emberiséget is körülölelheti.

*

Jövönk legtökéletesebb repülőgépei sem szállhatnak soha oly messze és oly magasba, mint amilyen messze és magasra tudnak néha szállani az emberi sziv vágyai és érzelmi álmai...

*

Összes vágyainkat — a szellemieket éppúgy, mint a testieket — a nélkülözések támasztják, a szenvedélyességek fokozzák és a kielégülések lankasztják. Mivelhogy pedig a vágyak jelentik hivatást betöltő életünk mindenkori zamatos izeit, igyekeznünk kell olyan rendszer szerint élnünk, hogy legkésőbbi aggkorunkig

jusson is, meg maradjon is számunkra az ilyen vágy támasztó és vágyat fokozó nélkülözésekből és szenvedélyességekből; mert hiszen életünknek csak addig lehet lelkes lendülése, amíg a. vágyaink üzhetik és kergethetik azt hegyen-völgyön át. Vágyainkkal gazdaságosan bánni: egyike a legfőbb életbölcsségeknek!

*

Bonyolult vágyérzéseink megismerése jelenti életünk legnagyobb gyönyörűségét Ifjúságunkat is csak azért nem tudjuk soha eléggé megsiratni, mert akkor ismertük meg, mondhatni, összes vágyérzéseinket. Ez szellemünk emlékezetének ama érzéseinkhez való öntudatlan hűsége, melynek mindegy, hogy jóhoz vagy rosszhoz marad-e hű, mert mindig csak oly mértékben őrizheti meg egymásik érzés-megismeréséhez való hűségét, amilyen mértékben az gyöngébb vagy erősebb érzéklési megismerését jelenthette. S úgylátszik, mintha minden kon-

zervatív jellegességünk alaptermészete is innen lenne levezethető!

*

Csak természetes, hogy az emberek mindenekelőtt vágyaikat igyekeznek szolgálni, miután szinte kizárólag csak a vágyteljesülések boldogíthatják ideig-órára őket. Nem világosan érthető-e hát, ha az emberek idővel egyre inkább kényserülnek szembefordulni világrendünkkel, miután az vágyaikat nem szolgálhatja kellőképpen!...

Ameddig hangulatok és szenvedélyek uralkodnak fölöttünk, nem pedig életbölcesség, addig állandóan kitesszük magunkat annak, hogy néhány erősebb gondolat egész érzésvilágunkat szétrombolhatja. Nemcsak az egész emberiség, de egyéni érdekünk szempontjából sem szabadna ezért soha, bármennyire boldogítani tudó érzéseknél is megállapodó

nunk. Az érzés csak melegít, míg a gondolat világít is! Az eszményi boldogsághoz ez utóbbira csakúgy van szükség, mint az előbbire.

*

Vágyaink sorsa olyan, mint a mocsarak fölött lebegő „lidérctüzeké”: ... hiába vágyódunk velük a csillagok magasságába, — mégis, mindig csak kicsiny létmocsarunk fölött lebeghetünk érzékeny lánglobogásaikkal.

*

Vegyük ki részünket minden nagyobb érzésből, nehogy egyetlen erősebb érzésnek is az áldozataivá válhassunk.

*

Bármint szépítjük is a dolgot, érzéseinkkel mégis csak az állatisághoz állunk közelebb és nem istenemberinek föltételezett mivoltunkhoz: melyhez mindenkor csak értelmünk teljes erejével

emelkedhetünk föl. A lehető legtévelygőbben keresik ezért istenemberibbé válásuk lehetőségét azok, akik az érzelmi válásoskodás útjain keresik azt. Istenéhez csak akkor emelkedhet föl valaki, ha inkább tud gondolkozni, mint érezni!

*

Vannak szentimentális emberek, akik még a fájdalmaikból is kultuszt űznek azon hitben, hogy azok nemesebben érző és lelkibb emberekké változtatják őket. Azért némi igazuk van, mert minden szenvedésünk a mások szenvedéseivel szemben is megértőbbé tehet bennünket; de csak akkor, ha nem csupán érzelmileg, hanem értelmileg is szenvedünk.

*

Azért a legbölcsebb értelem mellett is szükségünk van érzésekre, mert olyan jelentőségűek számunkra, mint az éltető napsugarak a virágok számára. De érzés nélkül harmonikus

élet sem lehetséges, mint ahogyan nem lehetséges ilyen még olyan nagy és szép érzések mellett sem, ha kellő értelemmel is nem rendelkezünk hozzá. Az érzés és értelem ugyan két ellentét; életünk azonban arra való, hogy e két ellentétességet kiegyenlítse; a kettőt egybe-forrassza., mint ahogyan teszi ezt anyaföldünk az élettel és halállal. Azért vigyáznunk kell az érzésekkel való élésnél, mert tulsok belőlük, értelmi egyensúlyozottság nélkül, olyan módon, mint a virágok illata, ölhet is! Fontos létkérdést jelentsen tehát mindenki számára, aki sokat érez, hogy aránylagosan gondolkodjék is és fordítva; aki sokat gondolkodik, hogy aránylagosan érezzen is!

*

Ifjúságunk érzésviharai mindig szélsőesek és veszélyesek: mert ahány esetben bizonyos „mennybe” ragadhatnak bennünket, annyi esetben a megsemmisülés temetőjébe is dönthetnek.

Hiszen olyan kegyetlen vadsággal pusztítanak mindig tavaszunk zsenge bimbó-
lelkeinek a virágoskertjében!

Szerelem. — Szenvedély. — Idegélet

A szerelem azáltal nyilvánul meg a legjellegzetesebben, hogy az egymást szerető két lény szinte teljesen behódol egymásnak. Az igazi szerelmesek elvesztik egyéniségük legjavát és kettősjellelműséget öltenek magukra.

Legyen szerelmünk mindig olyan, hogy szellemiekben többet nyújthasson, mint elvehessen. Ez elvet azonban csak akkor valósíthatjuk meg, ha sohasem isszuk fenéig az érzékiség kéjboros aranyserlegét.

*

A leglángragyultabb „eszményi” szerelmesek egymással szemben kölcsönösen érzett érzései és gondolatai ilyenformán

is hangzanak néha, a bölcselet nyelvére lefordítva: Vakon hiszem el mindazt, amit terólad, „drágám” csak összehazudhatok — magamnak. Szeretlek igazán, mert hiszen elsősorban mégis csak Önmagamat érezhetem „magam” által a legjobban szeretve, ha teáltalad kívánom majd csillapítani viharzó érzéseim minden ragadozó éhségét... S már miért ne szeretnélek, ha ilyenformán olyan vizsontszeretésre is nem kényszerithetnék, amelynek révén még mint „hiúságot boldogítóan” szeretett lény, a világ legboldog s a gazdagabb „csacsijának” is érezhetem magamat!...

*

Minden ember szerelmi élethivatását illetően akkor tévelyeg leginkább, amikor a szerelmet nemcsak közvetlen, de végcélnak is tekinti, ahelyett, hogy azt csupán valamilyen a szerelemnél magasabb álló eszményi célhoz vezető útnak használná föl.

Teljesen szükségtelen még keresnünk is a szerelem mámorát, mert hiszen időnkint önkéntelenül kell beleszédülnünk abba. De különben boldogságot jelentőbb és kielégítőbb is mindenkor az, ha akaratlanul bódulunk bele és nem betegséggé fajult szenvedélyességgel vetjük magunkat örvényléses hullámárjaiba. -'

*

Csak beteg idegzetüeknél válhatik legyőzhetetlen szenvedéllyé az érzéki szerelem. Az egészséges idegzetüek könnyebben uralkodhatnak mindenkor a testi vágyaik fölött. Ezek fölött uralkodni pedig emberi mivoltunkhoz legméltóbb hivatástörekvésünk kell hogy legyen. Szellemi erőink ugyanis csak ott fejlődhetnek és uralkodhatnak, ahol testiségünk uralmi lehetőségei erősen korlátozottak.

*

Bizonyos, hogy a szenvedélyek mindenekelőtt is a természeti adottságon

alapulnak, de azért mégis gyógyíthatók, mert majdnem minden esetben egyúttal mesterségesen szítottak és szokásszerűen föntartottak is. Gyógyításuk ezért csak a mérséklés metódusával lehetséges; mikor is elsősorban azzal a természeti adottsággal kell tisztába jönnünk, amely azokat kitermelhette magából: hogy aztán magát a természeti adottságot is gyógyíthassuk. Hiszen minden baj a forrásánál volna a legeredményesebben liquidálható.

*

A teljes érzéki önmegtartóztatás, vagy végsőig fokozott aszkézis, értelmi szempontból csak oly káros, mint a betegséggé fajuló érzéki szenvedélyesség. Minden agyműködésnek ugyanis csak bizonyos mértékig szükséges az érzékieskedések földézte kémiai elváltozások anyagcseréje, de ilyenre aztán föltétlenül szüksége van.

*

Könnyű tanácsolni, hogy ne használjuk ki soha az idegrendszerünket, amikor alig vannak, akik uralkodni tudnának azon és a nagy többség csak akarat nélküli rabja annak. Ezért nem elég csak tanácsokat adni az embereknek, hanem gyakorlatilag is kell tanítanunk őket arra, hogy egy higiénikus és ökonomikus életmód folytatása révén miként válhatnak idegrendszerük uraivá.

*

Mindazok, akik mások idegrendszerét kiaknázzák, a lehető legsúlyosabb bűnök egyikét követik el az egyetemes emberiséggel szemben.

*

Ha az emberek csak némi kritikai értelemmel is figyelnék meg azt, hogy mint deprimálja, illetőleg kábítja el őket minden testi érzékieskedés; és hogy mennyire tudnak értelmileg frissek, akarat-

veszik ki részüket azokból; — úgy bizonyára több gondal ügyelnének mindig arra, hogy lehetőleg mennél önmegetartóztatóbbak legyenek!

*

Az emberi idegrendszerek csak nagy általánosságban működnek közös természeti törvények alapján; sőt mondhatni, hogy ahány ember, annyi idegrendszeri működés is lehetséges. Minden idegrendszeri működés kialakulását illetőleg pedig a döntő direktívákat valószínűleg már a szülők szerelmi aktusa, illetőleg a megfogamzásnak pillanatnyi idegállapota szabta meg.

Önzés

Szeretet és gyűlölet. — Öröm és szenvedés

Hogy miért oly gonosz az emberek többsége?... Azért, mert kapitalista világrendjük nevelte önzésük annyira el-

torzította és elfajzotta már őket, hogy durva szeretetlenségük igazolására a mások szeretete mögött is csak hamis-ságot és önzést vélnek sejteni... Pedig hát nem nevezhető még önzésnek az olyan önszeretet, amelyik úgy keresi boldogságát, hogy a szeretetével másokat is boldogítson.

*

Ameddig ifjúkori önteltségeink foly-tán csak egoisták tudunk lenni, addig jóformán semmi hasznunkat sem lát-hatja az emberi egyetemesség igazi ér-deke: mert egyetlen emberibb élnitudásra sem lehetünk képesek mindaddig, míg nem tudjuk meg azt, hogy egyik képes-ségünk vagy tudásunk sem lehet soha annyira nagy, hogy arra támaszkodva, milliók fölötti uralomra törhetnénk!

*

Az ember annál önzőbb, mennél ke-vésbé van tisztában úgy saját magával,

mint másokkal. Szociálisan önzetlen csak az tud lenni, aki értelmileg a vég-sokig belátó. A „zseniálisnak” tartott vagyonszerzők, éppen ezért, mindig igen korlátolt emberek. Aki bölcs, az nem fecsérelheti olyan mindennél haszontalanabb ténykedésre életidejét, mint amilyen a vagyonszerzés. Csak határtalanul nainvak tehát mindazok, akik titokban remélik azt, hogy valami esetleges nagy vagyon kárpótolhatná őket a bölcsességért. Pedig többet ér mindig néhány fillér is egy bölcs kezében, mint akár milliárdok egy ostoba tulajdonában. Aki bölcs, az legföljebb már csak embertársaiért élhet, miután „fölismerte”, hogy önmagáért is csak így élhet a legcélszerűbben. Az individualizmus egocentristái (a nietzscheisták) csupán örültjei egy félbölcsességnek.

*

Nagyon ügyeljünk mindig arra, hogy ne fáradjunk el soha szeretni: mert va-

lamennyire is boldogan élni csak addig tudhatunk, amig szeretni tudunk: mert hiszen szellemi életünk lényege: a szeretet.

*

Aki a szeretet csak néhány boldogító igazságát is megismerte, nem nyugodhat többé addig, míg a minden boldogításnál boldogítóbb szeretetnek majdnem mindegyik igazságát meg nem ismeri.

Azért szeretünk, hogy szerettessünk, mert nincsen üdvözítőbb boldogság, mint szeretve érezhetni magunkat. Minden szívnek szívekre van szüksége ahhoz, hogy virulhasson.

S amig szívünkkel szeretni tudunk, nem kell tartanunk attól, hogy életünk örömtelenné válhat. Jövőjéltől okkal csak az retteghet, aki szeretetre képtelenné lesz!

*

Az emberek csak akkor tudnának valóban szeretni, ha bölcsek lennének. Mivel azonban a legtöbb ember még többé-kevésbé állati sorban áll, valóban szeretni sem igen tudhat, mert végeredményében nem annyira nagyon, mint inkább helyesen kell szeretni tudnunk, ha őszinte óhajunk, hogy szeretetünk csakugyan áldás is legyen azokra nézve, akiket szeretünk ...

*

Bár jó szivünket és helyes értelmünket — bárhová menjünk is — mindenné magunkkal hordhatjuk, mégis nagyobb kincsünk az, mint bármennyi alig elmozdítható földi javunk, miután mindkettőt csak halálunkkal veszthetjük el és mert velük mindig előbb lehetünk boldogok és boldogítók, mint anyagi gazdagságainkkal.

*

Csak annak a barátságnak van értelmi

és erkölcsi jelentősége, amely a legnagyobb őszinteségeket és nyílt közvetlen ségeket is elbírja. Kár akárcsak percekkel is meghosszabbítani minden olyan barátságot, amelyet csak hazugságok árán tarthatni fönn.

Amelyik barátság nem értelmi együttműködésen alapszik, az nem barátság, hanem csupán állatösztönös és szexuális vonatkozású szimpátiáknak testi melegséget vágyó összebuvása.

Amíg az általános einberszeretnek csak némi bölcsességére is szert nem tettünk, addig legyenek bár még oly számosságok is földi javaink, csak száanalomra érdemesülő koldusszegények vagyunk: mert csak azok gazdagok, akik egy bárkivel szemben egyformán megnyilatkozni tudó szeretet birtokában vannak.

A gyűlölet a legsötétebb és legállat-
 ösztönibb érzések egyike. Csak olyanok-
 gyűlölködhetnek, akik a legnemesebb ér-
 telemben véve szeretni nem tudnak még.
 Aki gyűlöl, csak ragadozó eredetű ős-
 állati indulatainak enged szabad folyást.

*

Nemes haragot érezni valakivel vagy
 valamivel (fölfogással, hittel vagy álla-
 pottal) szemben, gyarlóság ugyan, de
 még mindig nem oly megvetendő, mint
 a gyűlölet: mert a harag még mindig
 lehet némileg eszmei, de a gyűlölet soha.

*

Az öröm nyers életkedvet fejez ki s
 mint ilyen, egyike a legnélkülözhetetle-
 nebb szellemi táplálékunknak. Úgy fizi-
 kailag, mint szellemileg hosszueletű
 csak az lehet, aki az örömök üditő hús
 forrásvizeit issza.

*

Legkésőbbi öregségükig is fiatalosak csak az olyanok maradhatnak, akik nem vesznek el egészséges ujjongani-, vagy legalább is csendes örvendenitudasukat.

A rosszkedvűek irigylik, sőt akár-hányszor gyűlölik is a jókedvűekei Vájjon miért!... Hiszen nem bántják őket, sőt, ellenkezőleg, csak hálával viseltethéneek irányukban, amennyiben mentőhorgonyt is jelenthetnek esetleg számukra.

*

Azt mondják bizonyos hedonista bölcselek, hogy bünt és merényletet követnek el embertársaik örömléhetőségei ellen mindazok, akik szenvedő mivoltukat folyton pertraktálják a nyilvánoságnak. Pedig ellenkezőleg, éppen azok vétkeznek az emberiséggel szemben, akik magukbafojtják és eltitkolják bajaikat és lelki szenvedéseiket; miután az ilyen

gyötrődők lelki betegek és gyógyításra szorulnak és csak kegyetlen embertelenség lenne magukra hagyni őket... Hiszen tény, hogy az ilyen szenvedők meghallgatása mindenkor az örömök megrontásának az áldozatával jár, de hát kérdés, hogy isteni hivatásként nem éppen arra. valók az örömök, hogy a fájdalmak megnyhíttessenek velük, sőt érettük esetleg föláldoztassanak isi... Elvégre az emésztő gyötrelmek láttára is örvendezni tudó örömök nem lehetnek morális örömök és ennél fogva nemes értelemben boldogítani tudó lelki megnyilatkozások sem.

Azzal okozzuk magunknak mindig a legnagyobb és a legfőbb, szinte elviselhetetlenné váló szenvedést, hogy szégyeljük és titkoljuk szenvedéseinket. S nem is annyira mások, mint saját magunk előtt!

A szenvedés mindig rokonszenvet kel-
több, mint az öröm; ez érthető is, mert
hiszen az öröm mindig bizonyos irigysé-
get ébreszt azokban, akik nem tudnak
már hasonlóképen örvendezni.

Könnyen és örömmel hozott áldozat
csak féláldozat még. Az áldozat csak ak-
kor igazi — jöjjön az bárki részéről is
—, ha szenvedést és fájdalmat okoz. Sohse
büszkélkedjenek tehát a gazdagok bizo-
nyos szegényekkel szemben hozott áldo-
zataikkal, mert azokat is csak jóleső ön-
érdekszolgálásból és hiúságból hozzák!

Disszonancia. — Harmónia. — Bol- dogság

Disszonanciák mindig lesznek az em-
berek között, de nem azért, mivel ilye-
nek mindig voltak és mivel a harmóniák
utáni vágyakat ők dajkálják, hanem
azért, mert azok a mindenkori fejlődés

szempontjából életszükséges ellentmondások számszerű összegeiként fognak előállni. Csakhogy ezek a disszonanciák idővel egyre nemesbednek és mindinkább csak a szellemi harcok területein fognak jelentkezhetni.

*

Az olyanoktól, akik, miután meghasonlottak önmagukkal és ennél fogva éppúgy szánják, sőt gyűlölik önmagukat is, mint embertársaikat, nem lehet azt sem elvárni, hogy legalább az igazságokkal szemben elnézők legyenek; mert hiszen az ilyenek nem lehetnének ilyen meghasonlottak sem, ha csak néhány igazságban is hinni tudnának, A világot és embertársait csak az becsülheti, aki saját magát is tudja mé'g becsülni.

*

Bizonyos álkövetkeztetés úgy véli, hogy szükség van a rosszra is, mivel számtalan esetben az undorít meg ben-

nünket a rosszal szemben és tanít ilyen módon egyúttal a jóra is. Balga beszéd, sántító logika ez; mert jóságra mindig csak a jó taníthat bennünket és a rossz mindenkor legföljebb csak igazolhatja annak a tételnek az erkölcsi igazságát, amire a jó tanít. Semmi, de semmi okunk sincs arra, hogy a rosszat megtúrjuk! ...

*

De csacsik is mindazok, akik bizonyos embertársaik részéről ért csalódásaik következtében a szerelem úgynevezett „boldogságában” keresnek menedéket és kárpótlást: mintha bizony egyszerre csak úgy elszakadhatnának embertársaik körétől és nem kényszerülnének törvényileg is szankcionált szerelmi életük révén csak még inkább rabjaivá válni annak az emberi társadalomnak, amelyet anynyira hibákkal és gonoszul önző emberekkel telt volta miatt utáltak meg...

Adódnak életünkben periódusok, amelyekben vagy a magány, vagy a társaság jelenti reánk nézve a legfőbb életszükségletet. Ezért nem szabad soha olyanformán élnünk, hogy az egyiket vagy a másikat, jelentkező szükségesség esetén, nélkülözni kényszerüljünk. Ám a változatosság és harmónia törvénye is azt kívánja, hogy egyaránt éljük mindkettő világát; már csak azért is, nehogy valami lelki betegség vagy értelmi ellaposodás áldozataivá váljunk.

*

A végletek csak találkozhatnak, de egymást száz százaléig kiegyenlíteni tudó harmóniába sohasem egyesülhetnek. S ha olykor egyesülnek is, idővel ismét szétválni kénytelenek, hogy eredeti természetű tulajdonságaiknak megfelelő formáikat újra fölvehessék.

*

Ha nyomott kedélyállapot gyötri ér-

telmünket, úgy a legjobb lefeküdni és alapos alvásba merülni: mert hiszen sohasem egyéb az, mint testi és lelki ki-merültségünk „kísértete”. S az ilyentől igyekeznünk kell értelmünket nyomban megszabadítani, mert csak létlehetőségét fojtogató ólomsúlyként nehezedhetik reá.

*

Harmónia mindig csak térben és időben létesülhet.

*

Mindennel megbékéltető harmóniákra csak olyanok tehetnek szert, akik az összes szélsőségek és ellentétek álláspontjait már végigélték. Csak folytonosan ismétlődő disszonanciák válhatnak időnkint igaz összhangzások meglátóivá.

*

A boldogság olyan lelki egyensúly, melyre csak az tehet szert, aki úgy szenvedni, mint örvideni tud. Csak azok

nem lehetnek boldogok többé, akik sem örvéndeni, sem szenvedni nem tudnak már.

*

Mi sem lehet nagyobb boldogság a számunkra, mint az, ha abban leljük legfőbb boldogságunkat, hogy másokat boldogíthatunk.

*

Aki állandó boldogságot keres, boldog sohasem lehet. Aki egy ilyen lehetőség-ről álmodozik, keservesen csalódní kénytelen. A boldogságok csak napokig tarthatnak, és minden boldogságunkra szinte naponkint kell szert tennünk. Boldogítani pedig olyanok tudják magukat mindig a legkönnyebben, akik testileg és lelkileg egészségesek; és akik szeretni, lelkesedni és közvetlenül őszinték lenni is tudnak. Csafc talmi értékűek az aranybálványt imádó gazdagok vagy betegesen hazugok boldogságai. Csupán a szel-

lemi igényűek, egyszerűek és közvetlenek boldogságai nem fanyar, hanem tet-lelket éltető, zamatos ízű szellemi gyümölcsök.

*

Addig vagyunk boldogoknak mondhatók, ameddig érzések révén örvendezni vagy keseregni kényszerülünk. A gondolkodás is nagyobbára azért boldogíthat csak minket, mert hol örvendezni, hol bánkódni kényszerülünk valamilyen meglátott igazság fölemelő vagy elszomorító volta miatt: aszerint, hogy annak diadaláért mennyit kell küzdeni még.

*

Még érzelmi boldogtalanságában is némileg boldog az, aki hajdani nagy érzéseit olykor-olykor gyászolni és siratni tudja; mert hisz ugyancsak megkönnyebbülhet az, aki még ki nem tombolt érzések feszítőerejétől sírni is tud. Ezért nem tekinthetők tehát még egészen

boldogtalanoknak azok, akik még sírnak!

*

Az együgyűek könnyebben lehetnek boldogok, mint az értelmesek, miután azok mindig előbb akadhatnak olyasmire, ami célt és tartalmat kölcsönözhet életüknek, mint az olyanok, akik mélyrehatóbban gondolkoznak. Azért távolról sem irigyelendők Ők, mert boldogságukat olyan könnyen el is veszthetik mindig, mint amilyen könnyen megtalálhatták azt.

*

Alig hihető, hogy mily kevés is elégséges néha ahhoz, hogy boldogok lehessünk!... És lám, az emberiség bölcs kormányzói és vezetői még ezt a hihetetlenül keveset is alig tudják neküniv biztosítani! Mennyire érdemtelen kormányzóink is lehetnek még mindig!...

*

Mindegyik még olyan egyéni és szellemi ambícióktól fűtött emberi adottság is megtalálhatná majdan nyomban a maga igazságát és boldogságát, mihelyst alapjaiban is megváltoznék a szocialista tanítások révén az emberi együttélések képtelennél-képtelenebb rendszeressége.

*

Csak naiv gyermekek vagy elgonoszodott emberek lehetnek boldogok annak ellenére is, hogy az emberiség többsége még mindig nagyon-nagyon boldogtalan.

**Egyedüllét. — Ábrándozás. — Valóság.
Elképzelés és emlékezés**

Nincsenek árvábbak és elhagyottabbak azoknál, akik látják és tudják az emberiség életének alapigazságait: mivel olyanformán kénytelenek leélni életüket e földön, mintha egy távoli világtest érthetetlen szülöttei lennének.

*

Amíg mindent legázoló önzés társadalmi életünk mozgató princípiuma és valósága, addig kockázatos is lesz bármikor más támogatására is számítanunk. Addig igyekezzünk tehát mindig csak magunkrautaltak lenni.

Nem nehéz kitalálni, hogy miért akadunk oly kevés magában járó emberre künn a szabad természet határaitban: mert az egyedüllevéssel és a szabadsággal úgy rendelkezni, hogy csakugyan egyedül lehessünk, arra csak az alkalmas, akinek gondolatai, vagy legalább is érzései vannak.

*

Ne merüljünk el soha egészen a törtétesek fülsiketítő zsvivájába, mert sohasem erősíthetjük meg magunkat kellően a magányos elmélkedések értelmünket megtermékenyítő csöndjében.

Alig találkozhatunk emberekkel, akik ne álmodoznának, mert lám, még a legreálisabb foglalkozásúak, mint például a kereskedők is, javíthatatlan álmodozók: Igaz, hogy a legtöbb ember csak anyagi jólétről álmodozik, de hát az mit sem változtat azon, hogy ilyenformán csupán illúziók kergetője. De álmodozók végezetül maguk a bölcselők is (akár optimisták, akár pesszimisták), mivelhogy világszemlélésük mégis csak valami jövőnek az elképzelésében kell hogy irányt találjon ... Mondhatjuk tehát úgy is: nincsen ember, aki valamiképen ne álmodozna azért.

*

Sokszor hallani olyan kijelentést némelyik ember részéről: én már végleg kiábrándultam az emberekből, én már minden legcsekélyebb hitemet is elvesztettem velük szemben és így tovább. Lám, de fején is találja mindig a szöveget az ilyen kijelentő... Mert íme, szószerint

is beismeri, hogy csupán ábrándozott embertársairól s hogy mindig csak hitte ilyeneknek vagy olyanoknak őket. Ám miért kellett volna neki esetleg tudnia is valamit az embertársairól, amikor hiszen jómagáról sem igen tudhat semmi bizonyosat és saját lénye fölött is egyre csak ábrándozhat: ilyennek vagy olyannak képzelve magát!... Nem volna-e hát szinte hajszálpontossággal leszögezhető az a tétel, hogy az emberek azért nem ismerik és nem ismerhetik egymást, mivel folyvást csak ábrándoznak és hisznek, de mit sem tudnak egymásról és önmagukról! ..

*

A fantázia is szellemi erő, de mégsem pótolhatja soha az igazi érzést vagy helyes gondolkozást. És hiába még a legnagyobb fantázia is: azzal sem szolgálhatjuk az igazságot: mert logikus, hogy az igazságot csak igaz dolgokkal szolgálhatni és távolról sem mesékkal is, mint

ahogyan ezt még napjainkban is elhinni szeretik. Azonban érthető e hiedelem, mert hiszen még kulturáltnak tartott napjainkban is, egyelőre, csak mesékben élnek még az igazságok. Ezért a fantáziaművészetek mindig is csak másodrendű művészi értékeként jöhetnek számításba.

Az emberek csak élnek, élnek, anélkül hogy tudnák, miért: mert hol vagy csak beleszédülnek, vagy csak kiszédülnek a valóság életéből. Csak kevesen tudnak még ugyanis a valóságba, nyitott szemmel belenézni: mert a valóság vagy vakítja őket, mint a fény és sötétség, vagy szédíti őket, mint a mélység.

*

Hagyjuk csak minden emlékirási szándékunkat az öregségünkre: mert világos látással múltjára emlékezni csak a jelenére már nem igen kíváncsi öreg ember tudhat. Férfiasságunk virágkorában a

jelenünkkel kell törődnünk és az kell hogy lekötni tudja minden figyelmünket; miután a legerőteljesebb gondolkodások műveit is legtöbbször csak ilyenkor írhatjuk meg. Minden emlékirás csak a legvégén következzen tehát, amikor más érdemlegeset nem igen írhatunk már: de legkevésbé sem azért, mintha kisebb jelentősége lenne az emlékirásnak, mint más írásnak, hanem ellenkezőleg, mert nagyon is nagy és minden írásalkotásunknál is nagyobb jelentőséget tulajdoníthatunk olykor neki.

*

Csak az, ami ifjúságunkban oly igaz is volt, mint szép: maradhat hű baráti emlékünkhöz mindvégig.

*

Az emlékezésnek is lehet tényleges értéke, de csak akkor, ha értelmi tanulságot vonhatunk le vele. Ezt megtenni azonban csak a gondolkodó ember tud-

hatja: miután minden gondolkodó részéről jövő emlékezés, egyúttal mindig újabb gondolkodást is jelent. A csupán érző emberek visszaemlékezései ezzel szemben érzelmi fölmelegítéseknél nem egyebek.

*

Főként azok menekülnek fantáziájuk segítségével a múltba és élőködnek a múlt emlékein, akik szellemi elmaradottságuknál fogva, még nem tudnak a jelennek élni.

Hit. — Vallás. — Vallásosság

A hit és a tudás ikertestvérek. Hitünk annál szilárdabb, minél ténylegebb és tárgyilagosabb tudás alapozza azt. A tudatlanok hite sohasem megbízható alap valamilyen közhatalom szempontjából. Hogy mégis még mindig annyi tudatlannak hitére épülő hatalom van, annak az a magyarázata, hogy nem

igen volt lehetséges még olyan hatalmat teremteni, amely elsősorban bizonyos többséget képviselni tudó tudatos hitűekre támaszkodhatott volna. Ha azonban csak egyszer is létesülhet majd, a szociális eszmélődés folytán, ilyen hatalmi lehetőség, úgy bizonyos, hogy minden hatalomnak, amely csak a tudatlankok hitére épített, a végőrái megszámlálhatok lesznek.

*

Hinni tudni a legfőbb életfeltétel, de ahhoz, hogy a fejlődést szolgálhassuk, nemcsak hinnünk, de kételkednünk is szükséges. Csak arra ügyeljünk, hogy soha se a kételkedés, se a hit ne tenghessen túl bennünk, mert az korai végzetünket jelentheti.

*

Aki hinni tud és hite révén erős, az már félig győztes.

*

Higye csak mindenki azt, amit hinni tud! Teljesen fölösleges bármilyen vallással szemben is politikaileg állást foglalni mindaddig, míg annak egyházi szerve politikumot nem csinál. Illetőleg akkor sem magával a vallással szemben kell állást foglalni, hanem csupán annak egyházával szemben, amely ilyenformán bizonyára ellentmondásba is jutott a vallásosság lényegével. Maradjon is ezért tehát a vallás mindenkinek csak legdiszkrétebb magánügye. Tiszteljük mindenki vallásosságát, de ne tűrjük soha, hogy bárki is vallási türelmetlenségből másokra próbálja ráoktrojálni a maga vallási nézeteit.

Még hitünk is mindenkor aszerint állhatatosabb vagy ingadozóbb, miszerint több vagy kevesebb értelem hatja át. Aki csupán érzések alapján állva hisz, olyanformán hisz, mintha még csak nem is hinne.

A hit, azaz hitvallás: lét és kulturszükséglet: mindenkinek ugyanis olyan a hite és vallása, amilyen a természete, az intelligenciája és értelmi nívója.

*

Könnyen hiszékenyek sohasem lehetnek egyben erőshitűek vagy nagyakaratúak is. Sem egyikre, sem másikra, nem lehet máról-holnapra szert tenni. Erős meggyőződésre csak olyanok tehetnek szert, akik nem bírhatók oly könnyen valaminek az elhivésére, mivel minden elhíhetoben legelőször is »értelmet keresnek. Akikkel könnyedén hitethető el valami, azokat bizonyos válságok idején könnyen is foszthatják meg a hitüktől.

*

Fájdalmas lelki gyötrelem akármelyikünk számára, ha egy napon arra kell ébrednünk, hogy valamelyik hitünk megcsal bennünket. Mégis erőseknek kell lennünk, szembenézni az ilyen lelki válsá-

gunkkal, ha erkölcsi súlyt helyezünk arra, hogy végül is megszabadulhassunk minden hazugságtól, amely félrevezet bennünket az igazság keresése közben. Mindenesetre súlyos lelki műtétet jelent bármilyen hittézisünkhöz is nyúlni; azonban mégsem szabad halasztanunk az ilyen operációt, mert egy tévesnek fölis-mert hit további megtürése csak demoralizálólag hathat reánk; s az ilyen megtúrt hit úgysem szolgálhat többé lelki megnyugvásunkra. Attói pedig nem keil tartanunk, hogy egy ilyen hitnek az elvesztése boldogságunknak az elvesztésével egyértelmű lehetne: mert hiszen hitet földadni csak valamilyen nagyobb és emeltebb hit ellenében tudhatunk.

A felsőbb tízezrek unos-untalan szerez-tik hangoztatni, jóindulatú atyás fölényeskedést pózolva, hogy a tanulatlan és szegény embernek életszükséglete a vallás és hogy ezért csak lelkiismeretlen

bűnt követ el mindenki, aki vallásos hitében megingatja azt... Micsoda kegyes és nagy áldozatokkal járó szegénységvédelem ez. S vajjon nem hangzik-e olyanformán is ez a buzgalmas pártfogolás, mintha szegény és tanulatlan emberek nélkül társadalmi rendet sem tudnánk elképzelni már?...

*

Az emberek többsége még legnaivabb hitében sem szabad: miután abban is attól függ többé-kevésbé, hogy a többség mit és hogyan hisz. Mijük is van hát az ilyen embereknek, akiknek, mondhatni, egyebük sincsen, mint a hitük?...

*

Egy igazi vallásnak nem kell hogy egyháza legyen, miként az igazi vallásosságnak sincsen semmi szüksége egy ilyenre. Aki vallásos, annak a szíve szerint kell annak lennie és nem rítusok és papi veze-

tések alapján. Nincsen emeltebb és magasztosabb érzés az igazi vallásosságnál, de nincsen is visszatetszőbb, a pusztán neveltség vagy érdekeltség folytán megnyilatkozó farizeusi vallásosságnál. Aki hamisan vallásos, az bectelen és csak árt a tiszta és őszinte vallásosság eszményiségének.

*

A vallásosság olyankor fejlődik ki egy emberben, ha hite annyira fölfokozódik, megerősödik, vagyis igaz meggyőződéssé válik, hogy végezetül gyakorlatilag is meg-megnyilatkozik vallomástevés, azaz nyílt és demonstratív célzatú hitbevallás által. Ezért vallásosságnak kell minősítenünk minden olyan propagandatív egyéni megnyilatkozást is, amely a maga igazsági és világnézeti álláspontjának másokat is megnyerni kíván.

Tapasztalás. — Ismeret. — Öntudat

Minden tapasztalnitudásunk csak tapasztalatlanságunkat igazolja. Ez azonban csöppet sem megszegyenítő reánk nézve, ha világoslátásu gondolkodással nyomon is kíséjük összes tapasztalásainkat.

*

Hiába vagyunk természetileg hivatottak okosoknak lenni, mégsem láthatunk tisztán, míg sokat, de sokat nem tapasztalunk is egyúttal. Az ember ugyanis alig tudja elhinni, hogy életének legjaván keresztül mennyire elfogult és korlátolt értelmű.

*

Csak az ostobák és korlátolt értelműek olvasnak kizárólag olyan műveket, amelyek nézeteikkel és erkölcsökkel ujjat nem húznak. Aki érteimében fejlődni kíván és bölcsességre törekszik, az annál is inkább olvasson olyan műveket, ame-

lyekkel szemben ellentétesen gondolkodik: mert bárki is meggyőződését inkább erősítheti meg az ellenvéleményekből, mint a hasonló fölfogást vallók műveiből.

Könyvolvasásainknak csak akkor van értelme, ha legalább mégegyszer annyit gondolkodunk is azon, mint amennyit olvastunk. Sohse törekedjünk tehát arra, hogy mennél nagyobb legyen az olvasottságunk, hanem mindig inkább arra, hogy mennél átgondoltabb és alaposabb legyen az. Egyetlen oldalnak ^alapos gondolkodással való elolvasása százszor többet használ értelmünknek, mint akár ezer könyvnek a fölületes, gyors átolvasása, vagy, mint mondani szokás, átfutása.

*

Mindenekelőtt is tudjunk igazságokat megközelítően világosan gondolkodni és csak azután fogjunk komoly tanuláshoz.

Azaz, hogy tanuljunk azért kezdettől fogva is, de mindig csak gondolkodva és kizárólag értelmi érdeklődésünk irányításai alapján; nem pedig előírással tan-könyvek nyomán. Értelmi fejlődésében lehetőségünkre nézve semmi sem oly fontos ugyanis, mint az, hogy bármit is csak gondolkodva tanuljunk meg. Aki pedig gondolkodik, az gyarapítsa folyvást a tudását, mert különben rengeteg igazságfölismerhetést mulaszt majd el. Aki viszont gondolkodni tudás nélkül tanul, sziszifuszi munkát végez csupán és szellemi érték jelentőségét alig növelheti.

*

A teljes szellemi odaadással és türelemmel való foglalkozni tudás alapja minden produktív és rendkívüli megnyilatkoznitudásnak.

*

Ha nem is tudhatunk még majdnem semmit bizonyosan, annyit azonban mé-

gis megtudhatnánk, hogy előbb-utóbb azért — isteni értelmünk segítségével — mindent megtudhatunk. Az emberiség élete ugyanis nem más, mint egy eljövendő isteni világ mind-diadalmasabb derengése.

Az embereknek olyan műveket kellene olvasni ok, amilyeneknek szellemi nívójára emelkedni ők is vágnak. Csakhogy, ugylátszik, társadalmi rendünk részéről kapott neveléseik szelleme folytán nem nagyon vágyakozhatnak különbekké válni, miután sem kellő erkölcsi erővel nem rendelkeznek ahhoz, de különben rentábilisnak sem látszhatik előttük ilyenmire törekedni.

*

Az abszolút tudatlanság távolról sem annyira veszedelmes az Összemberiség érdekeire nézve, mint az immár hajlithatatlaná vált féltudás; mint amilyen pél-

dául a kapitalista világrend középiskolázott és leérettségiztetett „művelt” polgárságának a féltudása is, amely számtalan, az igazsággal még annyira ellentétes közrendi gyakorlatot is igazságosnak tekint és ilyenformán önkéntelenül is minden fejlődést és értelmi haladást szolgáló gondolkodásnak a megakasztójává és üldözőjévé válik ... Mert az abszolút tudatlanság, eltekintve attól, hogy mindig könnyebben is oktatható, sohasem lehet olyan mérvben aktív és erőszakos bizonyos bölcsebb megnyilatkozásokkal szemben, mint a féltudásnál való megállapodottság. Az értelmesedés harcosainak mindenekelőtt is tehát nem az előbbinek, hanem az utóbbinak a legyőzésére kell törekedniök!

*

Ki-ki csak olyan könyvmunkákat olvashat figyelemmel, amilyen részben ő maga is.

*

Általában csak két, félig-meddig tudatos korszakra oszthatjuk életidőnket: egy szer elemelőtti és egy szer elemutáni korszakra. A közbeeső, részben mindkét korszakunkba nyúló harmadik korunkat ugyanis majdnem semmi tudatosság, hanem jóformán csak mamorbaszédültség hatja át; habár két félig tudatos korszakunkban is inkább csak érzelmek, mint értelmek játsszák a „sorsunkat irányító” szerepet. Első ilyen korszakunkban olyan érzelmek dominálnak, amelyek kiszínezik, a valóságnál is szebbé, melegebbé, de nyugtalanságtól fűtöttebbé is teszik életünket; míg második ilyen korszakunkban azok az érzések erősebbek, amelyek színevesztettnek, elkopottnak, egyhangúnak és szinte már csak érdekesség-nélkülinek tűntethetik föl életünket: noha kivételes esetekben, bizonyos szelíd filozófiák révén, harmonikusabbnak is. Nyilvánvaló tehát, hogy mindkét korszakunk érzelmi motívumosságait a szexuális erőtényezőkre vezethetjük vissza és

hogy innen magyarázhatjuk azt, hogy miért halad ellentétes irányban azok szellemi megnyilatkozása. Úgy is tetszhetik azért előttünk, mintha e két féltudatos korszak közötti szerelmi korszakunk olyan tündérujjakszötte, aranyhímzésű fátyol lenne, amely arra szolgál csupán, hogy elfogja előlünk a perspektívát a még következő, vagy már elhagyott korszakunkba.

*

Igaz, hogy igen nehéz öntudatosan élni olykor életünket, de azért mégis csak arra kell törekednünk, hogy öntudattal vivjük meg annak harcait: mert mégsem érhet semmit az, ha csupán öntudatlan állati élvezgetésekkel éljük le azt. Életünknek igazi értékét csak a szellemi erő és az értelmi öntudat adhat!

*

Már csak azért is igen nehéz föladat megismerni önmagunkat, mivel mindig

csak bizonyos „tükörből” láthatjuk meg magunkat és akkor is mindig csak egyik oldalunkat. De egy másik ember igazi mivoltát meglátni sem könnyű föladat, mivel azt meg „rendszerint” csak külső ségeken keresztül nézhetjük.

*

Embertársát csak az értheti meg és sze-retheti, aki önmagával is tisztába jött már: mert hiszen a minden más ember-társunkban föllelhető jó vagy rossz tulajdonság többé-kevésbé bennünk is meg-van, önmagunkat megismerni viszont nem is olyan nehéz föladat, ha eltökélt er-kölcsi erővel valóban keressük is a ma-gunk igazi mivoltának a megismerését!...

Elfogultság. — Előítélet. Megbotrán- kozás

Korunkat akár a szemüvegesek kor-szakának is jellemezhetjük: miután alig találhatni benne valakit, aki bizonyos el-

fogultsági szemüveget ne hordana. Úgy tetszik, mintha szemüvegek nélkül nem is látnák már egymást az emberek... Mert vajjon láthatnák-e egymást egyforma szemmértékkel, amikor, mondhatni, ahányan vannak, annyi színű és annyiféleképen nagyító és kicsinyítő prizrát viselnek! Hogyne volnának mindig ismeretlenek és ellentétesek hát egymás számára még külsőleg isi... S mégsem akad közöttük jóformán senki, aki megmondaná nekik, hogy sohasem ismerhetik meg egymás mivoltát, amíg ilyen szemüvegeken keresztül nézik egymást, és hogy sohasem boldogulhatnak, amíg a maguk valóságában nem ismernek egymásra.

*

Bármerre megyünk, vagy bármilyen irányban gondolkodunk is, örökösen csak zsákutcába kerülünk, ha ifjúkori neveltségünk előítéleteitől meg nem tisztíthatjuk magunkat: mert mondhatjuk,

másodpercnyi rezzenést sem él az idő végtelenjéből az, aki néhány örökölt, ósdi, elfogultsággal éli le a maga életidejét ... Vagy a legtöbb ember ilyen pillanatnyi tartalmú élnitudással is beérhetné!

*

Az emberek erkölce, illetve fölfogása idővel úgy odanő organikus testiségükhöz, hogy később már csak életveszélyes kockáztatás árán választható el attól, mintegy operatív beavatkozással. Gondolkodó emberek erkölceit mindig könnyebb megváltoztatni az értelem szempontjaiból, mint a nemgondolkodókéit: miután azok eszményei, mindenekelőtt is, az értelemmel való harmóniát keresik. Már csak azért is kellene tehát egyre fokozódó erővel arra törekednünk, hogy lehetőleg mennél több és több ember gondolkozzék. Semmi sem olyan veszedelmes az emberiség értelmi fejlődésére, azaz nemesedőbb erkölcsi lehetőségére

nézve, mint a nemgondolkodók „erkölcssei”, amelyek éppen ezért inkább „erkölcstelenségeknak” is nevezendők.

*

Értelmesedésünk szempontjából hasznosabb ellenségeink véleményét meghallgatni, mint a jóbarátainkét; miután azoké, akarva-nemakarva is, bizonyos fokig mégis vagy elnéző, vagy hízelgő. Mindenesetre kényelmetlenebb és kellemtlenebb az ellenségeink kritikáira figyelniük, de viszont ugyanolyan mértékben tanulságosabb is.

*

Könnyebb hatásosan megbotránkozni azoknak, akik maguk mögött érezhetik a szinte kővé merevült tradíciókat, a népi tudatba átítatott ősi szörnyfogalmakat, a makacs polgárok előítéleteit és elfogultságait, valamint a templomi keresztényiségek misztikus szertartásosságait, mint azoknak, akik mögött a világos értelem-

nél és tiszta erkölcsnél egyéb nem áll. És mégis mindig csak az utóbbiak részéről jöhet igaz és jogos megbotránkozás és soha az előbbiekről: mert a konzervatívok megbotránkozásai ugyanis inkább csak érzelmi, szemben a forradalmárok megbotránkozásai, amelyek többnyire azért értelmi.

*

Bizonyos, hogy az emberek azért kíváncsiak elsősorban olyan könyvekre és újságokra, amelyek érzelmeiket és mentalitásaikat tükröztetik vissza, mivel állandóan érzik annak szükségét, hogy azokat igazolva lássák: mert hisz folyvást kell érezniök, hogy világszemléletük mennyire labilis és esetleges csupán.

Maradiság. — Makacsság

Sehol sem található egyetlen örökkévaló és a változás természettörvényi kényszerének alá nem vetett formát; s

lám, mégis folyvást akadnak, akik abszurd világrendünket megváltozhatatlannak képzelik?

Megdöbbentő és szinte kétségbeejtő lenne az emberek többségének az uralkodó hazugságokhoz való ragaszkodása, ha nem akadnának immár mégis mindtöbbben olyanok, akik az igazságokért bármire is készek.

*

Aki konzervatív, az hibákhoz és bűnökhöz is ragaszkodik: Nem következne-e hát ebből az, hogy törvényileg is kellene tehát felelősségre vonni mindazokat, akik túlzott mértékben konzervatívok!

*

A konzervatívok” naiv vigaszára szolgál, hogy az idő legömbölyít minden szögletességet. Ez igaz, csakhogy olyan-

formán teszi azt, hogy ugyanakkor újabb szögletességeket idéz föl: mert hát mivel is foglalkozhatna különben az idő, ha még szögletességeket sem gömbölyítene és nem gondoskodna kellően arról, hogy mindig is úzhesse, ezt a világ „örök konzervatívjai” számára szimpatikus foglalkozását! ..

*

Még a legelvetemültebb rablógyilkosok és legvérengzőbb politikai fanatikusok sem vétkezhetnek soha oly nagyon az összemberiséggel szemben, mint azok a makacs konzervatívok, akik kézzel-lábbal kapálódznak minden kiváltságosak osztályuralmát megszüntetni hivatott demokratikus szabadságjogok életbeléptetése ellen.

*

Közvetlenül makacskodó embereket mindig a legkönnyebben fékezhetni meg. Az olyanokkal szemben harcolhatni a

legnehezebben, akik bár lényegileg ellenségesek, formailag mégis alkalmazkodók és simulékonyak.

*

Csak bárgyúak és gondolkodni nem tudók mondhatják: — ha valahogyan jó volt minden eddig is, maradhat ilyen 'akár örökké is. Csak a lomha kispolgárság, az álomszuszék filiszterség és a cinizmusban határt nem ismerő, lelkiismeretlenül önző és hatalmával folyton visszaélő uralmonlevőség mondhat ilyesmit. Mert aki egy isteni hivatás betöltésének a lehetőségében hisz, az semmiféle rendszerbe nem nyugodhat bele mindaddig, amíg csak egy valamivel tökéletesebb rendszert is elképzelhetni.

Ízlés. — Megnyilatkozás. — Egyéniség

Bármilyen izlés nem esztétikai, hanem szexuális megnyilatkozás; helyesebben: minden esztétikai ítélet szexuális

eredetű. Ízléseink ugyanis nem egyebek, mint szexualitásunk, élveznitudásunk külsőlegesen megkövetelt föltételeinek (tárgyaló-, regisztráló- és differenciálóképességünknek) tanszerű rendszerbefoglaltságai. Szépérzékeink nem egyebek tehát, mint erotikumainak külvilág iránti szimpátiamegnyilatkozásai, ízléseink szexualitásainak fomotívumai meg mindig alaptermészetünk szerintiek és legföljebb csak differenciálódnak némileg művelődésünk és önneveltségünk fejlődése következtében, bár alaptónusaikat semilyen körülmények között sem vesztik el.

*

Mennél inkább vagyunk értelmileg függetlenek, annál kevésbé boldogíthatnak bennünket mások. Csak a független értelműeket nem nyugtalanítják a mások véleményei: miután az türelmesen és szeretetteljes nyugalommal teheti meg mindenkor a maga ellenvetéseit az ellenkező

véleményekkel szemben. Értelmi sodrából csak az hozható ki könnyen, akinek még nincsen önálló értelmi sodra, nincsen független véleménye, hanem mindig csak mások igaz vagy nem igaz politikai véleményei után kullog.

Nincsen ember rejtett szellemi és erkölcsi értékek nélkül. Szeressük és becsüljük ezért minden embertársunkat és legyünk megbocsátók még a gonosztevőkkel szemben is; mert hiszen még azok is csak a társadalmi értelmetlenség bűnei folytán tévelyedtek el és vezetettek félre.

*

Könnyű valakinek a jóság elvét valani, ha gonoszkodásokra alig van alkalma. Addig mit sem ér bárkinek a szép elvhirdetése, amíg az élet az illető egyéniségét próbára nem tette.

Mások tanácsait nem meghallgatni, hanem csak megfontolni szabad. Aki mások tanácsa után jár, sohasem találhat önmagára.

*

A tucatemberek elhibázott nevelésük következtében annyira megszokják, hogy mindig csak embertársaikat bírálják és kifogásolják, hogy végül jómagukat megbíráhatatlanoknak kezdik képzelni. Innen magyarázható az, hogy miért olyan a legtöbb emberi egyéniség, mint valami Augias-istálló, amelynek kitisztítására csak egy új Herakles vállalkozhatna. Az önügyelés és önbíralás ugyanis nem más, mint szellemi tisztálkodás: olyan értelmi mosakodás, amelynek naponkénti gyakorlása nélkül hiába jár valaki még olyan tetszetősen és tisztán felöltözve; a belseje, illetve az egyénisége mégis csak olyan marad, mint egy torzonborz, mocskos, útszéli cigány külseje. De másrészt miként is lehetne egészsége-

sen működő értelme az olyan embernek, aki nem mosakszik meg naponta belsőleg a „szigorú objektivitás” szappánával?...

Értelem. — Szellemi kiválóság. — Bölcsesség.

Mennél sokoldalúbb tehetség valaki, annál nehezebben fedezheti föl legértékesebb tehetségét.

*

Aki nem tud értelmileg Önmagába mélyülni, az sohasem szabadithatja föl magát ama tévelygéseinek zsarnoksága alól, amelybe a gonosz és ostoba nevelési célzatok döntötték.

*

Sokan nem értik a kiváló szellemeknek mindennapi életünkben nem egyszer tapasztalható rendetlenségét... Pedig megérthetnék, ha gondolnának arra, hogy mennyi nagy gondolat és eszme el-

rendezésével is elfoglaltak ők és ezért aztán alig érhetnek rá ügyes-bajos napi dolgaikat is el-elrendezgetni.

*

Csupán szemünkkel igen keveset láthatunk meg mindabból, amit meg kellene látnunk. Tiszta értelmünkkel azonban majdnem mindent megláthatnánk, ha azt az igazságok keresésének a szolgálatába állítanók. Mondhatjuk is ezért: vakon élnek mindazok, akik csak a szemükkel látnak.

*

Rendszerint azok ígérenek sokat, akik keveset vagy éppenséggel semmit sem tudnak adni; és mit sem ígérenek azok, akik valóban értékekkel fogják meglepni az emberiséget. A szellemi gazdagság kezdetben igen szerény; csak a szellemi szegénység az, mely minden kezdet kezdetén a leghangosabb.

Többé-kevésbé csak igen tragikomikus minden még olyan szellemi kiválóság küzködése is a halhatatlanságért. Hiszen minden szellem élete csak addig tart, amíg egy hatalmasabb nem jó.

*

Az lenne csak aztán az igazi bölcsesség, amelyik minden nagyobb- vagy kisebb fokú emberi értelemben egyaránt megfoganni tudna.

*

A bölcsességet mindig csak egy másik bölcsességi nivó ismerheti föl. Nincs is mit csodálkozni ezért, ha az emberszamarak nagy hordái még a legjobb szándékuk mellett sem tudják fölismerni és vezéreikül kikiáltani a valóban bölcsesket. Hogy valamikor azért mégis csak a bölcsék érvényesülhessenek, arra kell mindenkor törekednünk tehát, hogy minden bölcsességből mennél több hasza át a köztudatot.

*

Annyira bölcsek sohasem lehetünk, hogy tökéletesen bölcseknek tarthatnók magunkat; mert hiszen mindig is még csak túlkonzervatívok lehetünk ...

*

A legbölcsebbek sem tarthatják magukat eléggé bölcseknek, ha nem óvnak meg maguknak a jövőjükre bizonyos készletet a naivitásból: mert életünk bármilyen vonatkozásában is csak addig élvezhető a részünkről, ameddig bizonyos mértékig naivak is tudunk maradni. Hiszen a bölcsnek az is problémát kell, hogy jelentsen mindig, hogy miként is konzerválhatna magának valamit egy szellemét bármikor üdíteni tudó naivitásból.

*

A bölcsesség csak akkor tiszteletreméltó, ha egyúttal forradalmi is: mivel csakis akkor mondható erkölcsösnek, ha a „társadalmi rendet” alkotó igazságatlanságokkal szemben harcot is hirdet

Vagy erkölcsösnek tekinthető-e az olyan bölcs, aki bár tud és lát minden ocsmányságot, de mégsem tevékenykedik azon, hogy az igazságok diadalmaskodjanak!

*

Még a bölcsebbek sem tudják mindig a jelenüket kellőképpen megbecsülni: azok is számtalanszor csak addig értékelnek valamit, amíg nem birtokolhatják azt és szintén nyomban kevésre becsülnek valamit, mihelyst birtokolják. Legtöbbször azoknak is csak bolondos illúzióik szoktak lenni a birtoklások lényegéről.

Őszinteség. — Becsületesség. — Erkölcösség

Nemcsak önmagunkkal, de az egész emberiséggel szemben is bűnözünk, ha bármilyen értékű közvetlen önmagunkat nap-nap után elhallgattatjuk és minduntalan illemos képmutatásokba és belénk

nevelt hazugságokba bujthatjuk. Hiszen csak becsületes őszinteség nevelhet embe-
rebb emberekké bennünket! ... Csak a
szabad szellem szabad szavának lehet
világot megjavító ereje! ...

*

Aki önmagával szemben sem tud
őszinte lenni és folyvást csak hazugsá-
gokkal áltatja magát, az mások ré-
széről is mindig könnyebben szedhető rá,
mint az, aki megtanult vagy tanul be-
ismerő lenni.

*

Hiába vihognak még oly kajánul is a
sátánemberek a becsületes és lelkes em-
berek őszinteségén; végül mégis csak a
jószág és igazságosság fog diadalmas-
kodni egész földkerekségünkön... A
jövő mégis csak azoké, akikkel ma még
alig találkozhatni!

Valóban erkölcsösnek lenni sokkal nehezebb föladat, mint csupán vallásosnak lenni: mert jóval könnyebb és kényelmesebb mindig valamit valamilyen látogat- vagy érzet-harmónia kedvéért elhinni, mint igazságok iránt való szeretetből akár szenvedésekre is késznek lenni. Sokan vannak ugyanis olyanok, akik bár vallásosak, mégsem egyúttal erkölcsösek is. Hiszen a legtöbb vallásos ember már csak a saját maga részéről is félelmetesnek és elrettentőnek érzett tudatlanságától való borzadásból menekül a vallásosság hitforrásaihoz: és pedig leginkább olyan hitforrásaihoz, amelyeknek vize misztikumoktól a legzavaro-sabb. Nem érthető-e hát, hogy miért akadnak mindig csak kevesen olyanok, akik igazán erkölcsös tudattal is vallásosak lennének?

*

Erkölcsösödül már természetünknel fogva is tudunk: csakhogy ritkán helyes

fejlődési irányban; miután annak mindenkori irányfölvétele kapott neveltségeink szellemi merevedettségeitől is függ. Erkölcsösödési fejlődésirányunkat is tehát többnyire a környezetünk szabja meg!

*

Tökéletlen marad mindaddig az ember, míg bizonyos fejlettebb erkölcsi érzése nem pótolhat minden törvényt. Jelenti pedig ez azt is, hogy amíg az emberiség egy törvénynélküli társadalmi együttélésre képtelen, addig szellemi fejlődésképességének a kulminációs pontját sem igen érheti el.

*

Akit becsületesség, lelkiismeretesség, alaposság és igazi erkölcsiség hat át, az nem lehet immár más úgy gyakorlatban, és elméletben, mint — nemzetközi szocialista!

*

Nagyon furcsa erkölcsüeknek, esetleg erkölcsteleneknek vagy minden erkölcsi tudat nélkülieknek kell lenniök mindazoknak, akik jólétben tudnak dúskálni és fényesen berendezett palotákban lakni, amíg az emberiség legnagyobb része szégyenletes nyomorúságok és nélkülözések közepette szenvedni kénytelen.

*

Valóban erkölcsöseknek csak azok tekinthetők, akik az összesség javát szolgálni hivatott igazságokért, tökéletesedésekért és szépségekért küzdenek.

*

Polgári világrendünkben azt értik hivatalosan, félhivatalosan vagy akár nem hivatalosan is erkölcsösnek vagy erkölcstelennek, ami a fönnálló rendet (legyen bár az még olyan lehetetlen és erkölcstelen) támogatja és megvédelmezi, vagy megtagadja és támadja; holott világos lehetne minden tiszta értelmű ember előtt,

hogy misem lehet erkölcsösebb, mint az olyan törekvés és akarás, amely egy egyre jobb és tökéletesebb közrend érdekében állandóan ellenzéki álláspontra helyezkedik, különösen pedig a. kapitalistarendi erkölccsel szemben egy új szociális erkölcsnek a kialakítása érdekében.

*

Aki egyszer ostoba és erősen korlátolt tudású, az sem jó, sem megbízhatóan erkölcsös nem lehet.

Tervezés. — Cselekvés — Alkotás

Kifecsegett terv: elárult terv. Addig ne beszélj írásaidról, amig legalább is azok tintája meg nem szárad.

*

Meggondolások folytán bekövetkezett passzivitások még nem minden esetben csatavesztések.

*

Aki akarni tud, már félig-meddig zseniális is és joggal számíthat rendkívüli eredmények elérhetésére; mivel az akarat minden zseni alapja.

*

Ha föladatainkat és vállalkozásainkat illetőleg tervezetet vagy programot, illetve rajzot készítünk magunknak,, úgy mindig csak egyenes és határozott vonalakkal építsük föl azt, mert görbe vonalakkal rajzolt tervezet sohasem lehet oly áttekinthető. Analógiája ez annak a törvénynek, hogy bármit alkotunk is, elsősorban önmagunkból merítsük azt, mert csak úgy lehet kitartó lendületünk ahhoz, hogy alkotásunkat sikeresen be is fejezhessük.

*

Ha a legtöbb esetben csupán azért vonakodunk cselekedni, mivel attól tartunk, hogy legalaposabb megfontoltságunk ellenére is hibázhatnánk, úgy akár

sohase cselekedjünk, mert hiszen hiba nélkül még a legbölcsebbek sem cselekedhetnek. Éppen ezért, aki inkább hallgat felelősségtudatára és lelkiismeretére, mindig csak igen ritkán lehet agresszív cselekvő.

*

Ne kezdjük életünket soha cselekvéssel, mert egész életünket elhibázzhatjuk. Hagyjuk csak a cselekvést mindig későbbre vagy a legvégére; mivel elhibázott cselekvést ritkán tehetni jóvá és helyes cselekvéssel nem érkezünk későn soha. Aki ugyanis igazán erkölcsös, mit sem cselekedhet addig, amig százszor is nem fontolta meg azt, amit cselekedni készül. Ez vonatkozik elsősorban a világnézeti állásfoglalásokra.

*

Aki nem azért alkot, hogy az emberiség eszményi értelmeseését szolgálja, hanem azért, hogy megfizessék és dicsőít-

sék, az gyalázatosan visszaél a szellem erkölcsi jogaival.

*

Mindig csak olyan vállalkozásba fogjunk, ami megvalósítható és erőnkkel megvívható, mert misem verheti meg jobban és szoríthatja inkább passzivitásba az embert, mint egy sikertelen vállalkozás.

*

Egy himpellér mindig előbb kész elhinni magáról azt, hogy mester, mint egy igazi mester.

*

Aki monumentálisan nagyot és alaposat épít, csak egészen lassan haladhat előre építő munkájában. Még az egyes zseniknél olykor pillanatok alatt megformálódni tetsző remekművek is csak nagy szellemi múltak nyomán támadhatnak.

*

Minden maradandó nagy mű kétszer alkottatik meg: először az alkotóművész műhelyében, másodszer meg a tekintélykritikusok vezette közfelfogásban.

*

Akár sohase fogjunk bárminek a megalkotásába, ha előzőleg világosan áttekinthető és részletesen kidolgozott programot nem készítettünk magunknak: mivel semmi sem jelenthet oly szilárd alapot egy munkához, mint a céltudatosság alapossága.

*

Nem bölcs, tehát nem is egészséges lelkiületű az, aki mindenben túlzottan lelkiismeretes kíván lenni és ebből kifolyóan sohasem alkot vagy ír meg valamit, mivel abszolút tökéleteset nem produkálhatna még. Aki teljes tökéletességet hajszol, délibábot kerget és ilyenformán végül is önbizalmát veszti el, miután szemlélődései számára közvetlen ki-

fejezési célt találni nem tud. Viszont az sem helyes, hogy nyomban publikáljunk mindent, amit azért alkottunk vagy írtunk meg, mivel szemlélődésünk figyelmét megragadta. Várunk kell mindenre, de kiváltképen a gondolatainkkal, mivel azok szükségelik a legtöbb érési időt és mert azokért kell mindenkor úgy értelmileg, mint erkölcsileg a legtöbb felelősségérzettel bírunk. Valóban értékes gondolatunk vagy eszménk csak olyasmiről lehet, amivel számtalanszor foglalkoztunk már.

*

Alkotási írásgyakorlataink során kezdetben nemcsak igen lassan, hanem igen számtalanszor is kell mindent újból és újra megírunk, hogy végül csak azon esetben írassuk meg mondanivalóinkat, amennyiben azok csakugyan érdemesek a megírásra. Kezdetben ugyanis minden részletkérdést is csak olyan fontosnak kell tekintenünk, mint a főproblémát.

Aztán minden kezdetben ezernyi apró-cseprő, de mégsem olyan egyszerű stílis és gondolattechnikai földvánnyal is meg kell birkóznunk, mielőtt igazi szellemi mivoltunkat valóban érvényesíthetnők.

*

Az olyan emberek a leghaszontalanabbak és a legsemmirekellőbbek, akik — bár maguk alkotni nem tudnak — másoknak sem segítenek abban, hogy alkossanak. A legtöbb ember nem alkot, de nem is rombol, hanem csak „van”: azaz, hogy ilyenformán sehogy sincsen.

*

Alkotnunk kell és nem művészkednünk! Azonban jó legyen és közérdekű is az, amit alkotunk és nem csupán önzéseinket szolgáló.

IV. Közélet

Jog. — Jogrendszer. — Hatalom

A jog mások rovására történő tilalmazást föltételez. Tilalmak nélkül ugyanis jogok sem létezhetnek. A kettő mindig aránylagos egymáshoz; és pedig olyanformán, hogy mindig annival több vagy kevesebb a jog, amennyivel több vagy kevesebb a tilalom. A kettő közötti viszonyt pedig a törvények szabályozzák, amelyek eszerint nem is lehetnek mások, mint többé-kevésbé akadályai minden szabad értelmi fejlődésnek. Az általános értelmi fejlődés érdekében arra kellene tehát folyvást törekednünk, hogy a jogok és tilalmak befolyása egyre csökkentesék; vagyis arra, hogy a törvényhozás

egyre inkább általánosíttassék, ne pedig szörszálhasogatón mindenféle részletkérdésre is kiterjesztessék: miután egy törvénynek annál inkább morális az alapja, mennél egyszerűbb és mennél általánosabban érvényesíthető. Törvényekre ugyanis csak addig van szükségünk, ameddig barbár viszonyok között kényszerülünk élni. Az értelmesedés civilizálódásával lépésben, a törvények száma is egyre kell hogy csökkenjen; hogy végül is majd a „törvény nélküliség”-et, azaz az anarchiát eredményezzék.

*

Csak a legegységesebb emberi jogföltételeket kellene győzelemre vinnünk ahhoz, hogy az új, szociálisabb világrend teljes diadalra jutása máris elmaradhatatlan következmény legyen. De a legegységesebb emberi jogföltételek nem is vitathatók többé sokáig, egyetlen még olyan osztályuralmas társadalom részéről sem: mert hiszen egy századnál is több ideje már,

hogy egyre hatalmasabban ébredez a dolgozók tömegöntudata!

*

Jól jegyezzék meg maguknak a hatalmasilag elnyomott erősebb értelműek, hogy minden hatalom akkor válik (és elkerülhetetlenül azzá is válik) a legkönnyebben megdönthetővé, amikor már végkép megerősödöttnek kezdi hinni magát. Hiszen még az egyes ember is akkor a leggyöngébb, amikor a legerősebbnek érzi magát, mivel elbizakodottságában akkor követ el legkönnyebben valami meggon-dolatlanságot.

*

Amelyik állampolitika azt vallja, hogy a kormányzáshoz erkölcsre semmi szükség, az meggyalázza az isteni hivatást betölteni készülő' és fejlődőképes emberi értelmet. Semmi sem lehet annyira szegyenére az emberi közösségnek, mint egy ilyen elvi állásponton álló állampolitika

megtűrése. Ámde nemcsak erkölcsi, hanem értelmi létjogosultsága sincsen az ilyen állampolitikának, mivel minden közhatalom kérdése végeredményében mégis csak a közértelem és közerkölcs kérdése.

*

Nem nehéz kilesni a hatalmon levőknek olyan botlásait, amelyekkel azok megbuktathatók. Hiszen világrendünkben mindig még olyan kicsiny és jelentéktelennek tetsző ügyecskékkel is buktathatni meg akár a leghatalmasabbakat és hatalmukat a legravaszabbul biztosítottak vélekedőket is.

Amelyik hatalom hazugságok segítségével jutott uralomra, ugyancsak hazugságokkal is buktatható meg. Sziklaszilárd alapja csak az olyan hatalomnak lehet, amely általános érvényű igazságokra építi föl uralmi várát.

*

Csak az olyan hatalom méltó ahhoz, hogy emberek fölött kormányozzon, amelyik minden egyes kormányzott ember egyforma jogán építette föl hatalmi rendszerét: mert csak az olyan hatalom lehet közcélját, illetőleg föladatát betöltő, amely a köz érdekében inkább engedelmeskedni, mint parancsolni tud.

*

A legtöbb balgatag emberi nagyratörés nyomban megszűnne, ha véletlenül pontosan és világosan megtudhatná azt, hogy voltaképen mit is akar.

*

A közhatalom joggal rendelkezhet ugyan mindig az egyén energiáinak és képességeinek a kihasználhatása fölött, amennyiben igazi közérdeket kíván szolgálatni ezzel, de akkor is mindig csak addig a határig, amig ezáltal nem nyomja el annak önállóságát, nem sérti annak egyéni és szellemi függetlenségét,

vagy gátolja további fejlődéslehetőségében. Elvégre semmi sem lehet nagyobb érdeke valamely emberi közösségnek, mint az, hogy lehetőleg mennél több és mennél fejlettebb értelmű egyéniséggel rendelkezzenek. Hiszen a, közszellem is mindig csak olyan értékű, amilyen arányban valóban kiváló egyéni szellemeknek is adatik lehetőség annak kialakításában résztvenni.

*

Magunk közt hiába teszünk szert hatalmakra és parancsolgatunk egymásnak ... A nagy természettörvényeken mit sem változtathatunk és azoknak mit sem parancsolhatunk! Legnagyobb hatalmunk is csak nevetségesen szűkkörü. Egyedül a szellem hatalma az, amely ténylegesen — bár szintén csak múlon — világalalmakra szert tehet.

Törvény. — Törvényhozás. — Törvénykezés

A törvények csak törvények és nem igazságok. Az igazsághoz pedig az olyan törvények állanak legközelebb, amelyek a legtöbb szabadságjogot merik biztosítani az emberek számára.

*

Vannak erkölcsös és erkölcstelen törvények. Erkölcsösek azok, amelyek ténylegesen az emberiség többségének érdekeit védik. Viszont erkölcstelenek azok, amelyek a valóságban csupán az uralkodó hatalmasságokat védik.

*

Csak szörnytörvények azon törvények, amelyek csupán fegyverek erejére támaszkodva lehetnek törvények és nem egyúttal az igazi közérdeket szolgáló értelem és tiszta erkölcsök alapján is.

*

Ahol a gondolkodás szabadságát korlátozzák, ott a hatalom lelkiismerete nem tiszta!

*

Azok a törvények, amelyek nem befolyásmentes népi akaratérvényesülések alkotásai, csak bitorolják a „törvény” fogalmát. Az olyan törvények, amelyeket nagytőkések, nagybirtokosok és hivatali tekintélyek presszóiara megválasztott „szenátorok” hoznak, nélkülözik nemcsak az erkölcsi, de magát a törvényes alapot is. Ilyen törvények uralmi lehetősége, bárhol is e földön, csak szégyent jelent az összemberiségre nézve.

*

Engedelmeskedjünk akár a rossz törvényeknek is, hogy majdan a megjavítottakkal szemben is engedmességet követelhessünk. Csak az olyan törvényekkel szemben kell, akár életünk árán is, az engedmességet megtagadnunk,

amelyek parlamentáris úton sem teszik lehetővé a megváltoztatásukat.

*

A fönnálló törvényeknek mindenki részéről való szigorú bírálása nemcsak erkölcsi kötelesség, de egyetemes emberi létérdek követelménye is kell hogy legyen. Nem lehetnek „törvényes” törvények tehát azok, amelyek a bárki részéről jövő bírálatot nem tudják elviselni.

*

A törvények főként arra jók, hogy egyre újabb és jobb törvényekkel fölváltassanak, és ilyenformán arra oktassák az embereket, hogy semmi sem lehet tökéletes mindaddig, amíg törvényekre szükség van. A lehető legnagyobb abszurditás és imlmoralitás tehát hatalmasan is törekedni arra, hogy bizonyos törvények „szenteknek és sérthetetleneknek” deklaráltassanak. Bárminő törvényes rend csak addig valóban törvényes szellemű,

amíg a törvényesség ama eszményi célját szolgálja, hogy az alapul elfogadott rend, igazi közérdeket szolgáló an, egyre tökéletesebbé alakuljék.

*

Csak az olyan törvények fogadhatók el értelmi szempontból is, amelyek bizonyos tehetségekre és képességekre nézve teljesen szabad érvényesülési lehetőséget tudnak biztosítani. Lomtárba valók mindazon törvények, amelyek csak igákat vagy korlátozásokat jelenthetnek a kiváló szellemek számára.

*

Boldogságunk kockáztatása árán is liarcolnunk kell mindenkor a többségek törvényeiért, a kevés egyesek törvényei ellen!

*

Az ember éppen azért tér el leginkább a természettől, hogy nyakra-főre

törvényeket alkotott oly célból, hogy rendet teremtsen: holott a természetben emberileg értelmezett törvények nincsenek és törvények nélkül is minden a lehető legjobb rendszerességgel megy végbe. A világtermészet csak rendszereket ismer és nem törvényeket.

*

Ha valamely testületnek, úgy a törvényhozótestületnek lenne elsősorban hivatása a kulturhaladást elősegíteni és pedig akként, hogy a meglévő törvényeket folytonosan átreformálja olyanokká, hogy azok egyre kevesebb korlátozást és tilalmat jelentsenek. A civilizáció ugyanis nem jelent egyebet, mint egyre fokozódó szabadságot; nem pedig bizonyos, az értelemre nézve egyre elviselhetlenebbé váló korlátozást. Vagy nem maradt-e reánk a múltból éppen elég tilalomfa és korlát?... Lehetne-e célszerűbb kulturföladata egy törvényhozótestületnek, mint az, hogy fokról-fokra liquidálja az

olyan törvényeket, amelyek még mindig csak szégyenletes rabságot jelentenek az emberi gondolkodásra nézve?...

*

Csak izgató tények provokálhatnak ki izgató szavakat! Nem az izgató szavak, hanem az izgató tények ellen kellene tehát elsősorban törvényeket hozni!... Sőt a legnagyobb fokú politikai lelkiismeretlenség és erkölcstelenség lázító szavak ellen törvényt hozni mindaddig, amíg a lázító körülmények megszüntetésére előzőleg törvény nem hozatik. Tessék szüntelenül igazságot teremteni, javítani a törvényhibákat és a lázító szavak minden komoly jelentőség nélkül valók lesznek!

*

Törvényes Ítélet alapján embert ölni épp olyan ocsmány bűn, mint törvény ellenére. A gyilkosságot gyilkossággal megtorolni nem lehet: már csak azért

sem, mert az csak a gyilkosságoknak vég nélküli láncát vonja maga után. Máskülönben pedig azért nem, mert törvényes ítélettel emberéletet kioltani annyi, mint a gyilkosságot büntető és bosszuló eljárásnak hivatalosan is elismerni, ami pedig a legnagyobb fokú erkölcsi örülségek egyike. Balga nézet az, hogy gonosztevőktől csak ily módon szabadithatni meg az emberiséget, és hogy ezért az államhatalomnak igenis joga lehet a halálbüntetést alkalmaznia.

*

A bíróságok nem igazságokat, hanem törvényeket szolgálnak; illetőleg csak törvények szerinti igazságokat. Illuzórikus tehát eszményien független bíróságokról beszélni mindaddig, amig szinte kizárólag hatalmi és nem kizárólag erkölcsi törvények alapján hozzák meg Ítéleteiket, De igazolja ezt azon valósággal erkölcsi követelményként majdnem mindenütt fölállított esküdtszéki bíróság

intézménye is, mely a rendes állatni bíróságoknál függetlenebb bíróság és ezért inkább védelmezheti meg az olyan igazságokat, amelyeket a törvényeket védő bíróságok a legjobb akaratuk mellett sem tudnak megvédelmezni.

Nem maga a bűn az, amely büntetésre csábít, hanem a bűn megannyi csalfa ígérese. A bűnök lényegét és céltalanságát kellene tehát mindenekelőtt is megismertetni a büntetőkkel és csak végső esetben büntetni azokat: mert büntetéssel inkább csak kényszeríteni lehet, de legkevésbé javítani és nevelni is. A bűnözőket nem fegyházakba, hanem értelmi és erkölcsi fölvilágosító intézetekbe kellene küldeni. Ezt azonban, magától értetődően, mindaddig, megvalósítani nem lehet, amíg az államok törvényeinek zöme elsősorban igazságtalanságokat védelmez és bátyáz körül.

Valóban bűnös csak az, aki maga is belátja bűnös voltát. Senkit sem lenne szabad ezért büntetőjogilag bűnősként elítélni, aki bűnösségét belátni nem tudja. Csak azért elítélni pedig valakit, hogy ezáltal példával is statuáltassék az, hogy mi a bűnös cselekmény: teljesen értelemellenes eljárás, mert elrettentéssel sohasem számolhatni le valamelyik bűn lényegével.

*

Ha pénzbírságos bírói ítéletekről hallok, úgy tetszik előttem, mintha nemcsak bizonyos közintézmények és egyházak, de az igazságszolgáltatásra hivatott bíróságok is teljesen kapitulálnának immár a „Pénz” öfelségének mindenhatósága előtt...

Államformák. — Egyeduralom. — Közuralom

Minden népnek olyan az államkormányzata, amelyet annak többsége megérdemel. Amelyik nép indolens és a nagyobb emberi értelmesedés kulturcélját illetőleg megnemértő, az megérdemli, hogy olyan, életerejét kiszipolyozó zsarnokai legyenek, akik művelődését is akadályozhatják.

*

Vannak államok, amelyek nem társadalmi szervezetek, hanem csak szervezetlen társadalmakon élősködő rablógarázda gazdagok hatalmi szervezetei. Az ilyen államokat inkább tekinthetni csak rabszolgákkal dolgoztató részvénytársaságoknak, mint államoknak.

*

A királyság állameszméjének célszerűsége mellett legföljebb csak megszokott régi törvények szólhatnak már, de sem-

miesetre sem az igazi közérdeket szolgáló értelem is! Hiszen a királyság, ha mégannyira demokratikus is, már lényegénél fogva is csak a hatalomba beleszületettek és nem a hatalom gyakorlására legalkalmasabbak rendszerét jelentheti majdnem minden esetben.

*

Jobb állapotokat csak azután érdemel ki magának az emberiség, ha királyok és hadvezérek helyett igazi bölcsek és tudósok vezérletére bizná végre magát.

*

Az örökös rendszerű királyságok annyira barbár államintézmények, hogy ma holnap már csak Afrika állatembetei között lesznek föltalálhatók. Semmi sem csúfolhatja meg ugyanis annyira a szabad akarattal rendelkezni tudó emberi értelmet és annak méltóságát, mint egy örökös királyság. Sőt mondhatni, hogy az mindig oly nagyfokú becsületsértést

és önrendelkezési jogsérelmet is jelent az emberiség civilizáltságával szemben, hogy bíróság elé volnának utasítandók mindazok, akik egy ilyen királyság visszaállítása érdekében propagandakifejtésekre vállalkoznak.

*

Szent Ágoston helyesen vélte Isten országát a földi államokkal szembeállítani, mert ezáltal élesen rávilágított arra a körülményre, hogy hová fajul még mindig mindegyik államforma az igazságosságot illetően: miután azok nem a világos értelem, a tiszta erkölcs és a munka szentségének a szempontjai, hanem az erősebbek jogi elvének az alapján építették ki alkotmányosságukat. Viszont nem vélte helyesen, fölfogni ezt Szent Ágoston ama szempontból, hogy ezzel quasi úgy tünteti föl a dolgot, mintha ilyen „Isten országát” visszatükröztetni tudó földi államot nem is lehetne megvalósítani a mindenkor tengernyi

gyarlóságtól sújtott emberek között és hogy azt legföljebb csak lelkiekben vagy egyházhatalmilag lehetne megközelíteni. Ha azonban az „egyházilag” fogalmat úgy értelmezte, hogy az egyetlenegy nemzetközi világállamot jelentene, akkor igaza volna. Szent Ágoston gondolatmenete alapján véve helyes tehát és csupán az abból levonatkoztatott konzekvenciáiban tévedett: mert az istenember eljövendő „Isten országa” igenis megvalósítható lesz e földön az élő emberek között is — és hozzá még a legreálisabb és legpraktikusabb eljárással.

*

Valamely nemzet igazi alkotmánya csak az lehet, amit annak jelenben élő és csakugyan közérdeket szolgáló értelmisége alkot és nyilvánít annak; nem pedig az, amit egy évszázados, mindenben idejét múlta történelmi korszak hagyományoz rá. Jaj annak a nemzetnek, amelyik egyre csak hátratekint és sohasem előre!

Csak olyan nemzet élet- és fejlődésképes, amely nem engedi, hogy nevében olyanok uralkodjanak, akik titkoltan csak egyéni érdeket hajhászó stréberek és mondhatni, már csupán ezen érdeküknél fogva is állandóan lábhoz tett fegyverrel örködnek a múlt tökéletlen és pinceszagú alkotmány formája mellett. Amelyik nemzet nem tudja saját erejével megváltoztatni oly mértékben államformája rendszerét, amilyen mértékben azt az egyetemes emberi értelmesedés és civilizálódás fejlődésfolyamata megkívánja, az maga ássa meg a sírját. Különbösen a történelem is igazolja azt, hogy menthetetlenül pusztulnia kell minden olyan nemzetnek, amely vonakodik lépést tartani a korszerűen változott új élet-szemlélettel.

*

Az örökös rendszerű monarchiák népei olyan nyájakhoz hasonlítanak, amelyeknek „birkatömegeit” nem szokás meg-

kérdezni, hogy a juhász személye ellen van-e kifogásuk. Természetesen kell is hogy megkapják mindig azt, amit megérdemelnek. Melyik nyíltszemű gondolkodó ne tarthatná tehát elszomorítónak hogy még akadhatnak olyan népek, amelyekről másképen sem, beszélhetni, mint csak holmi „birkanyájakról”!

*

A mennél szélesebbkörű önkormányzatú demokrácia létföltételes szükségességét csakis a valóban civilizált népek érezhetik át és kívánhatják gyakorlatilag is mielőbb megvalósítani. Egy nemzetnek csak civilizáltsági elmaradottságát igazolja ezért az, ha a legdemokratikusabb szabadságjogoknak kiharcolását még nem tartja szükségesnek.

*

Valóban demokratikus államalakulatokban egyetlen kis nemzetnek a kulturfüggetlensége sem lehet soha veszélyez-

tetve. Csak örökös monarchiák és diktatúrák kényszerülhetnek nemzeti kultúszoknak hatalmi érdekből elfojtásaira. De ime a világ majdnem minden népe rájön már erre és csupán néhány helyen késik még ennek a belátása.

*

Mily értelmes és boldog idők lesznek azok, amikor az emberiség fölfogni is alig tudja majd azt, hogy múltjának történelmében évezredek keresztül lehetséges volt, hogy örökösödési rendszerű trónok monarchal uralkodhattak az emberek milliói fölött; holott értelmileg kétségbevonhatatlan, hogy sem egy gyermek, sem egy aggastyán nem lehet alkalmas a közügyek vezetésére, és hogy azok vezetésére mindig csakis egy hamisítatlan közbizalom útján hatalommal fölrüházott és életerejének, valamint értelmének a teljességében levő emberegyéniség lehet a legalkalmasabb... De joggal kérdezhetik majd akkor örök szége-

nünkre: hát semmi önérzetessége, semmi öntudata és semmi érdekeit helyesen fölismernitudása sem volt annyi évezreden keresztül atyáinknak és anyáinknak!...

*

A kevés szellemileg kiválók uralma távolról sem arisztokrata jellegű, mint ahogyan ezt az arisztokraták föltüntetni szeretnék; mert ellenkezőleg, semmi sem jelenthet nagyobb demokráciát, mint éppen csakis ilyenek közvezérsége.

*

Páneurópa eszméje is kell, hogy minden korszerűen gondolkodó európai új nagy eszméje legyen: mert csak ez eszme megvalósulása révén lehetne az európai népek életútját egy még el sem képzelhetett kulturális és gazdasági fejlődés iránya felé áthidalni... És jól vigyázzunk, mert csak érdekeltek vagy korlátoltak igyekezhetnek ez eszmét mint megvalósíthatatlant föltüntetni. A megvalósítása elé

gördülő és annyira előszeretettel emlegett „konvenciós és morális” akadályok egyáltalában nem komolyak és elháríthatatlanok, mondjanak bár bizonyos fölkapott presztizs-bolcsek és hivatalosan gyártott szaktekintélyek bármit is! Páncurópa is ut a szociális társadalmi rend felé!

Választójog. — Parlamentarizmus

A nyíltszavazásos választási rendszer bárhol és bármikor alkalmazva csupán arra jó, hogy néhány sötétlelkű és önzésében határt nem ismerő despota, hatalmának korbácsával tetszése szerint kényszerítesse véleménynyilvánításra, illetve meghunyászkodásra az öntudatilag gyöngéket, valamint bürokratikusán függő helyzetbe hozhatókat; hogy végeredményként azt is ellenőrizhesse, vajjon hányan volt azért mégis bátorsága más véleményen lenni, még esetleges hátrányszennvedések ellenére is. Mond-

hatjuk tehát, hogy a nyíltszavazásos választási rendszer kendőzött diktátorságnál nem egyéb, és hogy szégyenletes megcsúfolása csak minden parlamentarizmusnak.

*

Az lenne a legideálisabb választási rendszer, ha az országszerte lefolyó választások alkalmával, személyeket nem ismerve, csupán eszméket képviselő pártokra szavaznának a választók, akik aztán bíznák csak meg, a szerzett mandátumok képviseletével, az erre, ugyancsak klikkmentes pártszavazás alapján, legalkalmasabbnak ítélteteket. Mandátumot pedig mindegyik párt annyit szerezne, ahányszor, például, tízezer szavazatot kapott.

*

Legfőbb ideje lenne törvényesen is kimondani végre, hogy képviselő csak az lehessen, aki semmiben sem érdekelt,

amennyiben vagy vagyontalan, vagy minden vagyonáról és külön jövedelméről lemondani hajlandó és végül mint ilyen, olyannak a szerzésére, mandátuma elvesztésének terhe mellett, nem is törekszik. Mert elvégre mégsem maradhat sokáig már, félig-meddig azért üzlet, még a hatalom gyakorlása is!?

*

Teljesen szükségtelen, hogy valamely parlament tagjainak a száma törvényileg legyen meghatározva. Legyen minden országgyűlésnek mindig csak annyi tagja, ahány bizonyos számú választó tartja érdemesnek leadni szavazatát valamilyen kormányrendszer szellemének meghatározása céljából.

*

Csak határtalan cinizmusról beszélhetni, ha diktátorok szólamolnak a parlamentarizmus csődjéről, csakhogy „dicsőséges” uralmukat igazolják valaho-

gyan. Elvégre egy igen sánta elmélet is megteszi nekik ilyenkor a kellő szolgálatot, ha erkölcsileg nem is tisztázhatják magukat. Mert hiszen dehogy is egy becsületes demokrácia alapján nyugvó parlamentarizmusnak, mint csak egy nyíltszavazásos rendszerű és hivatalos terrorról összetákoltnak a csődjéről beszélhetnének. Csakhogy erről „bölcse” hallgatnak ám, a turpisok.

A parlamentarizmus helyett később, vagy akár annak föntartása mellett, a mindenki törvényjavaslati jogát kellene behozni olyanformán, hogy egy hivatalos kiadványu „Törvényjavaslatok Lapjában” mindenki, fog'lalkozásra és korra való tekintet nélkül, tehetné meg a maga törvényjavaslatát, amelyet aztán, kellő közértékelés esetén, országos szavazás alá is kellene bocsátani.

Minden olyan parlamentáris kormányhatalom, amely nem a legkiterjesztettebb szabadságjogok, vagyis a legdemokratikusabb jogállapotok alapján szerezte meg mandátumát, lett-légyen bár még olyan érvényben levő törvénygyakorlat szerint megválasztva is, lényegében mégis törvénytelen; inert hisz a parlamentarizmus alkotmányosságának éppen azon kormányzati eszmét kellene kifejeznie, hogy valamelyik országban csakugyan a hamisíthatlan közakarát uralkodják.

*

A nyíltzavazásos választásoknál erkölcsstelenebb választási rendszert elképzelni sem lehet. Aki tudatosan nyíltzavazásos választások mellett agitál, az emberek lelkiismeret-szavától fél és csupán demagóg érdekeket véd!

Politika. — Politikusok. — Szónokok

A politika fogalma is teljesen tévfogalom még a köztudatban. Fogalma ugyanis nem lenne szabad hogy mást is jelenthessen, mint közügyeknek tisztán és kizárólag közérdekekből való intézését. Ezzel szemben azonban a köztudatban még mindig nemcsak mást, hanem igen gyakran ennek éppen az ellenkezőjét is jelenti, amit legjobban igazol az a magyar közmondás, hogy: a politika uri huncutság. Világos tehát, hogy ilyenformán nem is igen kaphatott köztudatilag más értelmezést a politika fogalma, mint azt, hogy az csakugyan nem egyéb, mint a hazudozás, a képmutatás, a blöfföléssel való félrevezetni tudás és hatalmi ravaszkodás művészete. Csöppet sem érthetetlen ezért, ha az ezeregyféleképen is elfoglalttá nevelt polgári társadalom legkevésbé sem a komoly és becsületes munkára alkalmas nagyjértelműeket, hanem a csupán nagyszájúakat

választja meg politikai vezéreinek. Pedig nyilvánvaló, hogy addig semilyen áldásos ténykedést nem várhatunk a politikától, amíg annak bár titkolt, de mégis tudott elve, akár a legszemérmertlenebb népbolondítás is lehet.

*

Az „egyszerű eszű” emberek között mindenkor csak olyan gondolatok, illetve nézetek uralkodnak, amelyek a leggyakrabban és a lehangosabban hirdettetnek és legkevésbé sem az olyanok, amelyek a legnagyobb mértékben fejezik ki az igazságot. A folytonos mértéktelen szerelmeskedéstől agyonstrapáit emberi agyacsokak ugyanis legföljebb csak arra alkalmasak már, hogy továbbítsanak bizonyos gondolatokat, de legkevésbé sem arra is, hogy az igazságok szempontjából önálló kritikát gyakorolhassanak ilyenek fölött. Különösen azok ne feledkezzenek meg tehát erről soha, akik az igazságokért küzdenek, mert, sajnos, úgy-

látszik, még az igazságok is csak úgy diadalmaskodhatnak, ha ugyancsak fáraszthatatlanul egyre ismételtetnek. Egy gondolkodó se mondja ezért soha valamelyik igazságra azt, hogy „közhelyes”, ami g az meg nem valósulhatott!

Valóban, fhikusan ravasz a grófi tekintélyuralom biztosítását célzó polgári politikum., amennyiben nincs is jóformán olyan politikai pártirány, amelyben egy-egy vezérgróf ne szerepelne. Mintha csak a mágnások titkos egymásközti megegyezése alapján is történnék ez így!

*

Semminél sem könnyebb dialektikai fogás, mint a legkézenfekvőbb és legnagyobb igazságokat is ellenkező értelem-
ben tüntetni föl az ostobák és zavaros gondolkozásnak számára. De becstele-
nebb eljárás sincs az ilyennél, mivel csu-
pán eszközzé süllyeszti az emberi töme-

geket bármilyen önkényes kormányzás szempontjából is. Nem érdemel-e hát csak mélységes undort minden olyan nacionál-klerikális kormánypolitika, amely uralmát csak ilyen sajtó- és szóáradatok utjáni dialektikázással tarthatja fenn!

*

Bizonyára eljő az ideje annak is, hogy így is mondhatjuk: csak azok nem érzik szükségét többé annak, hogy titkolódzzanak, akik tudatában vannak már az igazságok legjavának... A világosan látóknak és tiszta szandékuaknak nincsen szükségük az úgynevezett „diplomáciai” titkolódzásokra...

*

Lehet-e tragikomikusabb ügyefogyottság annál, mint amikor a nélkülözések és szenvedések poklát élő, „tőkés-polgári mentalitástól átítatott” nagy embertömegek érdekeiket és ügyeiket „diplomatus

egoistákra” és „szépszólamos-politikus sportolókra” bízzák... Hát nem elképesztő, hogy az emberek még mindig oly ostobák, hogy káposztáskertjeiket kecskék bakterkodásai alá helyezik!...

*

Szellemileg levizsgázik mindenki, aki csak kissé is komolyan tudja venni még a polgári politikai sajtót, amely, miután főként csak becestelen érdekcélokot szolgálhat, eszközeiben sem lehet kevésbé becestelen. Vagy minő kulturértéket is jelenthet a „derék polgárság” e büszkesége, melyet, mondhatni, más sem jellemez, mint a végnélküli hazudozás, a gonoszkodó elfogultság, a nemtetsző esetek agyonhallgatása, az ordító felületesség, a vénasszonyos kíváncsiszkodás, a pénzhatalmasságok előtti szolgálai behódolás, a fölösleges, de ujságüzleti szempontból nem megvetendő jövedelmet jelentő izgalomkeltés és hangulatgyártás, a mások anyagi és erkölcsi megzsarolása, a köz-

érdeklődésnek felső érdekeknek megfelelő irányítása és főként a tekintélyszamaraknak és tekintély-csirkefogóknak szóló kultuszüzés. S habár a fősorolt tulajdonságai csak fő jellemzői, mégis úgy vélem, hogy e sajtónak esetleges elpusztításával aligha vesztené bármit is az emberiség: hacsak nem nyerne még!

*

A becsületesség és őszinteség „erkölcs-politikája” még mindig lehetetlenség ebben az ezeregybajos szerencsétlen tőkés világrendünkben . . . Vagy nem clszomorítóan lehetetlen állapot az, hogy jóformán csak költő-gondolkodók ábrándja, vagy politikus félbolondok tragikomikus vesszőparipája lehet az ilyen ideál-politika és még távolról sem „komoly” reálpolitikusi programvállás is?... Pedig minden világos látású gondolkodás ezerszer is igazolhatná immár, hogy győzelmes valóság lehetne az ilyen, ha az emberek a tiszta értelemnek és nem

a zavaros érzések parancsainak engedelmeskednének.

*

Valamely politikai rendszer mindenkor csak az uralt embertömegek értelmi kulturf okának a kifejezője, illetve viszatükrözője. Bárhol is csak olyan belpolitika lehetséges, amilyen az ottlakó emberek értelmi belátásával összeegyeztethető. Fontos lenne tehát, hogy minden, az egyetemes emberi fejlődést szolgálni kívánó, ambícióira büszke népnek olyan belpolitikai kormányzata legyen, amelyért ne kelljen szégyenkeznie a kulturvilág előtt.

*

Külsőnk azért többé-kevésbé mégis csak markánsan kifejező jellem-karika túsója a belsőnknek. Nincsen ugyanis olyan diplomatikusan viselkedő ember sem, aki lényének igazi mivoltát más éleslátók, előtt elrejtethné.

Az emberek, ugylátszik, azért is beszélnek mindig olyan igen-igen sokat — és rendszerint annyi ostobaságot —, hogy ne kelljen olyanformán hallgatniuk, mintha csakugyan semmi mondanivalójuk sem lenne; mint ahogyan tényleg csak nagyritkán van is komoly mondanivalójuk.

*

Azért is nagy baj az, ha az emberek sem érzésileg, sem gondolatilag nem élik ki magukat, mert főként ennek következménye, hogy az emberek többségét még mindig egészen silány, kis tucatérzésekkel és tucattudatokkal is vezethetni bármerre, akár az érdekeikkel legellentétebb irányokba.

*

Azok mindig a legnagyobb szónokok a bizonyos világnézeti állásponton állók számára, akik a legékesszobban és a legtöbb lelki elánnal tudnak beszélni azok

szájaize szerint. Olyan abszolút értékű nagy szónokok, akik bármilyen világnézetű emberre egyaránt döntően hatni tudnának, nincsenek. Bálványozott „arany-szájú beszélők” csak az értelmileg kialakulatlan emberek számára létezhetnek.

Erőszak. — Militarizmus. — Háború

„A cél szentesíti az eszközt” elve egyike a legnagyobb örültségi eltévelyedéseknek, miután igazi értelmi célt szolgáló hatalmat csakis szellemi eszközökkel vívhatunk ki. Közönséges érdekcsoportosulási célok hatalmait fegyverekkel is kivívhatni, de az ilyenek sohasem lehetnek méltók az emberi értelem törekvéseihez, amelyeknek mindig csak szellemhatalmi céljaik lehetnek: miután csakis ilyeneken keresztül közelíthető meg az istenemberi jövő.

Semmi sem szégyenítheti meg annyira az emberi értelmet, mint az erőszakoskodás: S annak ilyen megszégyenítését mi sem tetőzheti be jobban, mint az, ha annak erőszakkal való megszégyenítője, e tetteire még büszke is tud lenni.

*

Amíg a fegyverek ereje a törvények ereje fölé kerekedhetik, amíg fegyveres diktatúrák lehetségesek és a törvények elsősorban fegyveres erőkre támaszkodni kénytelenek, addig sem igazi törvényekről, sem egy mindenkit egyaránt boldogítani tudó világrend lehetőségéről még beszélni sem lehet.

*

Darwinnak „küzdelem a létért”-elmélete legkevésbé sem igazolhatja a militarista okoskodókat; mert hiszen maholnap éppen az értelem szelleme lesz az, amely minden mégolyan fizikai erő felett is végérvényesen diadalmaskodhatik; s

hozzá úgy, hogy meg fogja teremteni a világ „örök békéjét”, amelyet csak barbárok tarthatnak immár képtelenségnek, hogy úgy ne mondjuk, azok szavai szerint, „természetellenességnek” ... Mert igen, maholnap az az értelmi szellem lesz ama minden tényezőnél erősebb és hatalmasabb tényező, amely megjuhászodásra és engedelmességre kényszeríti a földi élet többi, még nomád életet élő vad lényeit. A gondolatok szellemi fegyverei meg fogják semmisíteni a fizikai erők fegyvereit!

*

Mondhatjuk úgy is, hogy a háborúba vihető emberek inkább gyávák, mint hősök; mivel jóformán semmi merszük sincsen szembehelyezkedni az olyan zsarnoki uralommal, amely őket egy mindennél becstelenebb, oktanabb és „igaztalanabb” bünténykedésbe, a testvérgyilkolásra kényszerítheti. Hogy is ne mondhatnók hát, hogy a harcterek milliányi

halottjai többnyire csak a gyávaság s nem a hősiesség halottjai.

*

Aki öntúlbecsülése elkapatottságában azt hangoztatja, hogy embertársaival szemben csak ökle jelentheti az igazságot, — legyen elkészülve arra, hogy nem egy hasonló elv-abszurditást valló ember ökölcsapásával fog találkozni.

*

A bolsevizmus magában véve nem is forradalom még, hanem csak egy régi-módi hatalmi erőszakteóriának a fordított alkalmazása.

*

Amit a mindenki szellemi jogait respektáló értelemmel keresztülvinni nem lehet, azt erőszakkal sem szabad kiforszírozni; mert ezáltal csak egészen jelentéktelen értelmű embereknek is nyújtunk joglehetőséget arra, hogy hatalmat gyakorolhassanak.

*

Akik macchiavellista elvek politikai jogai alapján kormányozzák népek életét, azoknak legcsekélyebb joguk és erkölcsi alapjuk sem lehet ahhoz, hogy más kormányzatoknak hatalmukkal való visszaélései ellen tiltakozzanak, miután maguk sem respektálják a legegységesebb emberi kulturjogokat. Csak úgy hangzik tehát minden kapitalista világrendi tiltakozás holmi bolsevik atrocitásokkal szemben, mint mikor a tolvaj tolvajt kiált.

*

Abban igazuk van a bolsevistáknak, hogy egy hatalmat, amely erőszakkal alapozta meg magát és ennél fogva csak erőszak alkalmazásával tarthatja fenn magát, máról-holnapra csakis erőszakkal dönthetni meg. Viszont ami erőszakkal dönt meg erőszak-hatalmat, ugyancsak annak sorsára kell hogy jusson idővel, mivel semmi képessége sem lehet egy abszolút és tiszta demokrácia és valóban

szociális világrend megvalósításához. Minden jobb- és baloldali reakció csak igazolja egymást. Egyikkel s a másikkal szemben is csak egy köztudaton átszűremlett és közéleti jogrendszerre változó demokráciával védekezhetni. Ezért nem is szabadna egyetlen tisztult erkölcsű gondolkodónak sem haboznia többé, akár éjt is nappallá téve, a szociáldemokráciáért apostoloskodnia.

A gyámoltalan ostobák zsarnokot kívannak, bár titkoltan gyűlölik a magukra vállalt zsarnokot. De ez érzésüket nem a szabadság utáni vágy fűti, hanem tehetetlen szolgaságuk.

*'

Háborúban résztvenni: bűn és szégyen. Bűn azért, mivel megcsúfolása és keresztrefeszítése annak, amit az ember értelmi fejlődéslehetősége jelenthet. Szégyen pedig azért, mivel az embert olyan

rabszolgahelyzetbe süllyeszti, hogy abban parancsra olyasmit cselekszik, amittől különben úgy értelmileg, mint erkölcsileg maga irtózik a legjobban.

*

A valóban nemzeti „közérdek” soha sem igazolhat egyetlen háborút sem, hanem ellenkezőleg, mindig csak a békés építő munkálkodást. Akik nemzeti érdekekre hivatkozva háborús külpolitikát csinálnak, voltaképen árulói csak tehát az igazi nemzeti közérdeknek.

*

Ha a világháború alatt egy akasztófa alá menő rablógyilkos, csodálkozásba esve a háborús tömeggyilkosságokon, azt kérdezte volna bírától, hogy szabaddá tették-e talán a gyilkosságot, úgy bírái kétségenkívül azt felelték volna neki: ezek más gyilkosságok, mert ezeket a hazaszent eszméjéért, honfiúi és erkölcsi kötelességből követik el. Vajjon nem kellett

volna-e még nagyobb csodálkozásba esnie ekkor az ilyen kivégzendőnek és nem tehet-e volna föl joggal utolsó cinikus kérdését: Eszményi célért, honfiúi és erkölcsi kötelességből! Vajjon miféle szent eszményi cél és miféle honfiúi és «erkölcsi kötelesség is lehet az, amelyért most már, akár a bűnök csimbofasszóját is elkövethetni?... Vajjon tényleg különb eszményi cél és különb erkölcsi kötelesség lehet-e az ilyen, mint amilyenért én gyilkoltam! ...

Papok. — Egyházak. — Vallás- politikák

Minden jobbérzésű embert föl kell hogy háborítson a papoknak mindama hatalom- és uralomszolgálat, amely a szegényeknek földi szenvedéseikért kárpótlásul csak holmi túlvilági igazságszolgáltatást és jutalmat helyez kilátásba; miután ilyenformán csak elhomályosítani törekszenek azt a lehetőséget, misze-

rint maguk a szegények is teremthetnének maguknak nagyobi) igazságokat; valamint azt, hogy szükségtelen az igazságokért bizonyos mennybe fáradni, mivel földünkön is könnyen megtalálhatók azok, ha komolyan keressük is őket.

*

Rettenetes, hogy az emberek még mindig csak vallások alatt és nem vallások fölött álló erkölcsi szempontból tekintenek egymásra; mert ennek következtében még mindig szinte lehetetlen az, hogy az értelmesebbek és jók végre találkozhassanak a közöttük mesterségesen emelt vallási elfogódottságok válaszfalai miatt. Pedig de égetően sürgős is lenne már, hogy végre egymásra találhassanak azok, akik az emberibb emberjövőt sóvárognak!

Hol, merre is voltak vajjon a világháború alatt ama „keresztény” papok, akik

„Krisztus szolgáinak” mondják magukat?... Mert alig akadt közülük egy is, aki Krisztust valóban szolgálni merészelte volna olyanformán, hogy szellemében fölkelésre szólította volna a népeket a háború ellen, mint olyan végső bűnbeesés ellen, amely mindennél jobban gyalázza meg az ő magasztos tanításait úgy a szeretetről, mint az embereknek egymásiránti kötelelességeiről és jogairól!...

*

A monarchiák és az egyházak sok esetben olyan viszonyban vannak egymáshoz, mint a rablók és az orgazdák.

*

A biblia az emberi szellemnek az a történelmi műve, amelyből a gonoszság éppen úgy merítheti a maga bibliáját, mint a jóság, aszerint, hogy ki mint és mely részeit olvassa az ó- vagy új-szövetségből; miért is mondhatni, hogy alkalmatlan határozott értelmi és erkölcsi ne-

velésre. Igaz viszont, hogy sok más hasonló nagy szellemi alkotással is így vagyunk.

*

A jobb sorsra érdemes embertársadalmak között dúló, annyira végzetes vállalási és nemzetiségi harcok legkevésbé sem természetes, hanem csak gazdasági érdekcsoportok részéről mesterségesen szított harcok, amelyek hamarosan megszűnnek majd, mihelyst a kialakulóban levő új szociális világrend teljesen daldalmaskodni fog.

*

A zsidóságnak az okozta mindig a legtöbb bajt, hogy valósággal túlozva ragaszkodott mindenkor egy nagyon is nacionalista jellegű vallásossághoz; amellett, hogy kifelé, politikai álarcként, mindig szabadelvűnek mutatkozott. És innen származott számára a legnagyobb baj, habár sikerhez segítő eszköznek hitte

azt; mert gazdasági ellenségei éppen erre az ellentmondásra utalva, szíthatták a legjobban az antiszemitizmus tüzet. Mert bizonyos, hogyha a haladó zsidóság igazán is olyan kozmopolita lenne, mint amilyennek hirdeti magát, úgy a zsidóellenzenvnek ma hire-hamva sern lehetne. A végzetesnél végzetesebb nacionalizmusok virulásáért a maradi és nacionalista jellegű zsidóságot is terheli tehát a felelősség.

*

Az antiszemitizmusban az a legnagyobb képtelenség és erkölcstelenség, hogy a tőkés társadalmi rendben folyó „létért való küzdelem” elzüllesztette és fizetségért meg haszonért akármilyen becstelenségre is kapható „shylock”-i típusért nem magát az azt kitermelő pénz és osztályuralmat, hanem a zsidó vallást és nemzetiséget teszi felelőssé; úgy állítván be a dolgot, mintha már magábanvéve a zsidó vallás sem jelent-

hetne egyebet, mint immoralitást... Ám lehet-e csodálkozni ezen, amikor azt is majdnem minden esetben a minden moralitást nélkülöző kíméletlen gazdasági érdekharc szítja csak? ...

*

Folyton hangoztatják, hogy a kereszténység a szeretet vallása. Nem értem tehát, hogyan lehetséges az, hogy éppen a kereszténység legfanatikusabb hitvallói szítják mindig a legjobban a türelmetlenség és gyűlölködés szellemét? Úgy látszik, hogy valami súlyos kréta-hiba van a kereszténység értelmezése körül.

*

A keresztény egyházak politikájában, mondhatni, éppen az jelenti az immoralitást, hogy bár világosan tudhatnák, hogy Krisztus tanításait a tőkés világrendjében sohasem valósíthatni meg, mégis minden tekintélyi és lelki hatal-

mukkal csak azt támogatják és annak főnmaradásáért exponálják magukat... Vagy lehetne-e ezt nem elvárulásnak és erkölcsi meghasonlásnak tekinteni!...

Az emberiség múltja. — A történelmek

Szégyen! Szégyen!... Hány évezrede él már a magát tudatosnak tartó ember és lám, még mindig nincs igaz és teljes életkörét felölelő történelme!... S napjainkban sem képes még más, mint hazug és egyoldalú történelmet írni!... Ámde valóban hogyan is írhatna végre teljes és igaz történelmet, amikor egy ilyenek a megírásához, mondhatni, még a haláltmegvetés bátorságánál is nagyobb bátorságra lenne szüksége!... Ugyalátszik, hogy még mindig a „történelemelőtti” időkben élünk!...

*

Ám miként is vonhatná le tanulságait egy nép a történelméből, amikor mond-

hatni, hogy az véges-végig jóformán csak vezéralakjainak a történelme! A haladást szolgáló fölvilágosító munkának egyik főfeladatává kellene tennünk ezért azt, hogy különösen arra figyelmeztesse mindenkor a népeket, hogy csak oly mértékben lehetnek fejlődésképesek, amilyen mértékben, világosan és kellő kritikai szellemmel, tekinthetik át múltjuk eseményeit.

*

Az emberiség történelme, amennyire azt bölcseletileg elképzelni lehet (miután megírva nincsen), egyebet sem jelent, mint folytonos harcot és forradalmat egyre nagyobb testi és szellemi szabadságok után. S ez nemcsak érzelmi, hanem értelmi harc is, amelyik meg csak igazolja azt, hogy azért folytatódik, mivel minden útjában van a fejlődésnek és haladásnak, ami nem jelent teljes szabadságot az emberi vágyak és törekvések számára.

*

Nem áll, hogy azok a népek vesztették el történelmi jelentőségüket, amelyek atyáik erkölcséhez hűtlenek lettek; hanem ellenkezően, éppen azok, amelyek azokhoz” nagyon is ragaszkodtak; mert hiszen az erkölcsök is folytonos fejlődésnek vannak alávetve és ezért csak az olyan népek életképesek, amelyek annyi erkölcsi erővel rendelkezhetnek, hogy az atyáiktól örökölt erkölcsüket folyvást alapos reform-revízió alá vegyék.

*

Nehéz a jó történelemíró fogalmát definiálni, miután mindegyik történetíró, magától értetődően, mindig legelőször csak az egyéni fölfogása szerint fontosnak tartott eseményeket tárgyalja a legkimerítőbben. Mondhatjuk ezért, hogy egyetlen embertől nem is származhatik jó történelmi munka, és hogy egy történelmi mű annál jobb, mennél több különböző fölfogású szerzője van; miután így több szemszög tekinti végig az esemé-

nyeket és szélesebb körök eseményei dolgoztatnak föl benne. A történelmek mindig annál jobbak tehát, mennél kevesebb szubjektív elemet tartalmaznak.

Iskola. — Nevelés. — Kultúra

Tévednek, akik azt hiszik, hogy az emberiség elsősorban kiváló szellemű elődjének a nézeteit és elveit öröklí. Ez nem áll, mert hiszen akkor nem lehetnének még mindig olyan lehetetlen állapotok e földön, amelyek pokollá változtatják a legtöbb ember életét. Az emberiség, sajnos, legelőször is mindig azok nézeteit és teverkölcseit öröklí, akik hozzá közel állnak, azaz közvetlenül tanító és nevelő kortársai.

A legtöbb ember elsősorban ostoba neveltségének az áldozata. Legtöbbünk legfőbb ténykedése abban merül ki ugyanis, hogy kellemetlen valóságainkat szép és

ügyes hazugságokkal leplezzük valahogyan. Egyesek ízlésbeli követelményünknek minősítik ezt, holott nem más, mint olyan, saját magunkat is félrevezető, gyerekes hazudozás, amely végül is minden legcsekélyebb tisztánlátási képességünket is elfojtja.

*

Akik a testi fenyítés módszereivel igyekeznek a serdülő ifjúságot tanítani és nevelni, nagy-nagy szamarak, ha nem is nevezhetjük őket tudatos erkölcsteleneknek, jóllehet alapján erkölcstelenek azért, mivel olyan tanigazságok elfogadására akarják kényszeríteni az ifjúságot, amelyeket maguk sem képesek megérteni. Nem elképesztő hát, hogy olyasmikre akarják folyvást tanítani és nevelni az ifjú nemzedéket, aminek értelmileg maguk sem adhatnak világos magyarázatot? Itt lenne a legfőbb ideje, hogy megtanítsuk ezeket a tanítókat és nevelőket arra, hogy csakis egy helyes

tanítási és nevelési módszer lehetséges: az, amelyik az értelmi, megérteni és belátnitudas képességeinek a fokozatos fejlesztésére irányul. Minden egyébre szükségtelen tanítani és nevelni az ifjúságot, mert az többire csak a gyakorlati élet oktathatja az embert.

*

Az emberek annyira önállótlanak és makacskodásra hajlamosak, hogy ha ifjúságukban még az egyszeregyet is rosszul tanulták meg, úgy azt helyesen később sem tanulják már meg és akár egész életükön keresztül is, helytelen egyszeregyük alapján élnek és gondolkodnak.

*

Ne igen kérdezzék a polgári családi intézmény idealistái és „nyakig megszottjai” — mert nincs igen joguk kérdezni —, hogy minő gyermekek is nőhetnének föl egy szabad szerelmi családokat

szankcionáló társadalmi rendben; mert inkább kérdezhetnők tőlük: vajjon helyes nevelésben, illetőleg példanyújtásban részesülhetnek-e az olyan gyermekek, amelyek erőnek erejével összиеabroncsolt és csak a legbrutálisabb viszályok fészkévé vált családi miliókben nőhetnek föl!... Vagy az olyan „jól sikerült házasesletben” kaphatnának talán helyesebb nevelésben, amelyben az „egyke” és „kettőske” alapján valóságos „majomszeretekben” részesülhetnek!... Vagy talán olyan puritán családokban nevelődhetnek föl még helyesebben, amelyekben drákói törvények vasszigora uralkodik!... Avagy csak egészen légből kapott mesekoholmány az, hogy alig akadáhatni egyszázaléknyi, csak félig-meddig sikerültnek mondható polgári házasságra is!... S az is csak mese-e talán, hogy a polgári családok intézményei mást sem jelenthetnek, mint egy legkasztrendszerrebb társadalmi rend fundamentumait?...

A múlt, illetve a nevelés szelleme olyan félelmetesen zsarnoki hatalom, hogy az emberek millióinál még a legelemibb értelmi fejlődést is megakaszthatja. Mondhatjuk tehát, hogy a legtöbb ember értelmileg azért olyan gyöngye, mivel a múlt minden fájóbb jelennél is erősebb hatalomként uralkodhat fölötte.

*

Mennyivel könnyebben is lehetne továbbra is fölvilágosítani és tanítani az embereket, ha nem hinnék el mindig olyan könnyen magukról azt, hogy már „kitanítottak”! A legtöbb ember ugyanis inkább csak ringatja magát ama illúzióban, hogy még gondolkodik, miután valamikor egy-két lépést téve, tényleg gondolkodott is már valami keveset. Pedig mit sem gondolkodnak többé azok, akiknek csupán régi gondolataik vannak és újabb szempontokat elgondolni nem képesek többé.

*

Az embereket kezdettől fogva arra is jkellene nevelni, hogy sohase akadhas^sanak olyan érzésre vagy gondolatra, amely reájuk nézve elviselhetetlen lehetne; mert hiszen minden emberi nyomorúság és tragikum zöme onnan származik, hogy az emberek többsége még mindig nem bír el bizonyos érzéseket és gondolatokat s ennélfogva vagy halálosan beleszédül azokba, vagy gyáván megfutamodik előlük. Pedig addig mit sem tudhat meg az ember még saját lényegéről sem, amíg minden érzésével és gondolatával szemben diadalmas erővel helyét megállani nem tudja. Legfőbb nevelési törekvésünk ké kell hogy váljék tehát, hogy az embereket értelmileg minden érzés- és gondolatfolyamat átviharzására is alkalmassá tegyük; mert különben sohasem születhetik belőlük az a magasabbrendű embertípus, amely embervilágunk életét továbbtökéletesíthetné.

Tévednek, akik úgy vélik, hogy az embereket igaz jóságra és igazságszeretetre nevelhették már; mert amig tőkés világregdünk fönnáll, addig teljességgel lehetetlen ilyenre nevelhetni az embereket, mivel nem található pillanatnyi mozzanatra sem annak életében, amely az ilyen nevelési tendenciánkat ne cáfolná is meg nyomban. Senki se mondja ezért, hogy az emberiség jóságra és igazságszeretetre nem nevelhető. Kíséreljük meg először is olyan körülmények között ezt megtenni, amilyenek eddig nem voltak lehetségesek.

*

Bárkinek gyermekei is, elsősorban az egész emberiségnek és csak másodsorban a szülőknek és nemzeti társadalmaknak a gyermekei. A szociális szolidaritásba összeforró emberiségnek kell tehát majd a jövőben minden gyermeknek a képességei szerinti nevelését vállalni. Hiszen nyilvánvaló, hogy ilyen nevelésre rész-

ben elméleti, részben gazdasági okoknál fogva sem a szülők, sem a nemzeti társadalmak sohasem lehetnek alkalmasak; eltekintve attól, hogy tökécs világrendünkben a gyermekeket nevelő szellem csak értelmet elnyomó és demoralizáló lehet.

*

Lám, lám, mennyire is civilizálódunk! ... Meztelenül léptünk ez életvilágunkba és mégis tetőtől-talpig fölruházva távoznak majd abból a sirok világába. Csak legalább annyi hazugsággal se lennének akkor felöltözve!

*

Bármelyik népkultúra is csak igen csekély értékű és jelentőségű általános emberi szempontból, amennyiben az nemzetközileg nem értékesíthető és nem állítható bárminő nemzetiségű ember szellemi látókörének a szolgálatába.

*

Míg világéletünkben a tőkék érdekei és nem az értelem parancsolnak rendet, addig hiába is kísérletezgetnek azon, hogy kultúránk megszűnjék a hazugságok kultúrája lenni.

*

Az úgynevezett „felsőbb polgári műveltség” nagyon kétes értékű, mint-hogy egyebet sem jelent, mint képesítést arra, hogy egy évszázados merevségekbe merült helytelen társadalmi rendformába valahogyan elméletileg is beleilleszkedhessünk. Főként pedig azért, mert csak a maga szűk látókörű vallási és nacionalista előítéleteinek és elfogultságainak szemszögeiből kiindulva építheti föl naiv struccpolitikás világnézetét. De elértékteleníti ezt a „sötét műveltséget” az is, hogy emellett még csak nem is minden ember részéről egyformán hozzáférhető, mert megszerezhetőéhez bizonyos vagyoni állapotok kasztkategóriáiba való tartozandóság is szükséges.

Szerencse tehát az emberiség fejlődési lehetőségeire nézve az, hogy az embereknek csak igen kis töredékei juthatnak annak birtokába.

*

A görög kultúra toronymagasságban állott a római kultúra fölött, mely utóbbi inkább csak barbár kultúra volt. Sok minden között már az a körülmény is igazolja ezt, hogy nagyságot leginkább csak a gyakorlati jogalkotás terén ért el, míg az elméleti vizsgálódások terén aránytalanul gyöngén szerepelt. A római világimpérium történelme tehát csöppet sem olyan dicsőség, amellyel bármilyen igaz kulturnemzedék is dicsekedhetne. Hogy középkori gimnáziumainkban miért tanítják mégis egyre ennek a kultúrának a történetét, annak magyarázata igen egyszerű: mivel éppen barbári vonásainál fogva helyezhető leginkább ellentétbe a kereszténységgel; azzal a kereszténységgel, amelynek tanításai

gyakorlatilag is megvalósítottaknak tetszenek a mai államformák, leginkább pedig a monarchikus államformák révén, holott a valóságban ez legkevésbé sem áll. S hogy csakugyan mennyire barbár volt ez a kultúra, abból tetszik ki a legjobban, hogy még jogalkotásait is nem a tiszta értelem és igaz erkölcs nagyobb diadalára igyekezett megteremteni, hanem kizárólag a hatalmat örökiségképen gyakorló patriciusi osztályuralom védelmére.

*

Nagy bajok származnak abból, hogy az emberek kultúra alatt a legkiválóbb emberi szellem alkotásait értik, holott az sohasem több, mint csupán egy rendszernek, egy világnézeti megnyilatkozásnak az alkotási foglalatja. Nem minden kultúra áll tehát a szellemi haladás és erkölcsi fejlődés szolgálatában, sőt mondhatni, hogy csak igen kevés. Ezért mondhatnók, hogy inkább csak hasznára van

tehát az emberiségnek az, ha bizonyos kultúrák időnkint megsemmisülnek az elnyomottak és a kultúrákból kirekesztettek időnkinti forradalmi következtében.

*

Az igazi civilizálódás és kultúrfejlődés harcosa sohasem lehet más, mint szigorúan antimilitarista és pacifista. Csak képmutató, vagy az igazi civilizálódás lényegével tisztában nem levő tehát mindenki, aki a harcos militarizmussal megalkudni tud.

Magántulajdon. — Pénz. — Tőke

Bűncselekmény nemcsak közvetlen embertársainkkal, de az összememberiséggel szemben, sőt önmagunkkal szemben is, annyi földet birtokolni, amennyit saját magunk, vagy családukkal egyetemben meg nem műveihetünk és föl nem használhatunk: mert mi sem nagyobb oka a nagy többségek szegény-

ségének, mint a mások fölösleges gazdagsága. Ostoba és bűnöző minden társadalom ezért, amelyik a gazdagodás lehetőségének határt nem szab. És két mankón is járnak mindazok a gazdaságböleselők és fmáncpolitikusok, akik a nagyfőkék érdemeinek mondanak minden nagyipart és nagykereskedelmet, illetőleg „virágzónak” kürtölt gazdasági életet.

*

Nagy vagytonokat örökségként egyesekre visszahagyni csak olyan erkölcstelenség, mint ilyeneket örökös-ként elfogadni. A nagyvagytonú családi tulajdonjogok ősi barbarizmusok!

Semmi sem lehet kizárólag a miénk: mert legyen bármi is a tulajdonunk, az egyúttal mindenkié, azaz az egyetemes emberiségé. Az emberiség részéről bűntetendő cselekményt követnek el volta-

képen tehát mindazok, akik úgy birto-
kolnak valamit a tőke révén, mintha az
esakugyan kizárólag az övék lenne:
mert ezzel úgy cselekszenek, mintha
meglopnák az emberiséget.

*

A kalmárok és bankárok tulajdonké-
pen mindig csak olyanokkal szemben
előzékenyek és nyájasak, akiket megvet-
nek, mert megnyúzható alanyoknak te-
kintik azokat. De ilyen alattomos kény-
szer-nyájaság hatja át egész pénzrend-
szeres közéletünket is.

*

Minő cudar világhallapot is az, hogy
pénzért szinte minden, de minden kap-
ható az emberi életek nagy vásárcsarno-
kában: a kapitalista világrendben. Nem
értem, hogyan is nem undorodhatott hát
még meg önnönmagától az emberiség már
csupán ezért is! De még kevésbé értem,
hogy mint is maradhatott oly sokáig

ilyen képzelt és erkölcstelen értéknek a zsarnoksága alatt! Hiszen a pénznél lehetetlenebb és igazságtalanabb érték-mérőt már elképzelni sem lehet!

*

Amig az általános emberszeretetnek csak némi bölcsességére is szert nem tettünk, addig, legyenek bár még oly számosságok is földi javaink, — csak szánalomra érdemesülő koldusszegények vagyunk, mert csak azok gazdagok, akik egy mindenkivel szemben is egyformán megnyilatkozni tudó szeretet birtokában vannak!...

Osztályuralom. — Tőkés világrend

A test arra való, hogy a szellemet szolgálja és nem fordítva, mint ahogyan ez kapitalista világrendünkben lehetséges; amennyiben abban ostoba átlagemberek jólszületettségüknél fogva uralmon lehetnek és jólétben dúskálhatnak,

mialatt az emberiség zsenijeit és kimagasló egyéniségeit majd éhen nem veszik.

*

Hát lehet-e szégyenletesebb rend-állapot az embernemre nézve, mint az olyan, melyben az ostobák szólásszabadsága szinte korlátlan, ha az az uralkodó érdekeket szolgálja, míg az igazságmeglátók hallgatásra vannak szorítva, ha nézetükkel az uralkodó érdekeket veszélyeztetik?

*

Reakciós kormányzatú országokban mi sem fejezi ki jobban a legszélsőségebb és legelzárkózottabb családualmi jelleget, mint azok a köztisztviselői főállások, melyeknek betölthetése főiskolai végzettséget föltételez, mivel ilyenformán ezek szinte kizárólag azt a célt szolgálják, hogy a mindig anyagiakon múló főiskolai diplomamegszerzési lehetőség, valamint különböző, jóformán csak „protekcióval”

lehető különvizsgák folytán, mindenekelőtt is mindig a már „fönt”-levők családtagjai számára biztosítsák a bürokratikus uralom öröksége és hogy lehetőleg megóvja úgy annak „területi szüziességét” a „holmi kispolgári és proli” betolakodóktól; akik úgy tudásban, mint képességben esetleg lepipálhatnak a „jóiszületteket”.

*

Amilyen áldás a tehetségtelenekre és középszerűekre a közhivatali állások státus rendszere, olyan átok az az összemberiség érdekeire nézve: mivel olyanoknak számára is biztosítja a csupán szolgálati időtartam alapján való érvényesülést, akik képtelenek olyan tevékenység kifejtésére, amely arányban állhatna azzal a követelménnyel, amit minden főbb vezetőállás betöltőjének a köz igazi érdekeinek megfelelően képviselnie kellene.

*

Világrendünkben napirenden adódnak elő esetek, hogy csak protekcióval menthetni meg valakit attól, hogy igazságatlanság ne érje... Vagy ez is tűrhető állapotot talán?...

*

Balgább rablógazdálkodást el sem képzelhetni egy társadalmi rendben az olyannál, mely nem értelmi és gyakorlati képességeik szerint engedi érvényesülni az embereket. Vagy nem lehetne-e a termelőképesége maximumára fokozni egy társadalmat, ha annak tagjait egyéni képességeik alapján foglalkoztatnák?

*

A gazdagság fölpuffaszt, a szegénység letipor. Aki gazdag, szereti orrával az eget verdesni: aki szegény, az meg bujkál, mert megalázottnak érzi magát. Aki gazdag, az ok nélkül is mer bármikor szájaskodni, míg a szegény, még veszélytelenség esetén is alig mer megmukkanni.

Az előbbi ugyanis majdnem mindig groteszkül érezheti csak emberségét, míg a másik jóformán sohasem érezheti annak akár a tizedrészét sem. A gazdagság csakúgy zülleszt tehát, mint a szegénység és ezért egyik állapot sem szolgálhatja a fejlődés érdekét, Következésként megállapítható, hogy fejlődés csak olyan mértékben lehetséges, bárhol is, amilyen mértékben általános és közepes a jólét.

*

Elszomorítóan kulturátlan állapot az, amikor az emberek zöme még mindig a legelemibb életlehetőségek hiánya miatt kényszerül elégedetlenkedni!

*

Minden világos látással gondolkodni tudó embernek valahogyan úgy kell éreznie magát tőkés világrendünk mennyi „derék” és „tisztességes” polgára között, mintha folyvást valami farsang-

vigalmi álarcosbálon lenne: ahol jóformán egyéb sem arat sikert, mint a menél nagyobb képmutatás, mely kötelező és hozzátartozik a hecchez.

*

Micsoda társadalmi rend is az, amelyben csak vért verejtékezőn küzdve tarthatja fenn létét az, aki szívében jóságos és értelmében *igazi*... Hol az az orcátlan, aki csak valamirevaló rendnek is minősíthet ilyen „rend- állapotot”!...

*

A polgári világrendben sok minden lehetséges, de hogy abban még az is lehetséges legyen, hogy zavartelméjűek, tudatlanok, hisztérikus félbolondok, naiv illúzió-vadászok és nevetségesen nagyhangú pózoló is tartós uralmakat gyakorolhassanak, annak már mégsem szabadna lennie.

A bolsevizmus szikrányival sem nagyobb kilengés balra, mint amilyen kilengés a kapitalista világrend jobbra. Az egyik éppen olyan szélsőség, túlzás és örület, mint a másik. Fegyverük is közös: a fizikai erőszakosság és legkevésbé sem a szellemi fölényesség. Mindkettővel szemben csak egy védelem lehetséges immár: az igazi krisztusi értelem, vagy más szavakkal: a nemzetközi szocializmus.

*

Tőkés világrendünk voltaképpen nem más, mint a kannibalizmus világrendje: miután az emberek szinte arra kényszerülnek általa, hogy szőröstül-bőröstül fölfalják egymást.

*

Ave, glóriás társadalmi rend, amelyben még az orvosoknak sem lehet módjuk eszményi hivatásukat betölteni, miután pénzkereseti érdeküktől függ, hogy

lehetőleg minél több beteg és minél kevesebb egészséges ember legyen e földön!...

*

De fejetetejére állított abszurd világrend is ez a polgáremberi világrendünk, amelyben napirenden lehet még mindig, hogy csak meggyaláztatik az, ami voltaképpen dicsőség és dicsőítetik olyasmi, ami voltaképpen gyalázatosság!... Úgy látszik, hogy embereinek semmi tisztult fogalmuk sincsen még arról, hogy mi is lehet az egyik vagy a másik?...

*

Vigasztalódjunk!... Meghalni jóval könnyebb, mint becsülettel élni tudni ez ostoba „rendekkel” megáldott embervilágban. Vagy akadnak mégis már olyanok, akiket ez nem vigasztalhat meg! Ó, hiszen akkor nem lehet már távol a föltámadások ideje sem!

*

Sose vegyük komolyan, ha pénzeszsákok kormánya nagyhangú szociálpolitikát hirdet. Mert hogyan is lehetnének képesek gyarló egoisták arra, hogy nyomorult zsebérekeiket a köz nagy érdekeinek föláldozzák!! Higyjük inkább el, hogy csak megszorult kormányzati helyzetben vannak olyankor, miután a közhangulatnak engedve, olyan dolgok megvalósítását kénytelenek kilátásba helyezni, amelyek remegve féltett kasztérdekeikkel ellenkeznek. Mindenesetre vigasztaló, ha ilyen kényszerhelyzetben vannak már, mert nagyon sokáig úgysem lehet orránál fogva vezetni többé az emberiség egyre öntudatosabbá váló nagyobbik részét.

Ne csodálkozzunk azon, hogy mennyi részeg ember dülöngél folyvást körülötünk és hogy mennyi idegroncs vonszolja magát mindenfelé, mert hiszen majdnem mindenütt maguk az államok a legfőbb csaplárosok, a legjövödelmezőbb koc-

mák, a nikotin-méregkeverések monopolizáltjai! ... Hát nem abszurditás ez?... S ne csodálkozzunk azon sem, hogy miként is férhet ez össze az államoknak igazi közérdeket szolgálni kötelezett hatalmával! ... Ne csodálkozzunk rajta, mert hiszen csak kézenfekvő, hogy amíg az államok hatalmasai nem az igazi közakaratot képviselik, addig azok mindig csak szalónharamiák szövetségesei lesznek, akiknek egyéb gondjuk sem lehet, mint osztály tudatos cinkosaikat jutalmazni. S azután miért ne csinálnának az ilyenfajta államhatalmak olyanféle zsíros üzleteket is, akár milliók elzüllesztése és elpusztítása árán, amelyeknek jövedelméből aztán olyan fegyverkezést is vihetnek végbe, amellyel alkalomadtán rablógyilkosi szándékból akár a legjobb szomszédon is rajtaüthetnek! Elvégre igaz, sok pénzt igényel minden ilyenféle középkori rablólovagkalandokra való fölkészülés!....

Úgy is lehetséges tehát, hogy az államok maguk is rendezzenek szerencsejátékokat a polgáraik számára!... Hogy maguk is demoralizálhassák ilyenformán államalkotó tagjaikat!... Vagy nem tetszhetik-e ez állapot olyannak, mintha csak hivatalosan is buzdítanák őket arra, hogy csak szerencsét vadásszanak és ne nagyon törekedjenek becsületes munkálkodásra, mivel úgysem állhat módjukban azt megfelelően honorálni. Dehát micsoda nagyképüsködés is akkor az ilyen államok részéről az, amikor ugyanakkor rendőrileg tilalmazzák el polgáraikat az úgynevezett „erkölcsromboló” hazárdjátékoktól!... S nem hangzik-e úgy is ez, mintha ez államok ökegyelmessége] azt mondanák: a polgárokkal csak mi huszonegyezhetünk, mert „ami szabad Jupiternek, tilos az ökörnek”. Hát igazán pompás állapotok az ilyenek és csupán az szégyenletes bennük, hogy az emberiség még mindig majdnem természetesenek tekinti őket... Ám mi-

nőknek is tekinthetné őket egy csak erőnek erejével fölnevelt emberiség?...

*

Sokak szemében még a legbőkezűbb jótevőnek is az a bűne, hogy jót tehet: mivel bizony olyan világban élünk, hogy azt irigyelhetjük a legjobban, aki jó szívvvel jót gyakorolhat.

*

Micsoda érdek-kapitalisztikus eltévelyedés az, mely azt hirdeti, hogy egy nép annál gazdagabb és hatalmasabb, mennyél többet dolgozik a tőke szolgálatában; — miután úgy többet is keres és ennél fogva többet is ehetik egéztezsége érdekében. Nevetségesen ostoba beállítás ez: mely azonban persze csöppet sem ostoba az uralkodó tőkések szempontjából, ha mindjárt az is az összemberiség érdeke szempontjából. Avagy nem ezerszer ismétlődő igazság-e, hogy aki ilyen áron sokat vagy „jól” keres, nemigen élheti

idejében és emberileg, azaz eszményiben is, a maga rövid kis életét?... Avagy nem igaz, hogy csak holt vagyont szerezhetsz, aki ilyen módon, önmagát sem kiméivé, törekszik biztosítani magát egy jobb élet lehetőségére, vagy arra, hogy esetleg öreg napjairai társadalmi rendünk „tökéletességének” a nagyobb dicsőségére éhen ne haljon! ...

*

A plutokrácia így szól ikertestvéréhez, a hierarchiához: Számíthatsz legmesszebbmenő védelmemre, mert nagy szükségem van rád. Csak dolgozz nyugodtan, fegyvereimre támaszkodó törvényeimmel megoltalmazlak bármikor, bárki ellen is!

A hierarchia pedig így felel a mindenható plutokráciának: Rendben van, ellenszolgáltatásként én meg elvégzem neked a lelkek millióiban azt, amit semmiféle törvénnyel és fegyverrel sem vé-

gezhethnél el azokban: tudniillik annak a hitkeltését, hogy minden igazságtalan földi gyötrődésért túlvilági jutalom jár.

A pénz ambicionáltjai. — A polgárok

Tipikusan korszerűen tanácsolják és mondogatják egyre: csak szerezz pénzt magadnak, mert azzal mindent: a jólétet, a hatalmat, sőt a boldogságot is megszerezheted. — S az emberi balgaság meg is fogadja ezt a tanácsot, mely valójában azonban egyebet sem eredményezhet, mint azt, hogy csak a legalantasabb anyagiasság zsákutcájába, illetőleg a legjognélkülőbb szolgaság igájába hajtja az embereket: Vagy nem nyilvánvaló-e már, hogy szinte kivétel nélkül senkinek sem állhat módjában szigorúan tisztességes úton-módon is meggazdagodni; és hogy senki sem kerülheti el immár azt, aki gazdagságra tör, hogy embertársainak a becsapásával ne szennyezze be

magát?... Vagy nem nézik le szamarakként mindazokat, akik erkölcsi merevségüknél fogva ilyenféle törvényesen megtúrt, sőt védelmezett bűntevésbe esni nem tudnak s ennél fogva a lelketlen gazdasági kihasználhatóság elvének maguk is áldozataivá lesznek?... Hiszen a leghatározottabban állithatni, hogy lökés világrendünkben már csak ilyen kihasználhatási célzathoz is neveltetnek úgy hivatalosan, mint félhivatalosan az ilyenfajta erkölcsi merevségek. — S vajjon nem perfidia-e ez a hatalmi gögétől elbizakodott pénzuralom részéről?... Meddig is lehet hát még a népmilliók tömege csak fejőstehene az ilyen óidőkből származó galád világrendszernek?...

*

A gonosztevők igen gyakran azzal az okoskodással nyugtatják meg lelkiismeretüket, hogy hát hiszen ők csak kényszerből gonoszak, miután az emberek nagy többsége is annyira gonosz, hogy

meg sem élhetnének, ha ugyancsak nem gonosztevésködnének. Vajjon nem hangzik úgy is ez a magyarázat, mint egy mindennél súlyosabb vád kapitalista társadalmi rendünkkel szemben?... Vagy törődnek is sokat az ilyen váddal annak érdekelt „idealista” védelmezői?...

*

A legtöbb vagyonthajszoló útközben veszti el azt, ami boldogságának legalapabb alapja lehetne: az egészségei.

*

A pénzszerzés után törtető üzletemberek részéről gyakran hallhatni olyan kijelentést, hogy ők bizony nem érnek rá könyveket olvasni, hogy őket már nem érdekelhetik az efféle „komolytalan dolgok”. És ezt olyan véres komolysággal mondják, hogy az ember hirtelenében nem tudja, komikumként vagy tragikumként vegye ezt a részükről. Lám,

mennyire korcs, értelmileg és érzelmileg elfajzott, csak állati bárgyusággal önző shylocki kreatúrákat is termel ki magából ez a mi tőkés világrendünk!...

*

A legtöbb gazdag ember csak azért gyakorol olykor jótékonyságot, mert ilyen nyilvánosságelőtti „keresztényi” szereplésével nemcsak pózoló hiúságát legyezgetheti, hanem „jó hírnevet” vásárolva, jó üzleti befektetést is vélhet tenni. Azért van az, hogy a gazdagok majdnem kivétel nélkül még a házuk tájékáról is elkergetnek minden olyan koldust, akinek nem a nyilvánosság előtt dobhatnak néhány garast.

'*

Nyárspolgár uramék, ugylátszik, idővel csakugyan impregnálódnak minden más fölfogással szemben, mert idővel nemcsak teljesen süketek, hanem teljesen vakok is lesznek mindennel szemben, ami

nekik „módfölött kellemetlen”, mivel az érdekköreiket sérthetné és őket „kompromittálhatná” ... Dehát miért is ne impregnálod Janak, amikor társadalmi rendünk is a lehető legmesszemenőbben támogatja őket e nemes céljuk elérhetése érdekében? ...

*

A zsugori gazdag ember értéke olyan, akárcsak egy hízott disznóé, mert csupán a halála után vehetni hasznát.

*

Nincsen nagy különbség a keresztény és a zsidó polgári mentalitás között, legföljebb annyi, hogy önző haszonhajszájukat illetőleg a zsidó polgárok gyakran fűgőbbek és idejében konjunktúrárt kihasználóbbak, mint a keresztények. Ez azonban nem faji megnyilatkozás egyik részről sem, hanem tisztán természettörvényes alkalmazkodási következése annak, hogy közéletileg mennyire van adva

hivatalosan is az érvényesülési lehetőség az egyik vagy a másik számára. Az uralmon levők ugyanis mindig kényelmesebbek és lustábbak észbelileg is, mint a némileg elnyomottak vagy üldözöttek.

*

Bizonyos „hivatalos” ideológisták és moralisták, valamint a kényelmes világnézés foteljeibe süppedt polgáremberkéek bármikor készek megállapítani minden bátrabb gondolkodásról azt, hogy „rendszertelen”, „szélsőséges”, „semmi újat nem mondó”, „ízléstelen” és így tovább; amennyiben az nem áll összhangban elfogadottságaikkal, lehetetlen erkölcsi fölfogásaikkal, szokásaikkal, érdekeikkel, és mindennek tetejében szokatlanul „éleshangu” kritika tárgyává mer tenni mindent, amit ők szent és sérthetetlen tabunak fogadnak el.

*

Munka. — Munkás. — Munkás- szolidaritás

Nem azért élünk, hogy folyvást csak érzékileg éljünk, hanem hogy szakadatlanul alkossunk és dolgozzunk. Nem lehet szebb beteljesülése az emberéletnek, mint a munkálkodás. De munka, nélkül lendülete sem lehet az életnek, amelyet anélkül meg emberi életnek sem nevezhetni.

*

A munkát általában két főkategóriába oszthatjuk; és pedig az önkéntes és a kényszeres munkáéba. Az utóbbiból ered az emberiség többségének azon szégyenletes kulturátlansága és értelmetlensége, amely majdnem minden társadalmi szenvedés legközvetlenebb oka. Mert ki is vonhatná kétségbe, hogy mennyivel inkább művelhetné magát minden ember, ha a kényszeres munkák tőkés haszonélvezői nem igyekezhetnének mindig fenékiig kiüríteni a dolgozók testi és szel-

lemi energiakészletét?... Vagy szabadna-e az isteni hivatás és az emberiség jövője előtti felelősség tudatában annyira kihasználni az emberek életerejét, hogy önkéntes munkálkodásra már mi sem juthasson abból!... Mert hiszen éppen az önkéntes munka lehet csak olyan magasabbrendű emberszellemi életmunkálkodás, amely az istenibb emberrélevés nagy teremtményét szolgálhatja ...

*

A munkásemberek — vagyis mindazok, akik meghatározott bérért akár testi vagy szellemi munkát végeznek — csakis olyan pártszervezkedés útján juthatnának uralomra, amely a szó legteljesebb értelmében független minden gazdasági, egyéni, egyházi, vagy más politikai érdekeltségtől, mellyel csak úgy léphetnének szövetségre, ha ezáltal nem egy alapérdeket kényszerülnének föláldozni. De teljesen szükségtelen, hogy

a szellemi és testi munkások más érdekcsoportosulásokkal paktumot kötö-
senek, mivelhogy az emberiségnek még
háromnegyedénél is jóval nagyobb ré-
szét teszik ki) és eszerint tisztán a maguk
erejével is minden célt kiharcolhatná-
nak. Csak értenék meg végre is egymást!

*

A munkásemberek minden társadalmi
rendszer alapjai. Tökés világrendünknek
is ők az alapjai, de csak addig, amíg ön-
tudatlanok: mert mihelyst öntudatra éb-
rednek, a szociális világrend megalapo-
zóivá válnak. Semmi sem lehet ezért na-
gyobb és szentebb föladata az érteimi
haladás híveinek, mint szakadatlanul
ébreszteni a munkások öntudatát.

*

Hatalmi erőtenyezőt csak öntudatos
és szervezett tömegek képezhetnek; mert
olyan az öntudat, mint a malter, mely-
nek segítségével téglákból palotákat al-

kothatni. Viszont öntudatlan és szervezetlen tömegek akár még olyan incifinci pasácskákkal is rabszolgasorban tarthatók.

*

Helytelen a dolgozók és nemdolgozók szerinti kategorizálása az embereknek, mert nem egyszer bizony a vagyontj halmozó, mohóságában szinte határt nem ismerő tőkés is, éjt nappallá téve dolgozik azért, hogy embertársait kiszipolyozhassa. Csak aszerint szabadna tehát a testi és szellemi munkát végzőket megkülönböztetni, miszerint meghatározott bérért dolgoznak, vagy sem. Kizárólag a „bérért dolgozókhöz” szóljon tehát ezen túl minden „dolgozókhöz” intézett föl-szólítás.

*

Csak hitvány árulást követnek el az emberiséggel szemben mindazok, akik még a munkásmozgalmakat is, számítva bizonyos mesterségesen fölszított anti-

szemita hangulatokra, olyanoknak kívánják feltüntetni a kritikátlanul mindent magukévá tenni kényszerült rab-szolgatömegek előtt, melyek ugyancsak egyebet sem szolgálhatnak, mint a világ-imperializmusra törő zsidóság mumusát. Pedig hát mindennél is nyilvánvalóbb lehetne, hogy éppen a nagyvagyonú zsidókra mi sem jelenthet nagyobb veszedelmet, mint a szocialista munkásmozgalom. Szinte úgy is hangzik tehát ez a bornírtnak, vagy galádnak bélyegezhető beállítás, mintha egyenesen a nagytőkés zsidók rendelték volna meg azért, hogy legveszedelmesebb ellenfeleket, a nemzetközi szocializmust, hatóerejében gyöngítsék ezáltal.

Hazugságdiktatúra. — Úri kereszténység

Bármerre járunk is „nagyszerű” világrendünkben, mindenfelé csak rejtett érzések és gondolatoknak, hol nevetésre, hol meg sírásra torzult arcaival találkoz-

hatunk. Vajjon minő sátáni és drámai érzéseket vagy gondolatokat is rejtegetnek mindig olyan óvatos félelemmel ezek a mindenkor csak pillantgató arcok, melyek egyenesen alig-alig néznek és akárhányszor oly tüntető büszkeséggel illetik lekicsinylő gúnnyal a kopottság „istenkirályi” palástjában járó őszinteséget! ... Csak nem rejtegetik talán, ama szégyenérzetüket is, amiért ezeregy „érdeküktől” rabszolgaságban tartott egyéniségük sohasem nyilatkozhatik meg hősi őszinteséggel?... S csak nem titkolnak mindig olyan gondolatszörnyeket is, amelyek csak rosszban sántikálhatnak: miután világrendünk sok törvénye szinte csakis a gonoszoknak biztosíthatja a boldogulások „szemkápráztató” érvényesüléseit? ...

*

A kicsinyességek naiv ostobái, már csak azért is szivesebben hisznek mindig a hazugságoknak, mivel az igazságok

sohasem lehetnek oly cifrák és díszítések, mint a csupán tetszetőségekre súlyt fektető hazugságok.

*

Ember... ember, hogy is kívánhatsz végre tisztán látni s az értelem sugaraitól megvilágosodni, mikor nemcsak mások, hanem még saját magad részéről is egyre ámtígható vagy!...

*

Aki hazudik, az gyöngé; még akkor is, ha okosságból vagy jót gyakorolva hazudik. Abszurd minden világrend, melyben a gyöngé csak hazugság árán védheti meg életét az erősebb ostobákkal szemben. Aki okosságból hazudik, azért gyöngé, mert az igazság nyílt kimondásával nem boldogulhatna, míg az, aki jótgyakorlás céljából hazudik, azért gyöngé, mivel igazság szerint nem lehet segítségére annak, akit támogatni szeretne. A polgári világrend kormány-

hatalmai is azért oly labilisak mindig, mivel jóformán csak hazugságokra épülhetnek. Különben a jótgyakorlás céljából való hazudozás nem humánusabb az olyan eljárásnál, mely csak s ürü injekciózásokkal hosszabbíthatja meg bizonyos gyógyíthatatlan betegek kinszenvedéses létezését.

Napjainkban a hazugságok szelleméé a viláгурalmiság döntő szava még, ámde maholnap, évezredes nehéz harcok után, mégis csak az igazságok szelleme fog győzedelmeskedni, mert ezt kívánja immár az értelem-történelmi fejlődés törvénye is, melyet, mint elvitathatatlant, maholnap, egyetlen, még annyira elfogult gondolkodó sem vonhat többé kétségbe. Mert mi is biztosíthatná vajjon jobban az emberiség jövőjét, ha nem az általános értelmi fejlődés?...

Ti szegény kiesi embergyermek! Túl sok hazugságra is tanítanak benneteket mindaddig, míg végre a magatok szemével kezdetek látni az életet. Csak kár, hogy legtöbbeteknél ez oly későn következik be, hogy a dolgok helyes meglátása már mit sem segíthet rajtatok, ha csak talán még el is nem pusztít benneteket az ilyen késői hirtelen fölismerés? Minő bünt is követ el hát veletek szemben nap-nap után a titeket nevelő öreg nemzedék!...

Csak az a szemérmetlen hipokrizis ne uralkodna már, amely elméletileg igazmondásra tanítja ugyan az embereket, de a való gyakorlatban hazudozásra kényszeríti, őket! ... Vagy a „szeresd az igazságot” „tantétele” nem veendő komolyan, mivel csak arra lehet jó, hogy a cinikus, uralmán lévő gonoszságnak jóhiszemű, naiv áldozatokat neveljen, hogy úgy ne mondjuk: szállítson?... Mert lehetne vajjon visszásabb helyzetet még

csak elképzelni is, mint a jelenlegit, amelyben akkor is tanítják már az embereket (s hozzá: hivatalosan) jóságra, becsületességre és igazságosságra, amikor mondhatni jóformán semilyen hatalmi rendszeresség sem biztosíthatja még azok érvényesülését és diadalát? ...

*

A mai keresztények többségénél krisztusárulóbbak még Krisztus kortársai sem lehettek; mert legtöbbjük csak azt veszi át a krisztus-tanításokból, ami kényelmüket és érdeküket különösebben nem sérti, sőt még úgy is tüntetik föl a dolgot, mintha Krisztus egyenesen önző érdekeik védelmére hirdette volna tanítása.it.

*

No, még csak az kellene — mondják bizonyos előkelő helyeken —, hogy a „nép” a sok mindenféle áltekintélyes és korlátolt, de „kegyelmesnek” és „méltóságosnak” címzett ember helyett egy-

szerre csak igazi szellemi és erkölcsi tekintélyeknek kezdene hódolni... Hiszen még a „történelmi presztízs” hermelinszegte bíborpalástja is zálogházba kerülne úgy maholnap! ... S hová juthatnánk mi?... Vagy nem mehetnénk-o akkor akár koldulni is?...

*

Sovén-nacionalista szellemű világrendünk hatalmi szervének védelmére a fegyvereknél is nagyobb erőtenyezőij jelentenek mindig a népi „tudatba” vitt hazugságok és szokások. Sosem szükséges ezért, bármilyen reakció idejében is, a fegyveres alakulatokkal is kikezdeni; miért hiszen azok bármikor csak tartalékerőkként és mint ultima ratiók alkalmaztatnak, s mert különben azok megszűnnek nyomban majd hatalmi erőtenyezők lenni, mihelyt a csak másodszorban reájuk támaszkodó uralmon lévő rend-ideológiák halálos csapást kapnak szellemi részről.

Férfi és nő. — Házasság. — Család

A férfi és a nő: kölcsönösen egymás akarátának fékezői. Ezért akinek sok a barátja vagy szeretője, alig is van szabad akarata.

*

Férfi és nő között csupán a nemi természetörvényeket illetőleg van különbség. Különbözik pedig sem értelmileg, sem érzelmileg lényegesebb különbség nincsen a kettő között. Gyarlóság tekintetében is egyforma mind a kettő még: mind-egyik persze olyanformán, amilyen szellemenben neveltetett. Sose törjék tehát fejüket azok az „érdekes” álbölcsek, akik a nőt mint valami világrejtélyt szeretnék megfejteni.

*

Sose büszkélkedjenek és hivalogjanak a férfiak a nőkkel szemben bizonyos „értelmi fölényekre” hivatkozással, mert amíg a férfiak nyelvek alapján, csak olyan

társadalmi rendet tudnak létesíteni és föntartani, mint amilyen dicső kapitalista világrendünk, amelyben még a legnáp gyobb oktalanságok és erkölcstelenségek uralmonlevése is lehetséges, — semmiféle jogalapon sem tarthatják a nőknél különbeknek magukat.

*

A hatalmi túlsúly férfi és nő között nem nemiség szerint váltakozik, hanem természeti és önfejlesztett értelmi képesség szerint. A szerelemben úgy a férfi, mint a nő, teljesen egyformán hol győző vagy legyőzött.

A szellemi harcvágyóság kihívási készsége, minden emberi erény legnagyobbika.

*

Majdnem, minden agglegénység és aggszüzesség is főként tőkés világrendünk bünlajstromára tartozik.

*

A nők a férfiakkal teljesen egyenrangú embertársaknak israerendők el!... Azonban, magától értetődően, akkor meg kell, hogy szűnjön majd minden úgynevezett női mivolta való túlzott tekintettel-levésnek, minden hazug udvariaskodásnak, kényeztetésnek és szolgálai hízelgő hódolásnak is a férfiak részéről.

*

Minden őrjöngésig fokozódó női hiúságért a felénél is nagyobb arányban a férfiak butaságát terheli a felelősség.

*

Szó sincs róla, kényszerítve vagyunk már természetünknel fogva is arra, hogy valakit feleségül vegyünk: de szabadon választhatunk mindig egy beható szellemi munkálkodás vagy egy nő között. Tökés világrendünkben ugyanis valóban csak az egyikkel vagy a másikkal jellemezhetjük el magunkat!

*

A törvényes házasság olyan kényszer-viszony, amely — eltekintve attól, hogy mindkét fél számára inkább keserűséget, mint boldogságot jelent — nem alkalmas arra, hogy az emberiség hivatásos értelmi fejlődését szolgálhassa. S ha hozzávesszük, hogy a szakadatlan gazdasági krízisek miatt még csak a természetes szaporodás célját sem szolgálhatja, ugy hát mire is jót...

*

Tőkés világrendünk érdekrugók mozgatta; családi életeiben mindig is így lesz ez: a vagyonosok azért korlátozzák majd benne természettörvényes szaporodási képességüket, mivel több utód esetén birtokuk fölaprózódna: míg a szegények ma-holnap meg azért teszik majd ezt, mivel szinte elkerülhetetlenül csak további reménytelen rabszolgai függésbe kerülő szegényeket szülhetnének.

*

Micsoda önzőség és türelmetlen kíméletlenség is tombol az emberek között, amikor folyvást igyekeznek egymást egymásnak megnevelni! Hol a férfi a nőt, vagy a nő a férfit. S mintha csak egyetlen órát sem élhetnének együtt e szándékuk nélkül. Pedig mi sem idegenítheti el Őket jobban egymástól, mint éppen ez a szándék!

*

S nem teljesít-e elsőrangú szolgálatot a kapitalista világrendnek még a „törvényes családi” intézmény is, amennyiben megjámborítja a férfiak legharciasabbjait, és bizonyos, immár a családdal szemben fönnálló anyagi és morális kötelezettségeknél fogva hallgatásra kényszeríti őket még a legfájóbb igazságtalanságokkal szemben is? Azonban nem érthető-e ez, ha elgondoljuk, hogy hiszen főként csak e világrend alkotása az?

Az emberek korlátoltsága és életmódja

Az embereknek annyi a csip-csup, lényegtelen ügyecskéjük, hogy tőlük meg sem láthatják a nagy, illetve lényeges ügyeiket. Mondhatjuk ezért azt is, hogy azok valósággal megfosztják őket ilyenformán ama kilátástól, amellyel némi áttekintést nyerhetnének a konkrétumok és igazságok világában.

*

Szégyelleni kellene magunkat embermivoltunkért, mivel embertársaink már csak azért is dicsőíteni és magasztalni kényszerülnek kiválóbbjaikat, mivel józan közvetlenséggel és világos látással gondolkodni tudnak: Mert hiszen olyan egyforma kellene hogy legyen minden tehetségünk és élethelyzetünk, hogy akár-melyikünk egyaránt tudhasson tisztán látni és helyesen gondolkodni.

Lám, léteznek még mindig igazságtalanságok, melyeket már évezredekkel ez előtt is megállapítottak! Ez azonban távolról sem jelenti, hogy lehet azért némi létjogosultságuk, hanem kizárólag azt, hogy mily csigalassúsággal halad csak az emberiség az — igazságok felé.

*

Már azt is igen-igen elszomorítónak kell találnunk, ha egyik-másik embertársunk csak nagynehezen tud rájönni valaminek az igazságára, illetőleg a tanulságára. Mennyivel inkább is kell, hogy elszomorítson bennünket tehát az, ha még egész társadalmak sem tudnak rájönni bizonyos alapfontosságú igazságokra és tanulságokra!...

*

De hosszasan is tart még mindig az emberi értelmetlenség éjszakája: amelyben csak annyi vigasztalásra találni néha, hogy olykor ez éjszakának is akad

csillag- és holdfényessége, és hogy viraszthat benne legalább az a remény, hogy egy éj sem tarthat örökké!

*

Mintha csak hiába világítana évmilliók óta földünkre a nap végtelen fényözöne; mert mintha; még mindig csak az értelmetlenség legkomorabb és legvigasztalóbb sötétségében tapogatózánk!

Emberek, hát nem röstellitek magatokat, hogy örökösen csacsi gyerekek módjára, egyre csak mesék után áhítoztok még! Amikor pedig egyre több életbevágón fontos meghallgatnivalótok akadna, mind tornyosulóbb szociális bajaitok folytán!... Hogyan is ábrándozhattok és szórakozhattok még mindig ilyen együgyűn, amikor pedig a drámák és tragédiák egyre dagadóbb és viharzóbb tengere mindinkább fenyegeti áttöréssel ama gátjaitokat, melyeket mesterségesen

emeltetek a bajok e tengerévei szemben! ... De ti írók és művészek sem adhattok dokumentálőbb szegénységi bizonyítványt az értelmi nivótokról, mint amikor még mindig csak színes fantáziamesékkal kívánjátok szórakoztatni embertársaitokat, még ilyen végsőkéig feszült társadalmi válságok idejében is. Ne mondjátok, hogy meséken át kívánjátok tanítani az embereket, mert tudnotok kellene elvégre, hogy igazságokra csakis a való élet tanulságai oktathatják az embereket és soha egyszerű mesék; melyekkel mindig legföljebb csak féligazságokat vagy sokféleképen értelmezhető tanulságokat pertraktálhatni.

*

Szégelyd magad, ember!... amiért csak oly szűk köröcskékre korlátozódik még életheletőség, hogy halandóságod táplálta földrögödet sem hagyhatod el!... De főként azért restelhetnéd magadat, amiért még ilyen pöttömnyi szűk világ-

ban sem teremthetél olyan rendet, amelynek alapján nemed minden egyes tagja egyaránt boldogulhatna... Ember, ember, — hát még mindig nincs elég értelmű, ahhoz, hogy végre valóban is „ember” légy.. Meddig késel megcáfolni ezt a téged lealacsonyító föltevést!

*

Szinte érthetetlen, hogy ha már az értelem világossága nem tudja megmozdítani az embereket egy igazságosabb világrendért, hogy akkor legalább a szenvedések nem ösztökélik őket még arra, hogy egy ilyenért cselekvőkké váljanak.

*

Minden emberi bálványimádás, már szokásrabszolgaságból is, inkább csak ragaszkodik a bálványaihoz: Minden bálványimádás forrása a gyöngeség és butaságszülte félelem. Mi csodálkozni-

való is van tehát azon, hogy lehetetlen világrendünkben, még a legmodernebbnek tartott közéletben is, lépten-nyomon akadhatunk térdreborult imádóktól környékezett bálványokra. Sose fáradjunk ezért Afrika ősvadonjaiba, hogy bálványimádókkal találkozassunk: láthatunk és tanulmányozhatunk ityeneket még a legcivilizáltabb Európa kellős közepében is.

*

De jó valami is az, hogy a sok rang és méltóság leplezi, hogy az emberek voltaképen mennyire is egyformán nagy szamarak ... Mert persze cifra események találhatnának bekövetkezni, ha egy szép napon az erőnek erejével elnyomottak arra az értelmi ébredésre riadnának, hogy hiszen nagy uraik egy jottányival sem kisebb vagy nagyobb szamarak náluknál!... Mert hej, rossz még csak gondolni is arra, hogy mi következhetne be, ha egyszer úgy véletlenül azt konstatálhatnák a kubikosok vagy utcaseprők,

hogy értelmi nívót illetően, még magasabb fokon állanak esetleg, mint akárhány közéleti vezérkolomposuk?

*

De „bölcse” is tudják immár élni közös életüket az emberek!!... Annyira bölcse, hogy maholnap jóformán meg sem igen moccanhatnak többet egymástóti, mivel annyira keresztezni kezdik immár útjaikat, eltorlaszolni kunyhóikat és akadályozni egymást minden előremenési szándékukban, hogy, nemde, méltán eshetünk csodálkozóba ezen, mint olyasmi fölött, ami csak igen fejlett értelmiségüket igazolhatja?... Akárcsak csodálkozóba eshetünk azon is, hogy mennyire is tudják immár, annyira nagyon, de nagyon szeretni egymást, hogy még csak faji, vallási vagy egyéb különbséget sem képesek többé maguk között tenni: vagy legjobb akaratuk mellett sem gyűlölhetik már jobban egymást, hogy még az egészen „jelentéktelen” egymást agyba-

főbeverésnél nagyobb dolgot sem igen követhessenek el egymással szemben! ... Vagy kételkedhetünk-e bölcs együttél nitudásukat illetőleg egyetlen percig is, amikor olyanformán is élhetnek már egymás mellett, hogy minden inkább csak még széjjelválasztja őket egymástól és szinte semmi sem hozhatja többé őket tulköz el egymáshoz?... Vagy nem származhatna csakugyan nagy baj abból, ha a kelleténél jobban láthatnának egymás gyomrába!...

Oly ízléstelenül és fásultan élnek az emberek egymás hegy én-hátán, hogy nem is csoda, ha még nagy világvárosaikban is jóformján mindenütt csak a harmóniátlan rendszertelenség, a stílusnélküliség és építészeti barbárság dominál, akárcsak valami előkertecskék nélküli, apró és kevés ablakú, meg alá sem pincézett házikókból álló istenhátamögötti falucskában, amely örökösen csak sárban

és porban fulladozik. Úgy tetszenek ugyanis az embervilág még leghires-nevesebb városai is, mintha egyébből sem állnának, mint korom- és porfeketitette magas falakból és megint csak falakból, amelyek között jóformán semmi művészi és távlati összhang sem fedezhető föl. Az, hogy mindegyikben akad azért néhány kivételes hely, még semmi: mert az emberi lakóhelyek mindegyik zeg-zugában is üde szellemet visszatükrözőtető harmóniának kellene uralkodnia. Ámde persze, hogyan lehet még csak gondolni is ilyenmire mindaddig, míg az emberi együtt-lakás higiéniát mellőzni kényszerülő építkezési módj a az összezsufolás üzleti érdekeit kell hogy szolgálja, Azt az üzleti érdeket, amely az emberiség minden egészségügyi, minden szellemi és abszolút közérdekein is átgázol, miután az emberek úgy egyéni, mint közéletünk részére létalapul az üzletet fogadták el.

Eszmeélet

Az eszmék és azok előharcosai

Nincsen olyan napjainkban még anyyira lehetetlenül hangzó eszmetanítás sem, amely egyszer az idők folyamán mégis csak meg nem valósulhatna. Semmi sem lehetetlen, ami „tisztá értelemmel” elgondolható. Csak a fejlettebb gondolkodásra képtelenek előtt nem létezhetnek más lehetőségek, mint a már megvalósultak.

*

Az emberiségnek egyre sürgetőbben, újabb és újabb vezérgondolatokra lenne szüksége és még csak napokig sem szabadna beérni többé azokkal a vezéreszmékkel, amelyek eddig „boldogították”... Vagy nem bizonyosodott volna be éppen elégszer, hogy a régiek és még jelenleg is elfogadottak csak rosszul vezették és vezetik az oly régóta áhított „boldogulás földje” felé?... S vajjon nem bizonyo-

sodott volna be ugyancsak elég gyakran, hogy az eddigi vezérgondolatok nyomán, mennyire tévutakon haladt eddig, — olyanokon, melyek csak még inkább távolították el azon koronkint föltűnt nagy bölcseitől, akik reávilágítottak már az igazságokra és megjelölték az azokhoz vezető utakat?...

*

Tényleg igen nagyok, hogy úgy ne mondjuk, elrettentőek az akadályok, melyek egyszer-másszor az értelmi fejlődés útjába esnek. Azért sohasem szabad elcsüggednünk, mert ezzel szemben viszont tengernyi és végtelen lehetőségű az a szellemi erő is, amely azok eltakarítására vállalkozhat.

*

Egyetlen részben megvalósult eszme sem kerülheti el sorsát, hogy végül is idejétmúlttá, elavulttá váljék, mert bármilyen eszmét is csak egyre tökéletesebb,

egyre istenemberibb eszme kell hogy kövessen... Minden megvalósuló új eszme csak lépcsőfoka a még egyre tartó világteremtési miinek: melynek legserényebb munkása, a természeti erők legnagyobb szülője: a mind-nagyobb értelemre szert tevő ember.

Aki mások igazságaiért is óhajt harcbaszállani, annak legelőször is erkölcsileg kell szilárdan állania, mert különben nem rendelkezhet annyi lelki erővel, hogy ne csak az ebből kifolyólag téteződő saját, hanem a mások nagy szenvedéseit is elbírhassa.

*

A teljes nemzetköziségnél emberileg eszmeibb és tökéletesebb állapotot el sem képzelhetni. Ezért vagy gonoszok, vagy ostobák mindazok, akik mégolyan nemzeti eszményiséggel is útjába állanak a nemzetköziség kifejlődésének. Az

ember csak annál méltóbb ember-mivoltára, mennél szélesebb réteg embert tud testvérként becsülni és szeretni.

A legnagyobb és legszebb eszmékkel sem mozdíthatók meg oly könnyen az emberek tömegei bizonyos nagy reformcélok érdekében, mint akár a legkicsinyebb, illetve legközvetlenebb érdek-kérdéseikkel. Még a legnagyobb eszméket is csak úgy tehetjük rokonszenvéssé a tömegemberek számára, ha azokat legközvetlenebb érdekeikkel is vonatkozásba hozzuk. Ám jól van ez így, mert, ugylatszík, mégis csak igaz az, hogy az emberek gyormukon keresztül gondolkoznak.

*

Azok a legigazibb elvharcosok, akik nem kényszeredettségből, vagy szenvedésektől való meggyötörtségből lesznek egy elv harcosává, hanem kizárólag független erkölcsi és értelmi elhatározásból.

Mint például, ahogyan az olyan gazdag, egész vagyonát a szocializmus eszmé-oltárára helyező emberből is válhatna igazi szocialista, aki első és végső soron csupán azért lesz szocialistává, mivel erkölcsi undor fogja el a tőkeszerzési mesterség műhelytitkaival szemben.

*

Aki nagy és szent eszméket hirdet, annak egyéni életében olyannak kell lenni, hogy hirdetéseivel ellentmondásba ne kerüljön. Hiszen annak különben is éppen eleget kell majd küzdenie az alaptalan rágalmakkal szemben. A rövidlátó)és gyarló emberek ugyanis legelőször a személyt tekintik; és még a legszebb eszmét is csak bizonyos személyeken keresztül tudják meglátni. Van ugyan ennek a tömegek részéről jövő szemléletnek némi logikai alappá is, habár mégis többnyire csak azok bálványimádási hajlamából magyarázható.

Akik az igazságok eszméit szolgálják, azoknak sohasem szabadna annyira megfélekezni magukról, hogy személyeskedjenek egymás között: mert azoknak egyebet sem szabadna tekinteni, mint azt, hogy ki mennyire alkalmas vagy nem alkalmas azok szolgálatára. Ezért szimpátiáknak és antipátiáknak sem szabadna sohasem megnyilatkoznuk közöttük. Ők csak hallják és értsék egymást, anélkül hogy személyileg néznék és látnák is egymást. A kicsinyes személyi sértések és hiúságok megéppenséggel teljesen ismeretlenek kell hogy legyenek közöttük.

*

Aki elsősorban is nem értelemmel, hanem csupán érzésekkel küzd valamilyen eszméért, az majdnem minden esetben úgy járhat, hogy inkább a bűnös gonosz-ságot és az eszméje elárulását, mint az eszméje igazságát és győzelmét szolgálja.

*

Csupán csak a nagy szellemi lázadók-
ból válhatnak igazi eszmehősök és kor-
vezérek.

*

Aki embertársaira ellenállhatatlan
diadalmaskodással hatni kíván, annak
semmivel sem szabad elárulnia azt, hogy
kétségei vannak. A tömegnek csak az
imponál és látszik erősnek, aki határo-
zott és állit: Az embereknek csak olya-
nok kellene vezérekül, akik optimisták
és bátrak. A habozók és pesszimisták,
mindenütt egyaránt, csak gyengéknek
minősítetnek és jóformán szóra sem ér-
demesítetnek.

*

Ha végső ponton egy eszme ellen már
mit sem tudnak fölhozni, úgy bevált, régi,
nemtelen taktika szerint az eszme hirde-
tőinek megrágalmazása és befeketitése
következik. S ez legtöbbször sikerrel is
jár, mert az emberek annyira hiszéke-
nyek és tág lelkiismeretnek, hogy — már

csak kényelemszeretetből is — elhisznek mindent olyan emberekről, akiket valamilyen vallási vagy társadalmi előítéletükkel, könnyen szembehelyezhetni.

*

Az új igazságok eszméit hirdető bölcsek csak azért kínoztatnak meg mindig az ostobák és gonoszak részéről, mivel-hogy azok immár menthetetlen ostobaságukban és bűnösségükben föl sem tételezhetik a becsületes igazságra és jóságra törekvés lehetőségét. Olyan érdek-keresztülkasul szötte világot élünk ugyanis, hogy, bár saját létünk veszélyeztetése árán is, a legüldözöttebbek, legelnyomottabb és legszenvedőbbek védelmére kelünk, mégis azt fogják mondani reánk, hogy „csak érdekből tesszük ezt is”. Igaza van tehát a régi mondásnak: hogy kiki csak olyannak láthatja embertársait, amilyen saját maga— S ebben csak a bölcsek kivételek, akik olyannak is láthatják ember-

társaikat, aminők ők maguk legkevésbé sem. Viszont igaz, hogy nekik is olyanoknak kellett lemiiök valamikor, hogy valóságuknak megfelelően láthassák őket.

Krisztus tanításai. — Az „Isten”-ideálok

Ha valaki látni kívánja, hogy mi a krisztusi tanítások sorsa még napjainkban is, úgy tekintse meg Munkácsy: „Ecce homo” című remekét. Mert, legnagyobb erkölcsi szégyenünkre, eszméinek és tanításainak, napjainkban is, csak a megtöviskoszoruzottság, a halálragyötörtség és a kézösszekötöttség a sorsa. Krisztus a keresztfán lóg még mindig, mert keresztfája nem más, mint a kapitalista világrend. Vagy talán igazság-eszméinek kálváriajárása véget ért már, — és nem feszítenének többé keresztre mindazok is, akik őt évezredes keresztfájáról végre levenni akarják?...

Micsoda gyerekes képtelenség is a római egyház hívői részéről Krisztust királlyá kikiáltani! Vagy híve volt talán Krisztus a királyság eszméjének és tette csak egyetlen kijelentést is mellette Talán a római egyház szerint igen, de ténylegesen sohasem lehetett az; mert hiszen ő megvetett minden földi hatalmaskodást, legkiváltképen pedig az egyéni hatalmaskodást, melynek mindenkor legjellegzetesebb példái a királysági államformák. S ha nem is mondhatjuk talán, hogy Krisztus köztársaságipárti volt, de azt mindenesetre megállapíthatjuk, hogy magasztos világnézete sokkal inkább diadalmaskodhatna egy köztársaságban — nem is szólva arról, hogy egy szocialista köztársaságban —, mint egy királyságban, melyben mindig csak áldemokráciák uralkodhatnak.

*

A szeretetről szóló krisztusi tanítások voltak az emberi lelkiismeret első hősi

megnyilatkozásai. Az ő hirdetései adták meg a szellemi alapját egy „örök forradalmiság” eszméjének. Csak Krisztus-árulók ezért mindazok az egyházak és papok, akik tőkés világrendünkben is kiengesztelhetőnek mondják az ő forradalmiságát.

*

Krisztus országa csak a szocializmus teljes diadala után valósulhat meg.

*

A keresztény egyházakhoz címezve!... Csak azok közeledjenek Krisztushoz, akik szívből irtóznak minden hazugságtól és elvetik az erőszakosság fegyvereit! ...

*

Nem érdekes és egy rendkívül fontos igazságnak a megállapításához alkalmas ténye, hogy az emberek nagyobbára csak azután tudnak „Istenben” hinni, ha előzőleg valahogyan emberinek is tudták már maguknak elkép-

zelní ... Vajjon nem látszik-e igazolni ez ama föltevést, hogy az ember, mindenekelőtt és mindenekiután — csupán emberileg fölfogható képzetekben, azaz mindig csak emberi „dolgoiban” hihet ?

*

Az emberileg fölfoghatatlan istenségen kívül semmi sem lehet szent ési sérthetetlen; illetőleg megváltozhatatlan. Csak a sötét reakciók hatalomfélése és tiirelmetlenkedése hangoztathat ilyen sületlenséget. „Istennek” mindegy, hogy az emberek miként rendezik be földi együttélésük világát, ha csak jóra és igazságra törekvők. „Istentől” eredő törvények és társadalmi rendszerek nincsenek, ilyenekről csupán naiv mitológiai mesék és gonosz hatalmi célzatok „tudhatnak”.

*

A kereszténység csupán akkor válhatna azzá, amit fogalmilag képviselni törekszik, ha mindenekelőtt teljes erővel

résztenne abban a társadalmi harcban, mely a tőkés világrendet a szociális világrenddel fölváltani igyekszik. Hiszen a szocializmus távolról sem jelent csupán gazdasági, hanem értelmi és morális reorganizációt is. Csupán elfogadottak tehát mindazok, akik a szocializmusban csak holmi Marxi elméletet látnak¹ és nem egyúttal a bölcsebb emberré való fejlődés lehetőségét is. Csak értelmi és erkölcsi zűrzavarukról vagy rosszakaraturukról tesznek ezért tanúságot azok, akik bár keresztényeknek vallják magukat, a szocializmust megtagadják.

*

Az emberek legtöbbször csak azért hisznek „Istenben”, mert félnek tőle: Félnak tőle pedig azért, mivel csak elképzelhetik és nem tudhatják, hogy milyen és hogy csakugyan van-e, illetve létezik-e. Értelmi logika szerint ugyanis létezése sem nem állítható, sem nem tagadható, hanem csakis hihető. Hittel pe-

dig nem bizonyíthatni sem mellette, sem ellene, mivel hinni mindent lehet, aszerint hogy ki mennyire naivul hiszékeny vagy sem, illetőleg valamilyen hitet mint létszükségletet igényel-e!

*

„Isten” teste mi vagyunk! Ő pedig egyre bolyong eme testével a végtelenből a végtelenbe. Halandó életünk tehát mindenkor csak egy pillanatnyi testi állapot a számára. S ő mégis személytelen és sejtésze minden az egyetemes-ségben. Az élet est halál egyértelmű nála. Létünk tehát nem közvetett, hanem csak közvetlen műve neki, amit örökösen formál még. És ő nem parancsol, hanem csak sugalmaz nekünk.

*

Példának okáért, de helytelen tendenciájú is a bibliának a „bábeí nyelvzavarról” szóló, meséje is: amennyiben istenkáromlásnak tünteti föl az emberi-

ségnek ama hajdani közös nagy építő munkálkodását, mely egy „Isten birodalmába” nyúló tornyot kívánt emelni. Mintha nem lenne éppen fordítva, inkább az tekinthető istenkáromlásnak, hogy az emberiség még mindig képtelen egyesülni egy ilyen szimbolikusan értelmezett „bábeli torony építéséhez”?... Majd meg úgy mondja a mese, hogy „Isten” nyelvzavarral büntette ezért a „vakmerőségéért és gögjéért” az emberiséget; úgyhogy nem tudta folytatni megkezdett nagy művét? „Isten” büntette az emberiséget?... Hát lehet-e egy halhatatlan és magasztos „Isten” annyira brutális és kicsinyes, hogy halandó kis „teremtményeit” így megbüntesse?... Vagy lehet-e „Istenhez méltatlanabb dolgot még csak elképzelni is, mint a büntetést?... Hol késik vajjon az értelem ama prófétája, aki végre világosságot derítene arra a kérdésre, amit e mese leplez?... Mikor is kiált az imigyen az emberiséghez? — „Világ né-

pei, kik annyi nyelven beszéltek és ezért meg nem érthetitek egymást, tanuljátok meg végre a nyelvek nyelvét; ama isteni nyelvet, mely ismét egyesíthet benneteket: az emberiség szeretetének a nyelvét! ...”

*

Ha „Isten” olyan lenne, mint amilyenek a különböző régi vallási hiteket követő embermilliók elképzelik, úgy bizonyára nem csak a földünk, hanem az egész világegyetemesség is százszor elpusztult volna már. Vagy nem végtelen naivitás szükséges-e ahhoz, hogy csak egyetlen percig is elhiessük, miszerint „Isten” minden ember-egyedcske csip-csup ügyecskéivel is foglalkozhatna és ne kényszerülne csak a mindenség gondviselője lenni?...

*

A néptömegek jámbor istenfélelmére mindenekelőtt is a vagyonossággal és bizonyos örökségi jogokkal járó hatal-

mon levőknek van szükségük: miután a népnek minden ilyen naiv istenfélelmen nyugvó jámborsága, mint valami megvívhatatlan védősánc övezi körül javaikat és hatalmaikat.

*

Nincsen emberi hatalom vagy intézmény, amely „Istenre” hivatkozhatna, anélkül hogy istenkáromlást ne követne el!

Szabadság. — Egyenlőség

Az abszolút függetlenséghez vezető út végtelen; miért is emberileg bejárhatatlan: Minden nagyobbodó függetlenség csupán egyre kisebbedő, de végkép, soha meg nem szüntethető rabság.

*

Aki gondolkodik, annak számára a szabadság csak szellemi szabadságot jelenthet. Csak az tekintheti tehát valóban

szabadnak magát, aki nemcsak folyvást de mindig újszerűen is gondolkozik. Nemcsak az rabszolga azért, aki egyáltalában nem gondolkozik, hanem az is, aki elfogultan, már régen elfogadott gondolat-igazságok alapján teszi ezt. De a tőkepénzes és hatalmas sem kisebb rabszolga, lia vagyona és hatalma mellett egyúttal elfogulatlan szellemi vagyona és hatalma nincsen.

*

Ott kezdődik csak az igazán függetlenségnek értelmezhető függetlensége valakinek, amikor tisztán önkéntes szellemi munkálkodásnak élhet. Ilyen értelmi függetlenségre azonban csak akkor tehet szert bárki is, ha módjában lehetne életét úgy rendszerezni, hogy mindenkor gondolkodhasson is.

*

Az egyenlőség elve elsősorban is az emberi jogok és kötelességek viszonyára vonatkozóan kell hogy erkölcsi követel-

ményt képezzen. Hiszen még a kommunisták sem értelmezik az egyenlőséget olyanformán, hogy az a legteljesebb értékegyenlőséget jelentse az emberek között: Ők is csupán arra törekszenek, hogy emberhez méltatlan egyenlőtlenségek ne fordulhassanak elő többé az emberek között: vagyis arra, hogy csupán a tehetség szerinti érvényesüléshez szükséges egyenlő lehetőségek adassanak meg mindenki számára.

A szabadságok olyan kincsek a szellemre nézve, melyeknek értéke annál nagyobb, mennél inkább sem kevés, sem sok van belőlük.

Nem minden egyenlőség igazság is egyúttal, mint ahogyan nem igazságatlanság még minden, ami egyenlőtlenség.

Haza. — Hazaszeretet. — Nacionalizmus

Amilyen „haza” fogalmára tanították és lelkesítették az ifjúságot, olyanról tudhat és lelki okoknál fogva olyanért lelkesülhet csak majdnem kizárólag, minden későbbi derék nyárspolgári „fölnőttség”: és annál inkább, mert hiszen hivatalosan is gondoskodnak mindig kellően arról, nehogy bármilyen másértelmű fogalom alakulhasson ki az emberekben a „hazáról”, a „világról” és a többi közéleti tengelyfogalomról, mint aminőknek ők értelmezték azokat, titkolt érdekeiknél fogva!

*

Az ember igazi hazájának nincsenek országhatárai, sem nemzeti jellegei: Akik bizonyos országokat vagy nemzeti-ség-lakta vidéket mondanak a hazájuknak, azok profanizálják a haza szent fogalmát: Az embernek ugyanis mindenütt

ott a hazája, ahol szellemi múltja volt, küzdelmes jelene van és egy győzelmes jövőre készül. Vagyis az embernek az a hazája, ahol születési helyétől kezdve — tekintet nélkül arra, hogy melyik országban — élt, érzett, tapasztalt és gondolkodott: Vagyis mindenütt, ahol embertársaival megismerkedett, küzdött, örvendett és szenvedett. Az ember hazája tehát nem az egész világ, de egyetlen körülhatárolt ország sem, amennyiben a föld több országában fejlődött ki egyéniségének szellemvilága. — Az ember igazi hazája kizárólag szellemi impérium tehát, melyet semilyen szuronyokra épült sárhatalmasság sem sajátíthat ki magának;... és éppen ezért fegyveres védelmet sem igényelhet soha!

*

Balgatag minden olyan hazafiság, mely kész egy tőkés érdekeket védő vámhatáros álhazáért is meghalni, amikor pedig ugyanekkor, igazi lelki hazájáért,

mely az egyetemes emberiség foglalatja, ezerszer is inkább alkotva, élnie kellene még.

*

A hazafias érzés, mint minden más érzés is, mely csak igen kevés vagy éppen-séggel semmi értelmi befolyás alatt nem áll, csakúgy vadítható meg oly mértékben, hogy akár a legnagyobb büntetésre, az embergyilkolásra is rávehető. S bár nagyobbbrészt csak mesterségesen szított érzés, mégis annyira fanatizálható, hogy még az illuziók szerelmi érzések sem lehetnek annyira mámorba szédültek, mint annak olykori érzésmomentumai. Főjellegei, a vak hűség, a gyűlölködés és a minden értelmi belátástól való mentesség. Miként is ne fajúlna hát el vég-sőkig kegyetlenkedővé minden harc ott, ahol csak érzések állanak egymással szemben és távolról sem az elme szellemi fegyverei?...

*

Értelmileg mennyire nevetséges valami is az, ha bizonyos gyerekesen büszkélkedő nyárspolgárságok, csupa nacionalista és vallási szolidaritási érzésből kifolyóan a „nagy művész, mester, vagy tudós” jelzőjével tüntetnek ki egészen középszerű és szürke dilettánsokat, csak azért, mivel azok jól értettek hízelegni annak a naiv fölfogásnak, amit ökelmék vallanak.

*

Kétféle nacionalizmus van: egy a monarchikus-kapitalista nacionalizmusi és egy népi nacionalizmus: Olyan nacionalizmus nincsen, de nem is lehetséges, mely egyetlen igazi értékcsoportosulásba, illetőleg egyesülésbe tömöríthetné bizonyos nemzetiségű emberek összességét, mindenféle foglalkozásra és világnézetre való tekintet nélkül. Az előbb emiitett nacionalizmust ezeregy érdek fonáksága, míg a másikat tisztán naiv jóhiszeműség táplálja és tartja fenn. Az

előbbi létérdeke, hogy a másik is viruljon, miután annak révén könnyen tűntethet föl „nemzetellenesnek és hazafiatlannak”, minden olyan megmozdulást, mely a tömegek igazi érdekeiért száll sikra és ennél fogva a hatalmon levők érdekeivel kereszteződni kénytelen. Az előbbi nacionalizmus tehát csupán önzést szolgál s ezért a legalantasabb ész műve; míg az utóbbi szinte kizárólag a konvencionális népi érzéseknek a folyománya. Hogy is ne kerekedhetne hát világrendünkben az előbbi mindenkor az utóbbi fölé?...

*

Nemzetileg, fajilag vagy vallásilag különbséget tenni ember és ember között: barbarizmus. Minden elfogulatlan és értelmileg fölvilágosodott ember számára csupán jó vagy rossz, erkölcsös vagy erkölcstelen, tehetséges vagy tehetégtelen az embertárs.

*

Míg nacionalista érzelmek teszik elfogultakká az embereket egymással szemben, addig remélni sem lehet azt, hogy azok emberebbé válva és közös érdekeiket fölismerve, találkozassanak egy nagy krisztusi testvérisülésben: mivel a nacionalizmusok mindig jóval több gyűlölködéssel, mint szeretettel táplálják a szellemet. Tudnak ugyan szeretni a nacionalisták is (habár inkább csak elméletileg mint gyakorlatilag), de ők a szeretni tudásukat (fajszeretetüket) is mindig csak egy nagy adag gyűlölködésnek, más nemzetbeliek gyűlölése árán juttathatják kifejezésre. Ha meg a szemükre vetjük ezt és véletlenül válaszra érdemesítenek bennünket, akkor meg azal a bányú dualisztikus mese-filozófiai tétellel akarják igazolni ez érzésük „természetességét”, hogy azt mondják: „szeretni csak úgy lehetséges, ha másrészt gyűlölünk is.”

Az igazi nemzeti érdekek sohasem-leh-
 étnek ellentétesek az egyetemes emberi
 érdekekkel, miután lényegileg csak egy-
 értelműek lehetnek azokkal. Ahol azok
 ilyenekkel harmonizálni nem tudnak,
 ott bizonyára nem is igazi nemzeti érde-
 kek, hanem csak osztályuralmi és balga
 presztizs-érdekek érvényesülnek...

*

Nem igen tanulságos-e, hogy a magát
 ultra-nacionalista jelszavakkal kendőző
 tőkésrendi érdekpolgárság a háború
 minden halott áldozatát „hősi halottnak”
 siet kitüntetni! Hogy díszes és hangza-
 tos emlékünnepeket rendeznek még az
 ismeretlen tömegsírok alatt porladozó
 halottaknak is, míg ezzel szemben jófor-
 mán még csak néhány; őszinte szánalom-
 pillantásra sem érdemesítik azokat a vé-
 letlenül életben maradt háborús áldoza-
 tokat, akik megcsonkítva és gyógyítha-
 tatlan betegekként, folytonos kínszenve-
 dések között nyomorognak és koldulnak

utcaszerte. Vajjon miért nem jut eszükbe ezeket is a „hősök” jelzőjével kitüntetni!... Vagy csak azokat lehet szerintük „vitézekké” avatni, akik valójában talán meg sem érdemelt vitézségi érmekkel lettek pusztán személyi szeszélyek szerint kitüntetve?... S lám, bár a célzata ennek a nagy „hazafias” hűhónak a napnál is világosabb, mégis folyvást kultiválják, mert. állandóan számítanak a kicsi gondokkal bibelődő hecc-polgárok könnyű félrevezethetésére, melynek szellemében aztán nem nehéz őket előkészíteni és uszítani újabb dicső „fegyvertényekre”: mert hiszen mindig túltengenek a tapasztalatlanok, a minden akcióbít könnyen beugrasztható hiszékenyek, a hamar felejtők, a téveszmékkal lerészegíthető örök fiatalok és azok, akik egy új háború eshetőségére, részben koruknál, részben társadalmi és vagyoni helyzetüknél fogva, életileg bebiztosítva érzik magukat már!... S no, mert könnyebb eljárás is mindig halottak nevé-

ben, mint élők nevében beszélni, az öntudatlanul, azaz még félig-élőkhöz: miután a halottak türelmesebbek és azok szájába inkább helyezhetők ama szép jelszó-obulusok, melyeket a háborúból ezeregy szerencse mellett visszamaradt emberi létecsontok talán esetleg egyszerűen kiköpnének ... Pedig kár már fáradozniuk ezeknek az érdekükdiktálta nacionalizmust gyártóknak, mivel egyre neveltségesebbé torzonborzolódnak immár az ébredező köztudat kialakulóféiben lévő új nézeteinek a szélviharzásai közben... Hiszen egyre leplezetlenebbül láthatja őket a látó milliók folyvást növekvő tábora!...

*

A neonacionalisták egy újabb fajvédő szektája támadt: azok, akik azt mondják, hogy semilyen „izmus” mellett sem foglalnak immár állást: ... Úgy látszik azonban, hogy mégis egynek: a nacionalizmus” kivételével. Mire való is hát ez

a szavakkal és meg nem értett fogalmakkal való gyerek játszás?... Vagy nem jelent-e már magában véve az is „izmust”, hogy ilyesmit mondanak ?...

*

Minő barbár idealizmus az, amely csak véres háborúskodással tud hazafiasságot gyakorolni!... De minő ész nélküli idealizmus is az, mely csak esetleges szerencsével győzni tudó fegyverek erejére bízhatja hazája igazát és nemzeti kulturkincseinek sorsát!...

*

Milyen barbár időkben is élünk még mindig! Az emberek legjava álmai ideáljait is csak állig fölfegyverkezve őrizheti meg!...

A nacionalizmus, bárhol is e világon, már csak arra jó, hogy a régi rendszerrel uralomra jutottaknak és a tőkések-

nek a hatalmát biztosítsa. A nacionalizmus tehát immár csupán jó üzleti föltétel és eszköz;. Hogyan is lehetne ezért még csak gondolni is arra, hogy a nacionalizmusnak ilyenformán érdekeltjei szimpátiával fogadhatnák az embereket emberibbé változtatni igyekvő internacionalista törekvéseket?...

*

Aki a gyűlölködés nacionalizmusát hirdeti, csak gézengúz vagy ostoba lehet: mert igazán és emberien csak az szeretheti a hazáját, aki úgy tudja szeretni azt, hogy ezáltal ne kényszerüljön elfogultságai folytán ugyanakkor gyűlölni az olyan más nemzetbelieket, akik ugyancsak szeretik a hazájukat. Vagy nem kellene már csak éppen ezért is kedves testvéreiként szeretnie mindazokat az idegen nemzetiségűeket is, akik ugyanolyan édes és igaz érzéssel tudják szeretni a hazájukat, mint ő?... Mert, mi is hát a haza?... Nemde, csak szí-

vünk szent érzéseinek és emlékeinek a megszentelt szellemá foglalatai

*

Divatját járja még mindig az olyan kispolgári nacionalizmus, mely szinte kizárólag abból meríti szellemi táplálékát, hogy sovén örbmbüszkeségtől dagad keble, ha honfitársai valamerre idegenben bármiben is sikerrel szerepelnek. Pedig nem ártatlan, hanem igen veszedelmes lokálpatriotizmus ez, mivel annyira elkapottá és fajilag gögössé tehet egy népet, hogy akár a világ összes népeivel szemben is annyira előtérbe helyezi saját magát, hogy végül, bármelyik népi jognál is nagyobb jogot követel magának bizonyos „kultúrfőlényesség” címén... Igaz, hogy a militaristák egyebet sem akarnak.

Művészetek. — Irodalom

Csak azok a művészetek jelentősek és örökbecsűek, melyek az igazságkeresés szolgálatában állanak. A hazugságoknak szolgáló művészetek csak napok dicsőségeinek örvendhetnek.

*

Sohasem szabadna egy embert csak a művein, vagy csak a mindennapi szürkeségén át megítélnünk. Bárkit is mindig csak mind a két irányú megnyilatkozásán át kell néznünk, ha csak valamenynyire is tisztába kívánunk jönni vele.

*

Az emberi alkotásokat nem a bennük található hibák, hanem az azokban található jó tulajdonságok szerint kell értékelnünk; mert hiszen hibákat könnyebben találhatóni bármiben is, mint jó tulajdonságokat!

A művész a szépnek, harmonikusnak, eredetinek és hatásosnak nem szolgálni, hanem parancsolni hivatott. Szolgálnunk ezekkel is csak az igazságot kell! Amelyik művész — ha még olyan művésztechnikai készséggel is, vagy esetleg létfenntartási kényszerűségnél fogva is — a hazugságot szolgálja: nem más, mint szellemileg prostituált. Erkölcsi zülöttséget illetőleg, még mondhatni, hogy a szellemileg prostituált, még a legalantasabban testileg prostituálnak is alatta áll. A testi rabszolgaság sohasem lehet annyira szégyenletes és erkölcstelen, mint a szellemi.

*

A zenét a szív nyelvének is mondhatjuk: Hiszen minden zene aszerint tud hol mélyebb vagy maradandóbb hatást gyakorolni reánk, hogy milyen mértékben tudja szívünk fájdalmait és örömeit a legközvetlenebbül kifejezni.

*

Minő értelmetlenül és szinte ironikusan hangzik az, hogy „tragédiát játszani!”... Sőt, úgy is tetszhetik ez, mintha csak perverz pikantériából vinnék színpadra az emberi kínszenvedéseket és drámai megpróbáltatásokat... Vagy akadnak még mindig naivak, akik azt hiszik, hogy színjátékokból is tanulmányozhatni az emberlét tragikus mivoltát? ..

*

Csak egészen naiv kulturidealisták azok, akik egyebet sem tudnak tenni, mint siránkozni azon, hogy a művészeteket az egész vonalon teljes esődbejutás fenyegeti, mert hát hogy is kerülhetnék el a esődbejutást azok, amikor nem az igazságokat, hanem a hazugságokat szolgálják? ...

*

A dalkÖRtészet olyan néha, mintha valami angyali kezeiktől zengésbe hozott égi hárfa muzsikája lenne. Bizonyára

ezért is akad csak olyan kevés hallgatója mindig ezen lelki hangszernek! ... Bezeg az ördög flótájának az érzéki muzsikájára jóval többen lejtik a táncot ... Nem érthető-e hát, ha dicstelen világrendünkben a nemesedett érzések és gondolatok irodalma alig örvendhet népszerűségnek, szemben a léha és felületes szemlélődések üzleti célzatú gyáripari irodalmával?

*

Ó, írók, nemde, de nagyszerű művészi lehetőségeink is lennének, ha szavakkal ;is kifejezhetnők mindig azt, amit olykor csupán szavak nélkül érezhetünk és gondolhatunk!...

*

Ó, szépség!... mire nem használják ki eszményi bájaidat és harmóniáidat! ... Mennyi bűn és gonoszság leplezésére is szolgálsz immár untalan! A gyalázatosságok is mind-mind mögéd

rejtőzködni már!... Vajjon meddig élhetnek még vissza így a te nevedben?... Mikor lehetsz majd ismét az isteni jósnak és a magasztosságok szellemét viszatükröztetésnek a kifejezője? ... Mikor is ragadhatod meg újra a hazugságokat, amelyek téged kisajátítottak és elvettek a verejtékezve dolgozó szegény emberiségtől! ...

*

Ennek a folyvást meggyötört és félrevezetett emberiségnek voltaképen már csak olyan művek után szabadna érdeklődni, amelyeknek címlapjaira joggal lehetne kiírni: elkobzás veszélyének kitéve!

*

A művészek egyebet sem tesznek voltaképen, mint dicsőítik és megbecsülik az istentermészet végtelen szépségeit; habár nem annyira tudatok, mint inkább csak érzések hatják át lelkivilágaikat.

*

Művész!... gondolj arra, hogy valójában csak addig élsz, amíg mondani-valód van: Aki elhallgat írni vagy alkotni, fizikai elmúlása előtt is már halottá vált.

*

Azok a legeszményibb művészek, akik nem a gazdagoknak, hanem a szegényeknek alkotnak!... Azoknak, akik a száműzetések országútjait barangolják és az ember-isteni szépségekből és boldogságokban még alig részesülhetnek.

*

Hogy miért gyakorolnak mindig nagyobb vonzóerőt a tömegekre a pornográf írások, mint a komoly és jelentőséges irodalmi alkotások?... Egyszerűen azért, mivel azok mindig több állati melegséget sugározhatnak magukból, mint a szellemi mivoltuknál fogva „hidegnek” tartott művek, amelyek valójában az előbbieknél csöppet sem hidegebbek

azért, hanem csak egy másik szellemi tüzéségnek, egy úgynevezhető értelmi égésnek a hőkisugárzói és ilyenformán mindig csak az értelmileg égők számára érzékelhetők hőségüket illetően. Emezek tehát égő szellemeknek, míg az előbbiek csak égő testeknek íródnak, vagyis csak olyanoknak, akik a világ emberéletét csupán fõntartani, de nem újjáteremteni alkalmasak, amire viszont kizárólag csak az; értelmileg égők lehetnek hivatva.

*

Egy kiváló szellem mûremekein néha egész korszakok is élõsködnek. Ez igen szomorú fényt vet az emberiségre, mert csak igazolja, hogy az emberiség szel-
lemben mennyire szegény.

*

A kritika csak akkor objektív kritika, ha õnmagát kritizálja a legszigorúbban.

Az írók stílusa annál rövidebb, vagyis tömörebb, mennél több a lényegesebb mondanivalójuk — és annál terjengősebb, mennél kevesebb az ilyen mondanivalójuk.

Tőkés világrendünkben a legtöbb kritika bizony nem több, mint vásári zenebona. De hogyan is lehetne objektív értéke a kritikának ott, ahol üzleti érdekek rendelik meg őket!

Szocializmus. — Szocialisták. — Tömeg- öntudat

A szocialista tanításoknak annyi az igazságuk, hogy legkevesbé sem szükségelik azokat a hazugságokat, melyeket a polgári demagógia egyetlen percig sem nélkülözhet.

A szocializmus az emberi boldogulás lehetőségeinek nem a célja, hanem csu-

pán az útja: és hozza egyedül megjárható útja, mert hiszen éppenséggel elég tapasztalhattuk már a történelem folyamán, hogy minden eddigi tanítás és rendszer alapján, miként haladhatott csak előre az emberiség a maga göröngyös és gondozatlan útjain.

*

Aki nem hallja és nem érti meg korábban! a letiportak és szenvedők segélykiáltásait, annak akár megszületnie is kár volt: mivel nem tudhatja meg, hogy tulajdonképpen hol is kell reparatura alá venni az ősök kontármüves társadalmi rendjét,

*

Hogy a szociológia nem válhatott még mindig exact tudománnyá, annak oka csakis abban rejlik, hogy az eddig főnállóit többé-kevésbé korrump társadalmi rend-uralmak osztály érdekei teljesen lehetetleneknek és tarthatatlanoknak bizo-

nyulnának általa: miért is érthető, ha annak azzá való kiépítése legkevésbé sem lehetett kívánatos azok részéről. Ám a társadalomtudomány nem is válhat precíz tudománnyá mindaddig, m ig az emberek között a legteljesebb demokrácia nem érvényesülhet.

Egyetlen percig sem szabad immár felelet nélkül hagynunk korunk társadalmi rendjének problémáit, mert ha sokáig késlekedünk helyes és egyre időszerűbb reformalkotásokkal, úgy ők maguk fognak reánk nézve nem éppen kellemesen válaszolni.

Hanyatlásra és pusztulásra Ítélték az_y olyan nemzetek, melyeknél a demokrácia és szocializmus még mindig nem életfeltétel, és nem tekintik demagógiánál egyébnek.

*

Az emberiséget fölösleges szenvedéseitől megváltani tudó igazságok megszülettek már a szocializmus révén: Csak olyan tanítómesterekre lenne még szükség, akik az értelmileg elmaradtak számára is érthetővé tehetnék ezeket az igazságokat; nehogy továbbra is csupán eszközei maradjanak azoknak, akik elég erkölcstelenek ahhoz, hogy pusztán jelszavakból és komolytalan ígéretekől is megéljenek.

*

A közélet varjai gyakran kárognak a szocializmusra: szép, szép mint elmélet, de megvalósíthatatlan mint gyakorlat. Pedig hát ha valami, úgy a szocializmus lenne az, mely leginkább volna megvalósítható: miután éppenséggel a legreálisabb élet tégláiból kívánja fölépíteni az idealizmus élettemplomát. Különbözik pedig e varjúkárogásokra a következő kérdésföltevésekkel is felelhetni meg: Volt-e már egy olyan elmélet, mely

csakugyan megvalósult volna? Vagy van-e még olyan elmélet, mint amilyen a kapitalista világrend elmélete, melynek megvalósítása érdekében annyit kísérleteztek volna s amelyből mégis csak olyan minimálisan kevés valósulhatott meg! ... Hiszen a szociális társadalmi rendet századrészt annyi kísérlettel is megvalósíthatták volna már! Nem kellene-e hát, hogy a közélet e jeles varjai inkább a kapitalista világrendre kárrogják azt, hogy: szép, szép az elmélet, de meg nem valósítható!...

*

A közértelmi haladás föltartóztatlan iránya a szociális világrend felé vezet. Aki ezt nem látja, az elfogult; aki pedig nem „akarja” látni, annak inter-náltságban lenne helye.

Minden társadalmi életnek pontos értelmi fokmérője az, hogy mennyire erős

vagy gyenge annak szocialista sajtója: mert ahol e sajtó erős, ott kétségen kívül sokan vannak már az olyanok, akik az uralkodó társadalmi konvenciók hírnárjaiból ki tudták szabadítani magukat és komolyan keresik már azt az utat, mely kivezethetné őket a tőkésrendi jogállapotok anarchiájából.

*

A szocialisták programpontjai általában két kategóriába oszthatók: az egyikbe tartoznak azok a célok, amelyek nyomban a szocialisták uralomraj utasa után, közvetlenül valósíthatók meg: ezek a praktikus törekvések. A másikba tartoznak azok a célok, amelyek csak közvetve, azaz ai közvetlen törekvések megvalósulása után léptethetők életbe: ezek az elméleti törekvések. A szocialisták konok ellenségei persze nem disztinválják e célokat és ördögi fufanggal a szocializmus legtávolabbi céljait igyekeznek mint legközvetlenebbe-

ket föltüntetni; csakhogy a reálisabban gondolkodókat is elriasszák ezáltal a szocialistáktól, mint olyanoktól, akik komolyan nem vehetők, mert eszerint vagy idealista, utópisták, vagy csupán a tömegek vállaira támaszkodva érvényesülni törekvő kalandor-stréberek. Pedig hát nincsen olyan politikai program még, amely annyira reális és praktikus, azaz annyira könnyen megvalósítható volna, mint éppen a törvényes eszközökkel küzdő és semmit idő előtt megvalósítani nem akaró szociáldemokrácia.

*

A tőkés államok nevelési szelleme részről sikerrel bepácoltak és hangzatos, de minden komolyabb alapot nélkülöző jelszavaktól félrevezetettek egyre csak azt kifogásolják a szocialistákkal szemben, hogy nem „nemzetiék” és „keresztények”, hanem nemzetköziék. Ebből is láthatni, mennyire nincsenek tisztában azzal, hogy mi is a szocializmus; magya-

rán: az egyetemesi emberiség eszméje vagy érdektana. Mert ha tudnák azt, hogy a szocializmus, bár semilyen valósi vagy nemzeti érzéssel ellentétben nem áll, mindenütt csak jelző nélküli szocializmus lehet és a világ bármelyik nemzetével szemben egyértelmű, — úgy bizonyára nem reklamálnák tőle e jelzőket, mint nem reklamálják őket az egyházaktól és a tőkétől sem.

*

Akik komolyan óhajtanak több igazságot és tisztultabb erkölcsöket, azok nem késlekedhetnek többé politikailag is propagandát fejteni ki a szociáldemokrácia diadala érdekében.

*

Gyakran (hallani: „Nem lehetek szocialistává, mivel sehogy se férnek begyembe a szocialisták vezérei.” — Csak számár beszéd, vagy kényelmes kibúvó ez: mert hiszen ha valaki csakugyan

át van hatva egy eszme igazságaitól, úgy az nem akadhat meg szolgálni azt bizonyos személyek miatt; hanem ellenkezőleg: éppen ilyenek miatt csak még inkább kell hogy beleelegyedjék az eszme mozgalmába, hogy abból kiszorítsa a valóban nem odavalókat.

*

Hogyan is tökéletesedhet és fejlődhet ott helyes közgondolkodás, ahol még mindig, csupa hatalmi féltékenykedésből, mindennél jobban ügyelnek arra, hogy lehetőleg csak szórványosan adódhasson ilyenre alkalom?... Avagy törődhetnek-e sokat a helyes közgondolkodás fejlődési lehetőségével azok, akiknek semilyen érdekükben sem állhat annak fejlődése!...

*

A meggyőződéses, igaz szocialistának oly beszédkésztesnek kell lennie bármikor, hogy még ha legmélyebb éjjeli

álmából is riasztanak föl, úgy kell hogy tudjon beszélni, mintha a világ minden harangját egyszerre vernék félre ... Hiszen senkinek sem lehet napjainkban annyi mondanivalója, mint éppen egy meggyőződéses szocialistának!

*

Csak olyanok jöjjenek a szocializmus táborába, akiket kizárólag a tiszta igazságok és szenvedő embertársaik iránt érzett szeretet készítet vallomástevésre a szocializmus mellett. Akik csupán a gazdagokkal szemben érzett irigykedésükből vagy gyűlölködésükből kifolyóan lettek „szocikká”, jobb, ha sohasem jönnek a szocialisták azon táborába, amelyben csak a legtisztább eszményiségtől áthattaknak lehet helyük; mivelhogy, a tőkés világrend kaján káröröme, csak diszkreditálnák azt.

Forradalmár. — Forradalom.

Olyannyira hibás és bűnös világrendünk még, hogy aki benne valóban erkölcsösen és helyesen gondolkodik, nem is válhatik mássá, mint forradalmárrá.

Szinte komikus, hogy „cím- és rangtekintélyek társadalmának” nevezhető társadalmunkban már azok is forradalmárszámba vehetők, akik egyebet sem kívánnak, mint azt, hogy a eimek és rangok tekintélyei helyett az értelem és köznek szolgáltság tekintélyei uralkodjanak ... Ki is tagadhatná hát még annak ultra-reakciós voltát?

*

Minden igazságtalanságok és ostobaságok elleni lázadásunk értelmünk szította erkölcsi lázadás: miért is bitangul erkölcstelen mindenki, aki azt tanácsolja nekünk, hogy legokosabb beletö-

rődni az olyan igazságoknak fejetetejére állitottságába, mint amilyen „olyan jól beváltan” boldogítja még mindig az annyira „játszi könnyedséggel” átevic-kélhető jelenünket is.

*

A gondolkodás forradalmára sem csinálhatja másként a dolgát, mint ahogyan a városokban csinálják, ha új, modern lakóházat kívánnak építeni egy düledezésbe került régi helyén, melyet irgalmatlanul csákány alá juttatnak. Annak is előbb le kell rombolnia a régi rend szellemét, hogy helyébe egy új, praktikusabb és célszerűbb rendszellemet építhessen. S mint ahogyan nem mondhatjuk a városok új házépítőinek azt, hogy a városok határában építsék föl modern igényeket kielégítő házaikat, úgy az ilyen forradalmárnak sem mondhatjuk azt, hogy az államokon kívül csináljon szellemi forradalmat: Mert mindazoknak, akik új világot építenek, legelőszőr

is azokra a helyekre van szükségük, amiket a múlt kiaggult építményei foglalnak el. Ez minden öregség sorsa, amit kikerülni nem lehet, mert csak a természet rendje szerint való.

Valóban hősöknek csak azok mondhatók, akik morális eszményiségtől áthatva, még bizonyos uralkodó törvényekkel és tév-erkölcsökkel is szembeszállni mernek: Vagyis azok, akik igazi közérdekből akár mindent is elveszthetnek és jóformán semmit sem nyerhetnek.

Azok a legnagyobb emberi tragikum átszenvedői, akik egy jobb és tökéletesebb társadalmi rend megteremtéséért küzdenek, mivel éppen azok ellen kénytelenek leginkább harcolni, akiknek legnagyobb érdekében kívánnák világunk beteg erkölcsű polgári rendjét megváltoztatni.

Aki csak ifjúkorában lázadozik — ifjúságot él csupán. Aki teljes életet élni vágyik, annak mindenkor lázadnia kell; de legki váltképen férfikorában: mert olyankor kell hogy legyenek valakiben az igazságésemek leginkább kifejlődvé olyan mérvben, hogy azok diadala komolyan a szívéen feküdhessen.

*

Helyesebben értelmezve a dolgot, nem is annyira azok a lázadók, akik valamilyen fönnálló társadalmi renddel szembe helyezkednek, mint inkább azok, akik ilyenek megváltozhatatlansága mellett makacskodnak; mivel azok közönséges, lomha észjárásukkal egyenesen a természet értelmi fejlődéstörvényeivel helyezkednek szembe, mint olyanokkal, melyek mindenhatóságát elismerni csak azért vonakodnak, mivel az kényelmüket és érdekeiket sérthetné.

A „forradalmár” fogalma mindenütt szent és tisztelt kellene hogy legyen. De forradalmárnak, természetesen, mindig csak az tekinthető, aki igazságoknak győzelemre juttatása céljából gyújtja meg az eszmei lázadás fáklyáit: Becstelen árulója ezért az emberiségnek mindenki, aki a jobb világrend lehetőségéért harcba szálló eszmei és erkölcsi hőst nemhogy tisztelettel, de gyalázkodásokkal és rágalomokkal illeti.

*

Háromféle lázadó-típust kell megkülönböztetnünk: Egyet, mely csupán magáért a lázadás kedvéért lázad: ezt egyszerűen meg kell fékezni. Egy másodikat, mely csakis gyötrő igazságtalanságok miatt lázad: ezzel szemben megértéssel kell viseltetnünk és arra kell törekednünk, hogy lázadozását előidéző okai egyre csökkentessenek. Harmadik típusként pedig azt, aki újonnan fölismert igazságokért lázadozik: Ezt tisztelnünk

és követnünk kell, mivel oly önzetlen és eszmei, mint amilyen a legendák Krisztusa volt. De az ilyen lázadót nem is illeti már a „lázadó”, hanem a „szent forradalmár” jelzője.

*

Nincsen olyan forradalmi eszmeprogram, amit ne lehetne törvényes úton is megvalósítani. Persze, nem olyan gyorsasággal, mint radikális eszközökkel, de mindenesetre alaposabban, kevesebb kockázattal és kevesebb áldozattal. A dolgozó tömegek igazságait úgyszemint lehet már sokáig kijátszani. Elkerülhetetlen immár ama idő beköszöntése, amikor a vagyonok birtokosai helyett a dolgozók fognak kormányozni és törvényes társadalmi rendet alkotni. Csak a jómódú uriházak gyermekszoba-neveltjei ábrándozhatnak még mindig nagy naivul arról, hogy a világ emberi rendje örökké csak olyan marad, mint amilyenek örököltük.

*

A sebészi-beavatkozáspolitikának igaza lehet egyéni esetekkel szemben, de sohasem egész társadalmakkal szemben: Elavult régi rendszerek ugyanis legfőbb csak késleltethetik, de meg nem akadályozhatják továbbfejlődésében az iemberiséget és nem dönthetik életveszelelembe sem, miért is bizonyos sebészi-beavatkozáspolitikával (bolsevizmussal) azt megváltoztatni igazán teljesen szükségtelen.

*

A tragédiák mindig elfojtott drámaiságok feszülő energiáinak a végső kiütései; mondhatjuk úgy is: az indulatok pusztító orkánjai, amilyenek a forradalmiak is!

*

Bármilyen reakciót csak egyetleneszer kell alaposan legyőznünk, hogy egyszerismindenkorra el legyen intézve. Igaz, hogy idővel minden győzelmes, még annyira szabad szellem is reakcióvá válik;

csakhogya egyre jelentéktelenebb reakcióvá, mivel a mindig főfrissülő és mind nagyobb szabadság után törő emberi szellem egyre éberebb figyelemmel örökődik azon, hogy semilyen reakció se ismétlődhessen meg ugyanolyan formában, mint amelyben egyízben jelentkezett már.

*

A forradalmak az emberiség értelmi és gazdasági fejlődésének az útjelzői. Forradalmakra csakúgy szükség van ezért, mint a tisztító viharokra: azonban szükségtelen, hogy ezek a forradalmak egyúttal egyebek is legyenek, mint szellemiek; mert egyetlen szellemi forradalmat sem kerülhet ki a gyakorlati élet. Elégséges, ha az emberek gondolkozásában idézünk elő forradalmat.

Az emberiség hivatása és jövője. — Világbéke

Azt kérdik bizonyos ravaszkodón okoskodók: miféle jövőnek is éljünk hivatásszerűen, ha egyik jövőnket illetőleg sem lehet még világos tudatunk... Valóban ravasz kérdés ez, mert úgy illeti a jövőt, mintha arról, a bölcsélet részéről hivatalosan is megállapított volna az, hogy értelmileg meghatározhatatlan és mert úgy céloz a jövőért való élésre, mint olyasféle élésre, amely megtagadja a jelennek való élést. Csakugyan fifikus kérdésföltevés!... Mindazonáltal nem kell hogy zavarba ejtsen senkit, mert félreérthetetlen egyszerűséggel felelhetni rá: Hogy milyen jövőért éljünk, az adva van minden jelenben, mely hibákkal és bűnökkel terhelt. Azt illetőleg pedig, hogy miként éljünk egy jobb jövőért, a felelet szintén igen egyszerű: úgy, hogy bármikor is világos értelmi

tudattal és tiszta erkölcsi érzéssel a jelenünknek éljünk: Mert aki bölcsen él a jelennek, a tökéletesebb jövőnek is él!

*

Amíg az emberiség nem tudja belátni azt, hogy társadalmi együttélésének a rendszerét kellene mindenekelőtt is teljesen új értelmi és erkölcsi alapokra fektetni, addig hiába is fáradozik megszüntetni az igazságtalanságokat: Miután azok mindenkori melegágyát szinte érintetlenül hagyja. Ott kellene kezdeni tehát a dolgok reformálásait, ahol azokat befejezni szeretnék!

A leghívebb optimizmussal tölthet el bennünket, embernemünk jövőjét illetően az, hogyj bár, mondhatni, csók por-szemgondok rabjai vagyunk, mégis egyre „istenibbnek” képzelt szabadság, hatalom és bölcsesség után sóvárgunk.

Ha csakugyan megmásíthatatlan végzetünk (predesztinációnk) volna a tengernyi nyomorúságunk és szenvedésünk, úgy valóban mi sem lehetne jobb a számunkra, mint lehetőleg mennél kevesebbet látni meg mindabból, ami borzalmas valóságként zavarhatná meg képtelen icrkölcsiségre épített „lelki” egyensúlyunkat, azaz örökös értelmi szunyókálásunkat... Csakhogy minden megmozdíthatatlan végzetességünkről szóló tanítás nem egyéb alattomos célzatú mesebeszédnél. Az embernek csak egy végzete van: és ez mindig az értelmiségi fokától függ. Ez csak azt igazolja tehát, hogy ellenkezőleg az előbbi föltevással, mi sem lehet nagyobb érdeke az embernek, mint az értelmesedését, valóságokba tekinteni tudását mindinkább kifejleszteni. Hiszen értelmesedésünk ezek szerint nemcsak gyakorlati szükségesség, hanem természettörvényes fejlődési kényszerűség is.

Legyen immár az emberi szellem útja:
 ut a halálos merevségekből a formáit
 örökösen és diadalmasan változtató isteni
 élethez!

*

Mennél több olyan egyénekre lenne
 szüksége az emberiségnek, akik azt
 mondják: Minket az államok törvényei
 igen érdekelnek, de még azoknál is job-
 ban az igazságok!

*

Ó, embertestvéreim, adjátok egymás-
 nak ajándékként minden nagy érzésteket
 és gondolatotokat!... Adjátok egy-
 más szívének nemesebbik szellem-volto-
 tokat, hogy végül is valóban egy új és
 boldogabb jövőnek az ígéreteivé válhas-
 satok ... Mert istenemberekké csak úgy
 emelkedhettek, ha maradéktalanul adjá-
 tok oda egymásnak mindazt, ami szelle-
 mileg vagy erkölcsileg emeltebb benne-
 tek. Csak bünt követ el tehát köztetek

mindenki, aki féltett magántulajdonként véka alá rejtí értelmi és lelki kiválóságait: Mert aki szellemileg gazdag, annak szellemileg adakozónak is kell lennie!

*

Háborúk teremtette békeállapotok nem békék, hanem csak fegyverszünetek. Igazi békét csak a népek kölcsönös értelmi belátása teremthet.

*

A végső soron egy és közös az emberek célja: a boldogulás lehetősége. És lám, — mégis annyi szerteágazó milliányi utón és milliányi módon tartanak enie cél felé!... Vajjon egyetlenegy utón s egy közös akará lendületével sohasem haladhatna-e a küzdő milliók ezen cél felé áradásai... Mert bizonyára meghatványozódóbb gyorsasággal érhetne „eszményi” céljához, ha kéz a kézben, a szolidaritás emelt érzésével folytatná ezen-túl világteremtő harci útját!...

*

Vajjon nem áldoznánk-e a legméltóbban és a legkegyeletteljesebben a világháború hősi halottai emlékezetének olyanformán, ha beláthatatlan tömegsírjaiknál örökre szóló szent fogadalmat tennénk arra nézve, hogy[soha semilyen még oly „szentnek” kikiáltott eszme érdekében sem háborúskodunk többé?... S nem emelnék-e mindennél dicsőbb emlékművet örök emlékezetükre azzal, ha hekatombáiknál az utolsó bajonettig semmisítenék meg minden testvérgyilkolásra alkalmas fegyvert?... Mert nem gyalázzuk-e vajjon csak meg háborús áldozatosságuk fájdalmas emlékezetét azáltal, hogy még sírjaik fölött is boszúra esküdő fegyvereket csillogtatunk meg és újabb háborúra készülődünk?...

*

Vajjon minő jövője is lehet ennek a tökéletlen jelenünknek?... Ha pesszimizisták vagyunk, úgy semmi jót sem jósolhatunk neki. A következtetés ebből

az tehát, hogy optimistáknak kell lennünk ahhoz, hogy egy jobb világrendért eredményesen kiizdhezzünk!

Békességvágyunk legyen mindig szinte határtalan, de soha hazugságok vagy bűnök árán is, mert ezzel nem az őszinte békeharmoniót, hanem a látszólagos békességet szolgáljuk csak: Hiszen isteni-nek vélt igazi békesség csak ott képzelhető el, ahol az igazságosság, a büntelenség és a szeretet diadalmaskodik.

Jelenünk élete szinte megakad már a rengeteg megoldatlan problémától;... és lám, mégis többségben vannak ama futóbolondok még, akik nem jelenünkkel, hanem a múltak problémafölvételével bibelődnek. Azt hiszik ugyanis e szamarak, hogy jelenünk problémarebuszait a múltak problémáinak a megoldásaival is megfejthetni. Lám, ők azok,

akik ősök feleleteivel felelnek mindig jelenünk kérdéseire!

*

Az általános lefegyverzés, mint a világbéke alapföltétele, tőkés világrendünkben sohasem valósítható meg; mert hiszen nevetséges naivitás lenne még csak föltételezni is, hogy e világrend rablólovagjai önként szolgáltathának ki olyan fegyvereket, melyek korrump uralmuk legfőbb támaszai úgy befelé, mint kifelé: Hiszen ők mind csak az erőszakosság szégyenletes lehetőségének a penészvirágai. A pacifista eszmék csak a szocializmus diadala után valósíthatók meg: mert amíg vámhatáros tőkés érdekeltségek uralhatják a földet és annak népmillióit, addig a folytonos háborúra készülődő nyílt és titkos fegyverkezések már csak azért sem szüntethetők meg, mivel akármelyik a lefegyverzést jóhiszeműleg kezdeményező ország is nyomban annak a veszedelemnek tenné

ki magát, hogy végzetesen is lemaradhat abból az eszeveszett fegyverkezési versenyből, melyet a sovén-nacionalizmus örültjei folytatnak, és mely eddig, ha mást nem, de legalább hatalmi egyensúlyozottságot biztosított a számára. Ott kellene kezdeni tehát minden országban a világbékéért folytatható harcot, hogy mindenekelőtt is a társadalmi rendet alaposan átreformálni egyedül alkalmas szocialistákat segítsük győzelemre; nem pedig ott, hogy évenként békekongresszusokat tartsunk, melyek különben is tragikomédiáknál és az igazi pacifista törekvéseknek alattomos ártalmatlannátevésénél nem egyebek.

TÁRGYKÖRÖK:

I. A gondolkodásról

	Oldal
Fogalmak — Szellemi harc — Gondolatszabadság	7

II. Az igazságokról

Igazság — Igazságkeresés — Igazság-lehetőség — Igazság hirdetés	33
---	----

III. Egyénélet

Az életről és a halálról általában	53
Ifjúság — Vágy — Érzés	63
Szerelem — Szenvedély — Idegélet	74
Önzés — Szeretet és gyűlölet — öröm és szenvedés	79
Disszonancia — Harmónia — Boldogság	88
Egyedüllét — Ábrándozás — Valóság — Elképzelés és emlékezés.....	96
Hit — Vallás — Vallásosság.....	102
Tapasztalás — Ismeret — Öntudat	109
Elfogultság — Előítélet — Megbotránkozás	116
Maradiság — Makacsság	120

	Oldal
Ízlés — Megnyilatkozás — Egyéniség .	123
Értelem — Szellemi kiválóság — Böl- eseség	127
Őszinteség — Becsületesség — Erköl- csőség	131
Tervezés — Cselekvés — Alkotás	136

IV. Közélet

Jog — Jogrendszer — Hatalom	143
Törvény — Törvényhozás — Törvény- kezés	149
Államformák — Egyeduralom — Köz- uralom	158
Választójog — Parlamentarizmus	166
Politika — Politikusok — Szónokok	171
Erőszak — Militarizmus — Háború	179
Papok — Egyházak — Valláspolitikák	186
Az emberiség múltja — A történelmek	192
Iskola — Nevelés — Kultúra	195
Magántulajdon — Pénz — Tőke	206
Osztályuralom — Tőkés világrend	209
A pénz ambicionáltjai — A polgárok	222
Munka — Munkás — Munkásszolidaritás	228
Hazugságdiktatura — Úri keresztény- ség	232
Férfi és nő — Házasság — Család	239
Az emberek korlátoltsága és életmódja	244

V. Eszmeélet

	Oldal
Az eszmék és azok elohareosai	253
Krisztus tanításai — Az „Isten”-ideá- lok	261
Szabadság — Egyenlőség	269
Haza — Hazaszeretet — Nacionaliz- mus	272
Művészetek — Irodalom	284
Szocializmus — Szocialisták — Tömeg- öntudat	291
Forradalmár — Forradalom	301
Az emberiség hivatása és jövője — Világbéke	309